

ÇAĞDAŞ SANATTA BİR İFADE ARACI

OLARAK DESEN

Levent YILDIRIM

Yüksek Lisans Tezi

Resim Anasanat Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burçin ERDİ ES

2020

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAĞDAŞ SANATTA BİR İFADE ARACI OLARAK DESEN

Levent YILDIRIM

RESİM ANASANAT DALI

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burçin ERDİ ES

TEKİRDAĞ-2020

Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 20...

Levent YILDIRIM

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Levent YILDIRIM tarafından hazırlanan “Çağdaş Sanatta Bir İfade Aracı Olarak Desen” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca ..... günü saat .....’da yapılmış olup, tezin ..... OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Nurcan PERDAHCI	Kanaat:	İmza:
Üye:	Dr. Öğr. Üyesi Burçin ERDİ ES (Danışman)	Kanaat:	İmza:
Üye:	Doç. Dr. Dalila ÖZBAY	Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../2020

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdür V.

ÖZET

Kurum, Enstitü, :Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : Resim Anasanat Dalı
Tez Başlığı :Çağdaş Sanatta Bir İfade Aracı Olarak Desen
Tez Yazarı :Levent YILDIRIM
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Burçin ERDİ ES
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2020
Sayfa Sayısı : 120

Çizgiyi oluşturan en küçük birim olan nokta, deseni oluşturmaktadır. Çizgi, insanlığın varoluşundan beri diyalog kurmak için iletişim aracı olarak her çağda önemini korumuştur. Bu çalışmadaki amaç, mağara duvarlarına yapılan desenlerden ve işaretlerden yola çıkarak, desenin günümüz sanatındaki ifadesinin gelişmesini ve değişmesini ve nasıl bir sanatsal anlatım haline dönüştüğünü açıklamaktır. Biçimsel ifadesi değişen desen, yapılan en ilkel çizimlerden; kâğıtlara, iç mekânlara, sokaklara, bina duvarlarına hatta insan bedenini de içine katarak dönüşümü örnekler verilerek incelenmiştir.

Desenin sanat tarihindeki rolüne baktığımızda ön hazırlık sürecinin bir parçası halinde olduğunu bilmekteyiz. Zaman içinde toplumsal olayların, özgürlüklerin ve kişisel biçimsel yaklaşımların desendeki ifade özgürlüğü kazanmasının yansımalarını görmekteyiz. Değişen ifade biçimi ile günümüz sanatında da malzemelerin ve teknolojik araçların da kullanılmasıyla üretilen desenler sınırsız ifade özgürlüğüne kavuşmuştur. Bu özgürlük ile desen artık kendi başına yapıt olma durumunu kazanmıştır. Çağdaş sanatta farklı ifade biçimleriyle oluşturulan çizginin gücü hala ilk atılan çizgi kadar güncel ve ifadesinin güçlü olduğunu görmekteyiz.

Çağdaş sanat müzelerinde sergilenen eserlerin büyük bir kısmını bugünün deseni olarak nitelendirebiliriz. Bu da bize desenin artık kendi başına bile sanat yapıtı olduğunun bilgisini vermektedir. Günümüzde üretilen desenlerin hangi malzemeyle üretildiğinin çok önemini olmadığı ve artık sanatın düşünsel ve yaşayan bir kavram olduğunu görebiliyoruz. Desenin mağara duvarlarındaki yalın anlatıma geri döndüğünü üretilen yapıtlardan da anlayabiliyoruz. Bu çalışmada desenin çağdaş sanatta kazandığı kavramsal anlamı örneklendirilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Desen, Resim,

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences,

Department : Department of Painting

Thesis Title :Drawing as a Means of Expression in Comtemporary Art

Thesis Author : Levent YILDIRIM

Thesis Adviser :Assistant Prof. Dr.Burçin Erdi ES

Thesis Type of : MA Thesis, 2020

Thesis,Year

Total Number of : 120

Pages

The dot, the smallest unit that forms the line, forms the pattern. The line has remained important in every age as a means of communication to establish dialogue since the existence of humanity. The aim of this study is to explain the development and change of the expression of the pattern in today's art and how it turned into an artistic expression based on the patterns and signs made on the walls of the cave. The pattern, whose formal expression is changed, is one of the most primitive drawings made; The transformation was examined by giving examples to papers, interiors, streets, building walls and even the human body.

When we look at the role of the pattern in the history of art, we know that it is part of the preliminary preparation process. In time, we see the reflections of social events, freedoms and personal formal approaches in gaining freedom of expression in the pattern. With the changing expression style, the patterns produced by using materials and technological tools in today's art have gained unlimited freedom of expression. With this freedom, the pattern has now become a work of its own. We see that the strength of the line created with different forms of expression in contemporary art is still as current and strong as the first line thrown.

We can describe most of the works exhibited in contemporary art museums as today's pattern. This gives us the information that the design is now a work of art even by itself. We can see that the material produced by today's patterns does not matter much and now art is an intellectual and living concept. We can also see from the works produced that the pattern was returned to the lean expression on the cave walls. In this study, the conceptual meaning of the pattern in contemporary art is exemplified and examined.

Keywords: Contempromy Art, Drawing, Painting

ÖNSÖZ

“Çağdaş Sanatta Bir İfade Aracı Olarak Desen” adlı Yüksek Lisans tez çalışma raporumda, günümüz resim sanatında desenin, geçirdiği tarihsel süreçler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olayların yaşama, dolayısıyla sanata, biçimsel anlamda değişen desene yansımalarını kronolojik kırılmaları göz önünde bulundurulmuştur. Bu tez kapsamında günümüz desen anlayışına örnek niteliğinde somut eserler üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlama sürecini, samimi rehberliği ve göstermiş olduğu değerli katkılarıyla önemli ölçüde kolaylaştıran danışman Hocam, Dr. Öğr. Üyesi Burçin ERDİ ES’ e maddi ve manevi yanımda olduklarını hissettiren Annem, Babam, Ablam’a ve bu araştırmaya başladıktan sonra her daim yanımda olan, destekleri ve yardımı esirgemeyen eşim Soukaina YILDIRIM’a sonsuz şükranlarımı sunar, bu çalışmanın herkese faydalı bir çalışma olmasını dilerim.

Levent YILDIRIM

15.05.2020

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	1
TEZ ONAY SAYFASI	1
ÖZET	i
ABSTRACT.....	i
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇİZGİ DESEN VE İFADE.....	2
1.1. Çizginin Tanımı	2
1.2. Desenin Tanımı	3
1.3. İfade ve Biçim	5
1.4. Desenin Türleri.....	6
1.4.1. Çizgisel Desen.....	6
1.4.2. Lekeseli (Gölgesel) Desen	8
BÖLÜM 2: RESİM SANATI TARİHİNDE 20. YÜZYIL ÖNCESİ DESEN ANLAYIŞI.....	10
2.1. Erken, Yüksek ve Geç Rönesans Döneminde Desen Anlayışı	11
2.2. Maniyerizm Döneminde Desen Anlayışı	15
2.3. Barok Döneminde Desen Anlayışı.....	16
2.4. Rokoko Döneminde Desen Anlayışı.....	18
2.5. Neoklasizm Döneminde Desen Anlayışı.....	20
2.6. Romantizm Döneminde Desen Anlayışı	22
2.7. Realizm Döneminde Desen Anlayışı	26
2.8. Sembolizm Döneminde Desen Anlayışı	29
2.9. Naturalizm Döneminde Desen Anlayışı.....	34
BÖLÜM 3: RESİM SANATINDA 20. YÜZYIL SANAT AKIMLARINDA DESEN ANLAYIŞI.....	36
3.1. Empresyonizm ve Post Empresyonizm Sanat Akımında Desen Anlayışı	38
3.2. Fovizm Sanat Akımında Desen Anlayışı	43
3.3. Dışavurumculuk Sanat Akımında Desen Anlayışı.....	45
3.4. Kübizm Sanat Akımında Desen	49
3.5. Fütürizm Sanat Akımında Desen Anlayışı.....	52
3.6. Soyut Sanat Akımında Desen Anlayışı	54
3.7. Dadaizm Sanat Akımında Desen Anlayışı	57
3.8. Gerçeküstüculük Sanat Akımında Desen Anlayışı	60

3.9. Soyut Dışavurumculuk Sanat Akımında Desen Anlayışı.....	64
BÖLÜM 4: RESİM SANATI TARİHİNDE 20.YÜZYIL SONRASI DESEN ANLAYIŞI.....	66
4.1. Yeni Gerçekçilik Sanat Akımında Desen Anlayışı	66
4.2. Pop Sanat Akımında Desen Anlayışı	69
4.3. Minimalizm Sanat Akımında Desen Anlayışı.....	72
4.4. Kavramsal Sanat Akımında Desen Anlayışı	74
BÖLÜM 5: SANATSAL ÇALIŞMALAR	102
5.1. Sanatçı Beyanı.....	102
5.2. Sanatsal Çalışmalar	103
.....	104
SONUÇ	107
KAYNAKÇA.....	109
ÖZGEÇMİŞ	112
RESİM LİSTESİ.....	113

GİRİŞ

İnsanoğlu topluluk halinde yaşamaktadır. İnsanın tarihsel geçmişine baktığımızda diyalog kurma halinde olduğunu, yaptığı çizimlerinden ve resimlerinden anlamak mümkündür. İlk çizilen desenlerin, insanın kendisini ifade etme ve iletişim kurma ihtiyacıyla başladığını, ilkel dönemlerdeki mağara duvarlarına çizilmiş mağara resimlerden görölmektedir. Bu resimlere göre çizgi ile ifade etme biçimi, insanlık yaşıyla aynı olduğunu açıklar niteliktedir.

Çizgi, toplumlar geliştikçe sembollere daha sonra da yazıya dönüşerek çeşitli ifade araçlarıyla kullanılmıştır. Çizginin insanların aralarındaki diyalog kurmak için çok önemli bir ifade aracı olduğunu göstermektedir. Orta Çağ ve sonraki dönemlerde yapılan desenler, heykel ve resim için bir ön taslak olarak kullanılmıştır. Çizgi ifadesinin gelişmesi ile farklı iletişim alanlarında kullanılmıştır. Mors alfabesi bunlara en güzel örnek olarak verilebilmektedir. Hem yalınlığı hem de kendine özgün etkisini günümüzde de korumaktadır. Çizgiyi günümüz sanatçısı, en önemli iletişim aracı olması sebebiyle anlamının ve biçimdeki sınırsız özgürlüğünün önemini ve etkisini yapıtlarında kullanmaktadır.

“Desenin günümüz sanatındaki değişen anlamı” ifade ve yaklaşım olarak her geçen gün her farklı fikir ile biçimsel olarak kendisini yenilemektedir. Çağdaş sanatta çok çeşitli malzeme kullanma olanağı da biçimsel olarak ifadeyi özgürleştirmiştir. Desenin yüzeylerdeki değişen kullanımı ile birlikte çok farklı yüzeylerde görölmektedir. Örnek olarak mağara duvarlarından kil tabletlere, kağıtlara, bina duvarlarına, tuval yüzeylerine, ülke sınırlarına, doğanın kendisine, dijital ortamlara ve insan bedenini de bu sürece dahil etmiştir. Sanatsal yaklaşımla birlikte yüzeylerden kurtulan desen artık rüzgârda uçuşan bantlarla da ifade edilerek desendeki tanımın ve yaklaşımın ne kadar genişlediğini bizlere göstermektedir. Sonuç olarak desenin, sanatçı ve izleyici arasındaki diyalogu kurarak izleyicinin eseri üreten sanatçıyı tanımaya olanak sağlar.

Çalışmanın ilk bölümünde, desenin kavramına değinilerek, desen çeşitlerine sanatçıların ürettikleri yapıtlara örnek verilmiştir.

İkinci bölümünde, 20. yüzyıl öncesinde desenin hangi aşamada olduğunu kronolojik sırasıyla verilmiştir. Modern döneme geçişteki toplumsal özgürlüklerle birlikte yaşamdaki ve sanata yansıyan kırılma noktalarını biçimsel anlamına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, değişen toplumsal olaylar eşiğinde modern sanatın doğuşu, gelişen teknolojik yenilikler sosyokültürel açıdan incelenmiştir. Bu gelişmelerin ışığında desenin biçimsel olarak değişimi incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, 20. yüzyıl sonrası değişmiş olan sanat yaklaşımı hem kavramsal hem de biçimsel olarak yenilikler ve fikrinsel özgürlükle üretilen desenin kendi başına yapıt olma yolundaki zaferine değinilmiştir.

Son bölümde, konu kapsamında üretilen desen çalışmalarına ve sanatçı beyanına yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, desenin tarihsel sürecine tarihsel işlevine ve gelinen günümüz sanatının düşünce yapısına değinilerek, sanatçı gelişen teknolojinin ve malzemenin olanaklarını da kullanarak çağdaş resim sanatında ifadenin biçimi hangi doğrultuda geliştiği ve değıştiği incelemelerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Önemi

Desen, ön çalışma halinden çağdaş resim sanatındaki halinin kendi başına söz sahibi olma nedeni, desenin sadece düz bir yüzeyde atılan çizgiden ibaret olmadığını, sanat tarihinden günümüz sanatçıların ürettiği eserlerden örnek çalışmalara yer verilmiştir. Ayrıca Desenin çağdaş sanat içinde kazandığı kavramsal anlamını vurgulamaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, araştırma yapılırken kullanılan veriler nitel araştırma yöntemlerinden gözlem ve genel tarama modeli çerçevesinde literatür incelemesi olarak gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, desenin günümüzdeki yerini anlamını ve tespitini ilk atılan çizgiden itibaren kronolojik sırasıyla, sanatçıların ürettiği desen çalışmalarından referans verilerek araştırma süreci yürütülmüştür. Son olarak desenin günümüz resim sanatında ifade biçimi olarak desenin kullanılması bağlamında ürettiğim uygulamalı çalışmalar, içeren 5. bölümünde yer almaktadır.

BÖLÜM 1: ÇİZGİ DESEN VE İFADE

1.1. Çizginin Tanımı

Teknik anlamda iki noktayı birleştiren nokta olarak açıklayacağımız çizgidir. En yalın bir ifadeyle bir noktanın yüzeye dokunduğu ve sonrasında devamı gelen bir yoldur diye açıklayabiliriz. Bu duruma, noktayla başlayan bir hayatın nereye everileceğini belirleyecek yaşam çizgisinin ve nerede son bulacağı biçimdeki durumuna noktanın serüveni olarak bakabiliriz.

Çizgi; çizilerek veya çeşitli yollarla iz oluşmuş hat veya çizidir. “Bu kâğıda bir çizgi çektii” tümcesinde olduğu gibi. Matematikte ise çizgi, “Bir noktanın yürütülmesiyle oluşan biçim” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca çizginin; kurşunkalem, mürekkep, ya da boya ile çizilmiş bir hat, oyun alanını bölen, sınırlayan ve belirleyen boyadan şeritlere verilen ad gibi anlamları bulunmaktadır (TDK, 2020).

Çizgi, bir noktanın bir başlangıç noktasından bir bitiş noktasına kadar izlediği yolun ortaya çıkardığı görsel etkidir. Çizgi, arka arkaya gelen noktaların birleşmesinden ortaya çıkar. Belirli aralıklarla birbirini takip eden noktalar çizgiyi oluşturur. Noktalar birbirine temas edecek kadar yakın ise gözümüz noktaları nokta olarak algılamaz ve direkt çizgiyi görürüz. Ayrıca noktalar arasında belirli aralıklar olsa da gözümüz bu noktaları birleştirir ve çizgi etkisi ortaya çıkar (ÖZSOY & AYAYDIN, 2016, s. 38).

İki noktayı birleştiren çizgiyi hat olarak düşündüğümüzde çizginin tüm hayatı bu iki nokta arasında geçer. Çünkü çizginin bir başladığı bir de sonlandığı nokta vardır. Paul Klee’ ye göre: “Çizgi yürüyüşe çıkmış noktadır.”

Fotoğrafın bulunmasından sonra çizgi ta mağara devrindeki ifade gücüne kavuşmuştur. Bundan elli yıl önce adı büyük ressama çıkmış ustaların tablolarında yalın bir tek çizgiye rastlayamazsınız. Sanatımızı kuran elemanlardan renge ve lekeye rastlarız, ama çizgi boyuna kovulur. İnsanın zekâsı çizgiyi fotoğrafın icadına borçlu değil, ama çizgi resim sanatındaki eski yerine kavuşmakta fotoğrafa çok şey borçlu (EYÜBOĞLU, 1986, s. 388).

1.2. Desenin Tanımı

Desenin ifadesi günümüze kadar çeşitli süreçlerden geçerek belirli bir sınırı olmayan bir kavram olarak görülmektedir. Bu tezde noktanın oluşturduğu çizgiyi ve onunda oluşturduğu deseni irdelemek amaç olmuştur.

Desen’in çeşitli tanımları yapılmıştır. Desen kelimesinin Latin kökenli “dessin” kelimesinden geldiği kabul edilmektedir. Bu kelimenin Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından verilen başlıca tanımı şu şekildedir: “1. Tahta, çini, kumaş, kâğıt vb. yüzeylerin üzerine yapılan çizim. 2. Tahta, çini, kumaş, kâğıt vb. yüzeylerin üzerinde varlıkları, nesnelere belirli çizgilerle gösterme, tasvir etme. 3. Görsel bir etki yaratmak amacıyla yapılmış çizgi resimlerin hepsi” (TDK, 2020) (KARAÇOBAN, 2016, s. 3).

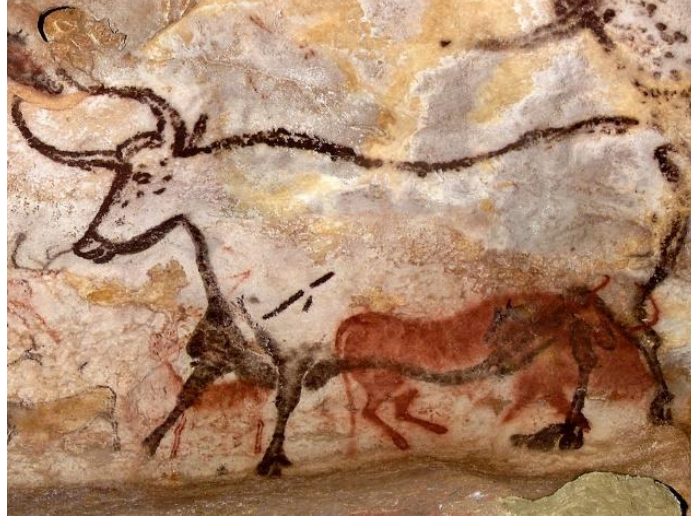
Desen insanların kendi düşüncelerini görselleştirdiği ilk aşamasıdır. Bu adımda düşüncelerinin alt yapısını oluşturur. Bu oluşturduğu alt yapıda resmin veya tasarımın hangi aşamaya geldiğini görmesine olanak sağlayıp yardımcı olmaktadır.

Desen resim sanatında en önemli ve başlangıcı olan temeldir. Resim eğitime, desen çizmekle başlanır. Renkler, ışık ve gölgeler tablonun genel yapısı, tertibi-kompozisyonu- bu temel üstüne kuruludur. Bir eserin çizgi

kurgusu iyi tasarlanmamışsa temelsiz bir yapı, iskeletsiz bir beden gibidir. “Desen sistemi bozuk bir tablo ne kadar güzel renklerle bezenirse bezensin, desteksizdir, sağlam temelden yoksundur (BERK, 1972, s. 82).”

Desen, çeşitli malzemeler ile oluşturulmaktadır. Günümüze kadar birçok geleneksel malzemelerin yanı sıra, üretilen yeni malzemelerle ve yeni teknolojinin yaklaşımlarını da kullanarak zenginleşmiştir.

Desen: Görsel sanatlar alanında, özellikle resim çalışmalarında karakalem, fügen, pastel, sangin, lavi, suluboya, veya renkli kuru kalemlerle nesnenin bazı özelliklerinden ve detaylardan arındırılarak daha anlaşılır biçimlere sokularak yapılan etüd ve kişisel çalışmalara verilen isimdir (ADIBELLİ, 2015, s. 15).

Resim 1: Lascaux'ta mağara, Fransa M.Ö. 15.000-10.000 dolayları Erişim: 30.05.2018 <https://fineartamerica.com/featured/lascaux-hall-of-the-bulls-aurochs-weston-westmoreland.html>

Desenin 30,000 ile 10,000 yıl önce mağara resimleri ile başlayan serüveni daha sonra Mısır Dönemi kutsal mekanların ve tapınakların süslenmesiyle devam ederken Antik Yunan'da vazo ve tabakların zarif süslemelerinin aşamalarında kullanılmıştır. Kâğıdın 12. yüzyıla kadar çok az kullanılması sebebiyle bugüne kadar gelen çok az ulaşmış olan Orta Çağ Dönemi desenleri Rönesans Dönemi'nde de olduğu gibi sanatçılar tarafından ön hazırlık çizimleri ve sonraki yapıtları için birer ön çalışma mahiyetindeydi (Osman, 2017, s. 4).

Özellikle Rönesans Dönemi'nde sanatçıların yapıtları için çok sayıda etüt çalışması yapmışlardır. Bu, sürecin bir parçası veya hazırlık aşamasıdır.

Sanat tarihçisi Joseph Meder deseni “grafiksel bir tekniğin öne çıktığı ve resimden çok yazıya yakın olan kendine has bir sanat olarak” tanımlamıştır. Yazar Philip Rawson' a göre ise desen bir sanat eserinde renk ve üç boyutlu uzamdan bağımsız ve sadece ton ile ifade edilebilen bir öğedir (Akt: Eroğlu, Osman, Petherbridge,2014, s.8).

İngres desenin önemini vurgulamak için kendisini şu şekilde ifade etmiştir: “*Desen sanatın namusudur*” (Akt: Buyurgan, S. ve Buyurgan, U.,2012: 160).

Andre Lhote ise bu konuda şunları söylemiştir: “Bir tablo, iyi bir tablo olmak için neyi feda edebilir, neyi edemez? Herhalde feda edemeyeceği şeylerden biri, desen’ dir. Ressam, desen yoluyla doğayı tanır ve inceler, desen yoluyla onu etüd ederek yorumlar, öğrenmeye çalışır. Bu inceleme, yorumlamada kullandığı tek araç, çizgi’ dir” (Akt:Buyurgan, S. ve Buyurgan, U.,2012: 160).

Dünya sanat tarihinin de kabul ettiği üzere desen, bir araç olarak ya da ayrı bir sanat dalı olarak görsel sanatların her birinin temelinde yatmaktadır. Başta bir çizgi olarak temeli atılan desen, tarih öncesinden günümüze değişerek ulaşmıştır. Başta bir yazarın düşüncelerini kalem ile kâğıt üzerine dökmesi işlemi gibi, resim sanatçıları da deseni kendi fikrini kâğıda aktarma aracı olarak kullanmışlardır (KARAÇOBAN, 2016, s. 4).

Desenin temel elemanlarını Akay şu ifadelerle tanımlamaktadır:

Desen, değer, renk ve boyanın kullanışı sonucunda aldığı özellik biçimin fiziksel temel elemanlarıdır (AKAY, 2004).

Dünya sanat tarihine bakıldığında desenin gücünü kullanan sanatçılar çok sayıdadır. Bu sanatçılar günümüzde gravür, litografi, füzen, pastel, grafiti, lavi, suluboya ve mürekkep kullanmışlardır. Desen gücü çok sayıda önemli sanatçıyı sanat tarihinde öne çıkarmıştır. Desende yüzeyin beyazını ve kalemin siyahını kullanarak aradaki tonla geçişleri ne kadar zengin olursa o kadar desenin üç boyutlu yanılsaması olmaktadır. Bu tonlar açık-orta-koyu olarak adlandırılmaktadır.

1.3. İfade ve Biçim

İfade etmek, insanın kendi zihnindeki soyut olan fikirlerin, düşüncelerin dışa aktarmasına denir. Çağdaş sanatta ifade etme biçimi malzeme kullanımı özgürleştiği günümüzde, ifade etme yolları kişisel bir tercih olmaktadır.

“Sanattaki biçimsel eleman insandaki devamlı karşılığı olan güzellik duygusudur. Duyarlılık değişmeyen bir ifadedir. İnsanın kendi kurduğu anlayış biçimi değişen kendi algılarını ve zihinsel hayatını soyutlaştırarak, kendi kurduğu anlayıştır. Genel olarak algıları değişen sanattaki değişken elemanı– yani ifadeyi buna borçluyuz. “İfade”nin “biçim”in tam karşıtı olarak kullanılabileceğini sanmıyorum. İfade doğrudan doğruya duyu tepkilerini anlatan bir kelimedir, fakat sanatçının biçimi yaratırken başvurduğu düzen veya dizginleme de kendi başına bir ifade tarzıdır. Ölçü, denge, ritim ve harmoni gibi terimlere ayrılabilen biçim aslında sezgiye dayanır, sanatçı çalışırken biçimi bir zihinsel gayretle meydana getirmez, onu heyecanlarını yöneltmek ve sınırlayarak bulur demek daha doğrudur ve sanatı

“Biçim verme isteği” diye tanımladığımızda sadece zihinsel bir çalışmayı değil tamamen içgüdülere bağlı bir çalışmayı kastediyoruz. Bu yüzden Yunan Sanatı’ndan güzellikçe daha aşağı olduğunu söyleyemeyiz, sanırım daha aşağı bir uygarlık katında olsa bile aynı derecede, hatta daha güzel bir biçim içgüdüsünden doğmuş olabilir (READ, 2014, s. 14-15).”

Biçim düzen, simetri veya belli bir ölçü demek değildir. Bir atletin durumundan bahsederiz ve sanat eserinin biçiminden (formundan) bahsettiğimizde de aynı şeyi kast ederiz. Vücudunda fazla yağ taşımayan, adaleleri kuvvetli. Duruşu iyi, hareketleri yerinde olan bir atlet için “formunda” deriz (READ, 2014, s. 19).

1.4. Desenin Türleri

1.4.1. Çizgisel Desen

Yalnızca çizgilerden faydalanılan desen türüdür. Çizgilerin yalın ve anlaşılır olması gerekir. Desen ancak böyle canlılık kazanır. Modelin ışık alan kısımları daha ince ve narin çizgilerin, gölgede kalan kısımlarında ise daha net, kalın ve sert çizgilerin kullanılması desene hacim kazandırmaktadır. Alman ressam Albrecht Dürer’in desenleri bu desen türü için güzel örnekler teşkil etmektedir (KARAÇOBAN, 2016, s. 4).

Çizgiler aracılığıyla yapılan desenlerdir. Çizgiler kullanılarak formlar betimlenir. Bu desenleri gölge veya koyu tona sahip olan yüzeyleri çizgilerin daha kalın veya daha sık çizgilerin yüzeyi sarması ile ışık veya açık tona sahip olan yüzeylerin betimlenmesi için ifade aracı olmaktadır. Müftüoğlu ise çizgisel deseni şu ifadelerle tanımlamaktadır:

Tüm çizgi oluşumlarını kullanarak nesnelere ya da şeylerin karakterini saptama ve biçimlendirme yöntemi (MÜFTÜOĞLU, 2011, s. 157).

Resim 2: Vincent Van Gogh, 1853-1890, Hollandalı, Budanmış Kayınlar, 1884. Kâğıt üzerinde karakalem, mürekkep ve suluboya, 39 x 54 cm. Van Gogh Müzesi Amsterdam, Hollanda. Erişim: 09.03.2020 <https://www.vangoghgallery.com/cat>

Resim 3: Vincent Van Gogh, 1853-1890, Hollandalı, Postacı Joseph Roulin'in Portresi, 1888. Kâğıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep ile siyah tebeşir. 32,1 x 24,5 cm. J. Paul Getty Müzesi, Los Angeles
Erişim: 09.03.2020 https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/g/gogh_van/18/2arles12.html

Resim 4: Albrecht Dürer, 1471-1528, Alman, Barbara Dürer (Annesinin portresi) 1514 Kâğıt üstüne kömür kalem, 42,1 x 30,3 cm Kupferstichkabinett, Staatliche Museen, Berlin Ulusal Müzesi Berlin.
Erişim: 30.05.2018 <http://alreproductions.com/durer-s-mother-by-albrecht-durer-oil-painting.html>

1.4.2. Lekesel (Gölgesel) Desen

Bu tür desenlerde derinlik kazandırmak üzere çizgiselin yanı sıra ışık alan kısımda açık tonlar bırakılır, gölge düşen kısımlarda ise koyu ton lekeler uygulanır. Rembrandt'ın desenleri bu türe örnek olarak verilebilir (KARAÇOBAN, 2016, s. 3-4).

Lekesel desende formu belli eden çizgiler yerine ton kullanılır. Gölge veya koyu ton kullanılacak yüzeylere kitle halinde ton geçilir. Bu ton değerleriyle elde edilen desenlere lekese desen denir. Müftüoğlu gölgesel deseni şu ifadelerle tanımlamaktadır:

Çizgilerin belirleyici özelliklerin korunmasının yanı sıra genellikle çizgilerin azaldığı ya da yok olabildiği sadece ton derecelenmeleriyle oluşturulan biçimlendirme çizim yöntemi (MÜFTÜOĞLU, 2011, s. 157).

Eyüboğlu ise gölgesel deseni şu ifadelerle tanımlamaktadır:

Gravür yapanlarda çizgileri böylesine ince eleyip sık dokuyarak lekeye kavuşurlar (EYÜBOĞLU, 1986, s. 386).

Resim 5: Ilya Repin, 1844-1930, Rus, Aktris Eleonora Duse'un Portresi, 1891. Tuval üzerinde kömür kalem, 103 x 139 cm. Tretyakov Devlet Galerisi, Moskova. Gerçekçilik. Erişim: 09.03.2020 <https://guliverlooks.wordpress.com/2014/02/16/the-work-of-ilya-repin/>

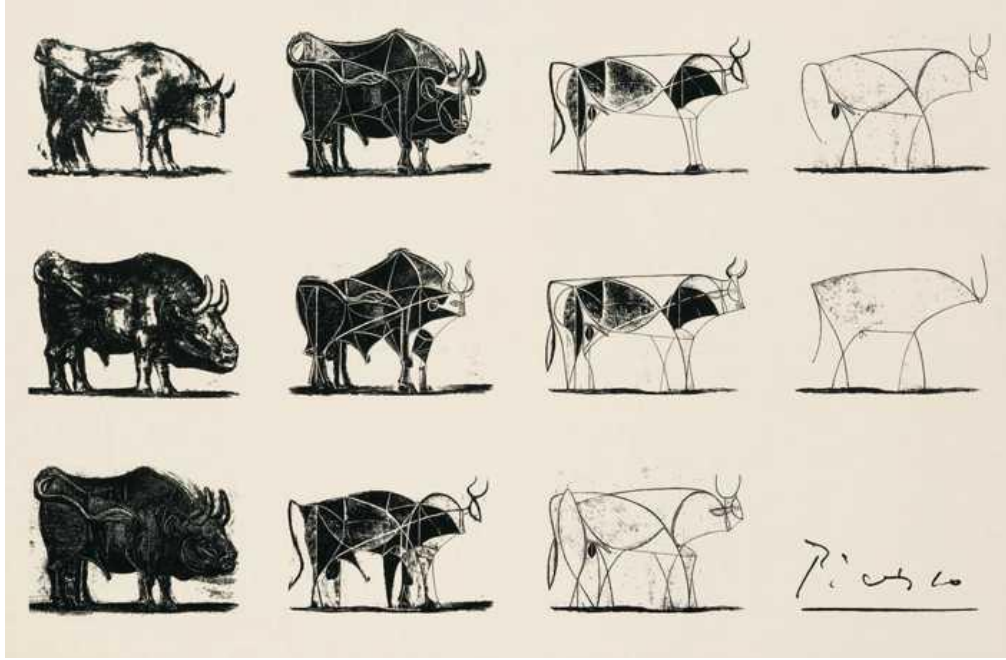
Resim 6: Rembrandt Harmensz. van Rijn, 1650-1652, 13,8 x 20,4 cm. Yatan Aslan, Kağıt üzerinde mürekkep, 14 x 20,3 cm. Louvre Müzesi. Paris. Barok. Erişim: 18.03.2020, <https://www.wikiart.org/en/rembrandt/lion-resting-1652>

Resim 7: Georges Seurat, 1859-1891, Madame Seurat, Ressamın Annesi, 1882-1883. Michallet kâğıdı üzerinde siyah Conte mum boya 30.5 × 23.3 cm. J. Paul Getty Müzesi, Los Angeles. İzlenimcilik. Erişim: 09.03.2020 <http://www.getty.edu/art/collection/objects/18280>

Desenin ifadesi en önemli ve ilk adım sayılabilecek ve sanatsal ifadenin en temel yöntemlerinden biri olmasıdır. Neolitik dönem mağara duvarlarına atılan ilk çizgilerden, çağdaş sanata desen, temel bir sanatsal ifade olarak değerlendirilmiştir. Desenin bu temel niteliği boş kâğıt yüzeyindeki yalınlığı ve spontanlığında ortaya çıkmaktadır. Lascaux mağaralarındaki büyüleyici desenler insanoğlunun çizgisel resim yapma güdüsünün en iyi örneklerini sunmasına karşın, Rönesans dönemine kadar mükemmel bir sanat örneği olan desenleri görmek mümkün olmamıştır (TÜRKMENOĞLU, 2012, s. 41).

Ayrıca Çizgi bir sadeleştirme aracıdır. Sanatçı da görsel öğeyi en az çizgi ile en çok şeyi ifade edebilen kişidir. Picasso'nun 1945 Noel'inde "Bull" (Resim 8) Litografisinde akademik çizimden özete nasıl bir sanat eserinin geliştirdiği ve dönüştürdüğünü ve kendi sanatsal ifadesinin hangi aşamaya indirgediğini çalışmasında görmekteyiz.

Resim 8: Pablo Picasso, 1881-1973 Boğa'nın on bir aşaması "Bull", 1945-1946 arası yapılmış baskılar (a series of eleven lithographs) Taşbaskı, 29.2 x 39.5 cm Picasso Müzesi. Paris. Erişim: 30.05.2018 https://artyfactory.com/art_appreciation/animals_in_art/pablo_picasso.htm

BÖLÜM 2: RESİM SANATI TARİHİNDE 20. YÜZYIL ÖNCESİ DESEN ANLAYIŞI

Desenler, diğer yapıtlar gibi, çeşitli dönemlere, bölgelere, kültürel yapıya ve sanatçı kişiliklerine göre farklı anlayışları yansıtır. Örneğin, Wölfflin 'Sanat Tarihinin Temel Kavramları' adlı kitabında ayrı dünya görüşlerinin yansımaları saydığı iki farklı üsluptan; sırasıyla 16. ve 17. yüzyıllarda klasik dönem için çizgisel, barok dönem için de gölgesel (lekesel) üsluptan söz etmiş; her birinin

‘görülebilenin tam ve mükemmel bir tasvirini verebilecek güçte’ olduğunu belirtmiştir. Resim ve heykeller gibi desenleri de malzeme ayırımına gitmeden yalnızca üslup özellikleri bakımından incelemiştir (AVCI, 2014, s. 8).

Desenin Resim sanatı tarihinde 20. yüzyıl öncesi bir ön hazırlık sürecinin bir parçası olduğunu görmekteyiz.

Resim 9: Rembrandt Harmensz Van Rijn, ‘Düş Alan Diana’, 1630-31. Kâğıt Üzerine Füzlen, 18.1x16.4 cm. Londra, British Muzesi Erişim: 30.05.2018 <https://blog.britishmuseum.org/rembrandts-depictions-of-women/>

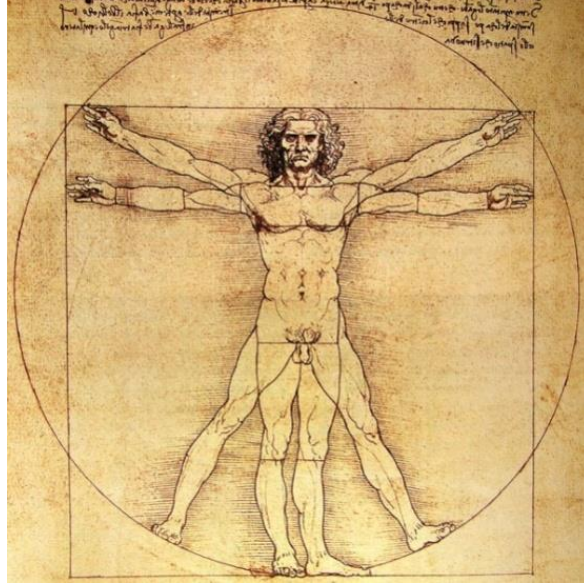
“Çizgisel üslup özelliği gösteren bir desen, çizgileri görür. Göz nesnenin genel biçimi ve iç şekillerinde, sınırlar boyunca ve kenarları izleyerek yöneltilir. Çizgi, kütlelerin sınırlarını belirler. Şekil, ölçülebilir ve sınırlıdır. Nesne kendi başınadır; dokunma duygusuna seslenir. Gölgesel üsluba ait bir desen ise kitleyi görür; dikkat kenarlardan ayrılır, kontur izlenmesi gereken yol olmaktan çıkıp izlenim nesnelerin lekeler halinde algılanması olur. Şekli belirlemek için değil, ışığın form üzerinde dolaşması ile meydana gelen hareketin tespiti ve bütün izlenimi yaratmak için çalışılmıştır. Hareket ve görev içinde şekil vardır; nesne ilişkiler içindedir, güzelliğin cismi yoktur. Dış dünyanın anlatımı, nesnelerin tasviri, dokunma duygusuna değil optik görüntüyü aktarmaya dayanır ve göze hitap eder (Wölfflin, 1990: 31-41). Rembrandt’ın (1606-1669) deseninde yassı formların öne çıkması bundandır. Gölgelerle derinlik, lekelerle kitleler ve hareket ele geçirilmiştir (AVCI, 2014, s. 8).”

2.1. Erken, Yüksek ve Geç Rönesans Döneminde Desen Anlayışı

Yeniden doğuş anlamında kullanılan Rönesans dönemi Resim ustalarının oran ve simetri anlamında ustalaştıklarını Sfumato ve çizgisel perspektifi kullandıklarını görmekteyiz.

Leonardo Da Vinci'nin doğa kanunlarını anlama ve resim sanatına bilimsel yaklaşma arzusu kendisini anatomi, ilaç bilimi, mimari ve botanik konularını kavrayabilmek için eski zamanları çalışmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda ortaya koyduğu desen çalışmalarına en iyi örnek titizlikle çalışılmış matematiksel yaklaşımının sanatsal sunumu olan ünlü çizimi Vitruvius Adamı'dır. O bu çizimi ile yalnızca Romalı mimar Vitruvius'un bulduğu oran kriterini kavramakla kalmamış, doğrudan gözlemleri ve doğadaki deneylerinden elde ettiği anatomik, optik ve geometrik bilgisi ile bunları ileri bir seviyeye taşıyarak desenine yansıtmıştır (Osman, 2017, s. 8-9).

Rönesans Dönemi'nde ön hazırlık sürecinde kullanılan desenler oldukça detaylı ve özenli çizildiği görülmektedir. Rönesans Dönemi'nde oldukça disiplinli desenlerin hacim olgusunu ön plana çıkması özen gösterilmeye başlanmış, anatomi desenleri araştırmalar olarak desenler daha ayrıntılı incelendiği görülmektedir. Konturları ışığın geldiği yüzeyde kaybolduğu daha ayrıntılı incelenmesine başlanmıştır.

Resim 9: Leonardo da Vinci'nin çizim Vitruvius Adamı 35x 26 cm Mürekkep 1492 Erişim: 30.05.2018 <https://www.leonardodavinci.net/the-vitruvian-man.jsp>

Sandra Boticelli'nin kendine has bir üslubu ve stilize eden bir tavrının olduğunu görmekteyiz. Bu üslupta yaptığı desenler daha çok çizgisel olarak yaklaşımını görmekteyiz. Resimlerde mitolojik konuları işlemektedir. Figürlerin ellerini ve ayaklarının uzun olmasını gibi biçimsel farklılıklar eserlerinde görülmektedir. Genel itibariyle çizgilerinde yumuşak geçişi hissedilmektedir.

Resim 10: Sandro Botticelli 1445-1510, İtalyan, Bolluk ya da Güz, 1480-1485. Kağıt üzerinde dolma kalem, mürekkep inceltme, siyah ve kırmızı tebeşir, 31,7 x 25,2 cm. Britanya Müzesi, Londra Erken Rönesans, Erişim: 17.05.2020, <https://wikioo.org/paintings.php?refarticle=9H69UD&titlepainting=desins%20-%20Al%C3%A9gorie%20de%20abondance%20&artistname=Sandro%20Botticelli>

Resim 11: Raphael, İki havarinin baş ve elleri 1519-20, Ashmolean Müzesi, Oxford, Erişim: 30.05.2018 <https://www.ashmolean.org/studies-two-apostles>

Resim 12. Titian (Tiziano Vecellio)1489/1490-1576 İtalyan,Manzarada İki Satır, 1505–10İnce kirlı beyaz kağıt üzerine dolma kalem, kahverengi mürekkep, ve beyaz mürekkep 21.6 x 15.1 cm. Metropolitan Sanat Müzesi,New York. Erişim: 30.05.2018 <https://sites.google.com/site/pesaromadonna156/other-works-o>

Resim 13. Michelangelo Buonarroti 1510, Sistina Şapelindeki Libyalı Büyücü Kadın için Çalışma Renkli Kâğıt Üzerine Kırmızı Tebeşir. 28.9 x 21.4 cm Erişim: 30.05.2018 <https://www.bilgiustam.com/rones>

2.2. Maniyerizm Döneminde Desen Anlayışı

Desen anlayışı aynı şekilde bir ön çalışma şeklinde devam etmektedir. Figürlerde vücut oranlarında uzatmalar ve değişimler izlenmektedir. İtalyan Maniyerizm'in yayılmasında gravürlerin rolü büyük olduğu bilinmektedir. (Resim 15)'te görüldüğü üzere Pontormo'nun deseninde vücut oranlarında ve çizgilerde bir abartı görülmektedir.

Resim 14: Giuseppe Arcimboldo, 1527-1593, İtalyan, Otoportre, 1571-1576. Dolma kalem, mavi inceltmeler, 23,1 x 15,7 cm. Ulusal galeri, Prag. Maniyerizm. Erişim: 16.03.2020 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giuseppe_Arcimboldo_-_Self_Portrait_-_Google_Art_Project.jpg

Resim 15. *Jacobo Pontormo (Jacopo Carucci) 1494-1557, İtalyan, Nü figür ya da İsa'nın Çarmıhtan İndirilmesi, 1526. Kâğıt üzerine kırmızı tebeşir, 35 x 27,7 cm Uffizi Galerisi, Floransa. Maniyerizm Erişim: 16.03.2020 <https://www.wikiart.org/en/jacopo-pontormo/christ-s>*

2.3. Barok Döneminde Desen Anlayışı

Rönesans Dönemi'nin çizgisel üslubu yerine daha dinamik çizgiler kullanımı lekesel ifade ağırlıklı olarak görülmektedir. Biçimlerin, formların etrafındaki çizgisellik daha koyu anlayışı ve gölgeleri daha sert ve enerjik olduğunu görmekteyiz. Formu destekleyen çizgilerin statik yapıdan daha dinamik bir yapıya geçtiğini görmekteyiz. Kompozisyon olarak açık kompozisyonu ve figürlerin daha da hareketlendiğini görmekteyiz.

Rembrandt, Rubens, Velazquez gibi Barok Dönemi damgasını vuran ustaların desenleri daha serbest ve akıcı bir tavırla yapılmıştır. Desenlerinde form, hareket ve duyguları basit birkaç çizgilerle ifade edildiğini görülmektedir. Barok'u önemli ve farklı kılan, özellikle insan bedenlerini dönüşü ve hareketi veren kesintisiz çizgilerde görülmektedir. Bu dönem ustaları desenlerinde mürekkep ve suluboya seyreltme (wash) tekniğini de kullanmaya başlamışlardır (Osman, 2017, s. 14).

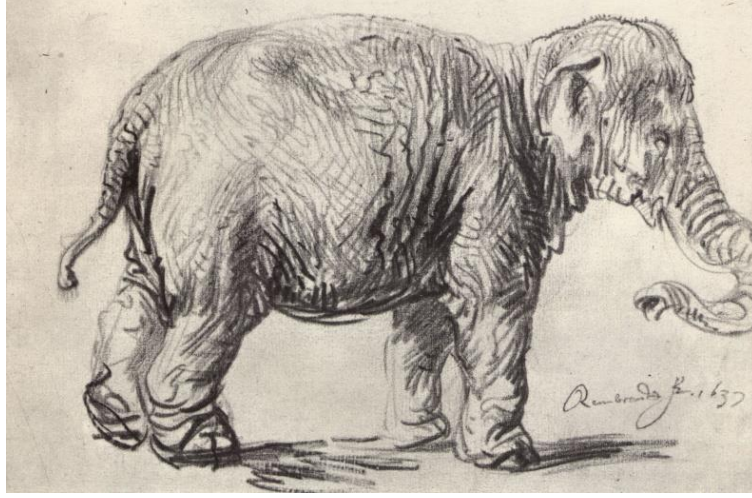
Desenlerde hareket ediyormuş gibi çizilen çizgiler ve kıvrılan bedenler Barok Dönemin ana özelliğidir. (Resim 16) Rubens oğlunu yaptığı portresinde saçların formunu veren çizgileri dönemin dinamik etkisiyle vermektedir.

Resim 16. Pieter Paul Rubens Rubens'in Oğlu Nicolaas'ın Portresi 1620 dolayları Kağıt üstüne siyah ve kırmızı pastel, 25,2 x 20,3 cm; Albertina, Viyana Erişim:30.05.2018 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_Nicolaas_Rubens_Wearing_a_Coral_N

Resim 17. Anthony van Dyck, 1599-1641, Anthony van Pieter Bruegel, Genç Kâğıt üzerine siyah tebeşir 23x19 cm 1628-1632 Devonshire Koleksiyonu, Brussels, Belgium Erişim: 11.03.2020 <https://endlesspaintings.blogspot.com/2015/02/portrait-of-pieter-bruegel-younger-a>

Resim 18. Rembrandt Harmensz. van Rijn, 1637, Kağıt üzerine siyah tebeşir, 23,3 × 35,4 cm; Albertina, Viyana Erişim: 30.05.2018 http://prenow.info/20171221095307_rembandt-zeichnung-elefant/

Resim 19: Diego Velazquez, 1599-1660, İspanyol, Kardinal Borgia. 1643-45, Siyah tebeşir, 18,6x11,7cm. Madrid.Korolevskaya San Fernando Akademisi Erişim: 30.05.2018, https://www.wissen-digital.de/Diego_Rodriguez_de_Silva_y_Vel%C3%A1zquez

2.4. Rokoko Döneminde Desen Anlayışı

Rokoko dönemi, 18. yüzyılın başında Barok dönemine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Barok döneminin cesur çizgilerinin aksine daha ince ve yumuşak çizgilere sahiptir. Bu dönemde pastel boya keşif edilmiştir. Antoine Watteau'nun pastelle

yaptığı desenlerden de anlayacağımız gibi sıkça kullanıldığını görebilmekteyiz. Pastel boyanın uçarı etkisi bu dönem resim anlayışı ile örtüşmektedir. Bu dönem dekoratif süslü olma özelliğini taşımaktadır. Genel anlamda bu dönemde yapılan desenler resimlerin ön çalışması statüsünü devam ettirmektedir.

Resim 20: Giovanni Domenico Tiepolo 1727-1804 İtalyan, 1800, Siyah tebeşir üzerinde dolma kalem kahverengi mürekkep ve sarı inceltme, 35.3 x 47.3 cm. Metropolitan Müzesi, New York. Rokoko. Erişim: 11.03.2020 <https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/19>

Resim 21: Antoine Watteau, Kadın Başının Beş çalışması, Devetiyü rengi kağıt üzerine siyah, kırmızı ve beyaz tebeşir, 1716-1717, 33.1x 23.8cm, British Müzesi. Londra. Rokoko Erişim,11.03.2020 https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/

Resim 22: Antoine Watteau, 1684-1721, Fransız, Oturan Genç Kadın, 1719 Devetüyü rengi kâğıt üzerine siyah, kırmızı ve beyaz tebeşir, 25,5 x 17,2 cm. Erişim, 11.03.2020 Morgan Kütüphanesi ve Müzesi, New York. Rokoko <https://www.jean-antoine-watteau.org/Youn>

2.5. Neoklasizm Döneminde Desen Anlayışı

Kısmen Rokoko döneminin hoppalığına ve yapaylığına tepki olarak 18. Yüzyılın yarısında doğmuştur. Bu dönemde Antik Yunan ve Antik Roma'ya yeniden dönüş yaparak, Antik Dönem sanatını disiplinli ve titizlikle yeniden ele almıştır. Bu anlayışla birlikte sanatçılar resimlerindeki konuları kendi seçip kendi bakış açılarını yansıtıyorlardı.

18. yüzyılın ortalarında Barok ve Rokoko üsluplarının yapaylığına karşı bir tepki olarak ve antik sanata karşı hayralığı başlamıştı. Bu özellikle 1738-56 yılları arasında İtalya'da Herculaneum, Paestum ve Pompei'de yapılan arkeolojik kazıların, kazı buluntularının ve antik sanat yapıtlarının tanıtıldığı kitapların büyük etkisi olmuştur. Bundan sonuçlanan estetik akım ve sanat üslubu Neoklasizm adıyla tanınır ve kısa sürede mimarlık, heykel, resim ve küçük sanatları etkisine alır. Neoklasik akım sanatçılardan çok yazarlar ve kuramcılar tarafından yaratılan belki de ilk sanat üslubudur. (İNANKUR, 1997, s. 17).

Resim 23: Jean-Aguste-Dominique Ingres, 1780-1851, İngiliz, Luis-François Bertin, 1832, Kağıt üzerin karakelem. Louvre Müzesi, Paris. Neoklasizm. Erişim:12.03.2020 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Study_for_the_Portrait_of_Monsieur_Bertin_I

Resim 24: Jean-Aguste-Dominique Ingres, 1780-1867, Fransız, Nicolo Paganini, 1818-1831. Aydinger kağıt üzerine grafit ve beyaz tebeşir ile güçlendirilmiş karşıt çizim 24 x 18,5 Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Neoklasizm. Erişim 12.03.2020 <http://www.sanatinoy>

2.6. Romantizm Döneminde Desen Anlayışı

1780’de başlayan ve Fransız devrimiyle hareketlenen Romantizm sanat akımı, 19.yüzyılın başlarında en üst seviyesine ulaşmıştır. 18.yüzyılın sonlarında, bir grup Alman yazarın, romantizm sözcüğünü klasisizmin karşı savı olarak kullandıkları bilinmektedir. Klasisizm, bireyin akıl ve düşünce sistemini temel alırken, Romantizm’ de bireyin iç dünyasını, coşku ve hayal gücünü ortaya çıkarmaktadır (GÖKTEPE, 2020, s. 46).

19. yüzyılda Sanatçıların Sanat Akademilerinin otoritesinden kopmaları ve giderek daha fazla karşı çıktıkları Romantizm akımı onları akademinin otoritesinden, toplum yararından, kamuoyu, düzen ve uyumun ağırlığından kurtarma sürecini başlatmıştır. İlk olarak 1800 dolayında edebiyatta ortaya çıkan romantizm, 19.yüzyılın ilk yıllarında İngiltere ve Fransa’da bir sanat hareketi olarak hız kazanmış ve yüzyılın ortalarına kadar gelişimini sürdürmüştür. “En geniş kullanımıyla romantik sözcüğü zihnin duygular, haller ve sezgiler gibi öznel durumlarının baskın olduğu her türlü sanat yapıtını ifade eder. Her dönemin sanatının içinde romantik sanatı biçim, strüktür veya kompozisyon kurallarının çok daha önemli olduğu Klasik sanattan ayırmak mümkündür (Aktaran: EROĞLU, Osman, Little,2013, s.72).”

Romantizm Dönemi duygulara ve sezgilere odaklanan bir dönemdir. Sanatçılar bu dönemde manzaranın keşfi, ağaçlar, kuşlar, dağlar, kısacası doğanın keşfine çıktıklarını resimlerinde ve desenlerinde görülmektedir. Neoklasik Döneme tepki olarak ortaya çıkmış olsa da benzediği ortak fikirlere sahiptir. Benzeyen yanlarına örnek olarak devrimci ruhlarının olması diyebiliriz. Romantizm Dönemi’nde eskizin resmin bir ön çalışması halinden uzaklaşmaya başlanıldığı bir dönemdir. Bu dönemde sanatçılar eskiz yapmadan doğrudan tuvale çalışmaya başlamışlardır. Joseph Mallord William Turner’ ın yaptığı (Resim 25)’te görüldüğü gibi “Modern Resim” anlayışının temel taşlarının atıldığını ve hatta eseri soyut resim anlayışına öncülük etmekte, bu yola temel taşlarını döşediğini görebilmekteyiz. Empresyonizm sanat akımına oluşturacak anlayışın ilk adımlarının atıldığı dönem olduğunu görebiliyoruz.

Charles Baudelaire Romantizm’ i şöyle tanımlamaktadır. “Romantizm, tam olarak sadece konunun seçiminde ne de gerçeğin kendisinde bulunur, aslen bir hissediş biçimidir” (HODGE, 2013, s. 58).

Resim 25: Joseph Mallord William Turner, 1775-1851, İngiliz, Parlamento Binasında Yangın, Nehirden, 1834. Kâğıt üzerinden suluboya, 23,2 x 32,5 cm. Tate Koleksiyonu, Londra, Romantizm. Erişim 11.03.2020 <https://www.tate.org.uk/art/artworks/turner-fire-at-the-gra>

Resim 26: Francisco De Goya, 1746-1828 Saçlarını yapan Alba Düşesi 1796 Çizgili kâğıt üzerinde fırça, Hint mürekkebi, ile siyah kalem izleri, 17,1 x 10,1 cm. İspanya Ulusal Kütüphanesi, Madrid. Romantizm Erişim, 11.03.2020 <https://tr.pinterest.com/pin/355221489334>

Resim 27: Francisco De Goya, 1746-1828 Mascaras Cruels (Zalim Maskeler) 1796-97. Çizgili kâğıt üzerinde fırça, siyah mürekkep, gri inceltme ve kazıma 23,7 x 15 cm. Ulusal Sanat Galerisi, Washington, D.C Romantizm Erişim, 11.03.2020

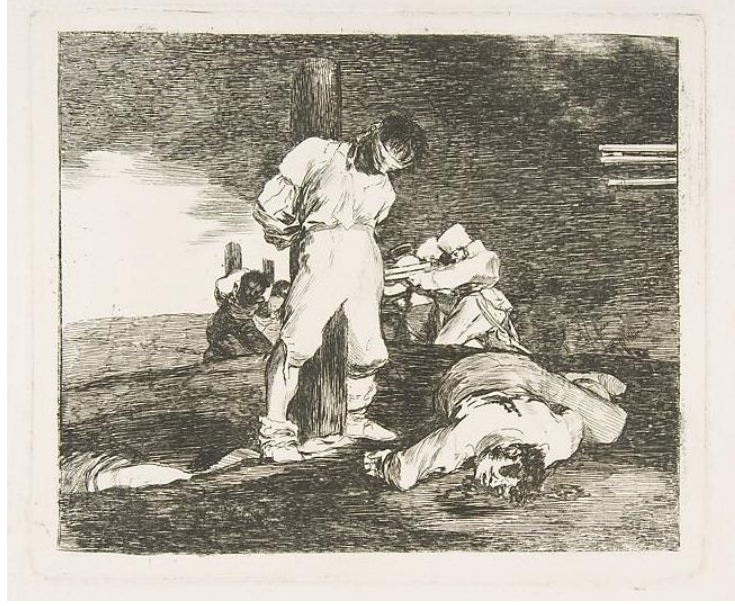
Resim 28: Théodore Géricault, 1791-1824, Fransız, Medusa'nın salı için çalışma, 1818. Kağıt üzerine dolma kalem ve mürekkep, 20,1 x 28,1 cm. Güzel Sanatlar Müzesi, Rouen. Romantizm. Erişim, 11.03.2020 <https://www.photo.rmn.fr/CS.aspx?VP3=SearchResult&IID=2C6NU0H9BO1R&L>

Resim 29: John Constable, 1776-1837, İngiliz, Eski Salon Parkı, East Bergholt'taki Karaağaçlar, 1817. Gri inceltme ve beyaz vurgularla karakalem, 59,1 x 49,5 cm. Victoria ve Albert Müzesi, Londra. Romantizm Erişim 11.03.2020 <https://www.john-constable.org/Elm-Tr>

Resim 30: Francisco De Goya, 1746-1828, İspanyol, "Savaş Felaketleri" serisinden Levha No: 37. Levha ölçüsü 15,2 x 20,1 cm) Kâğıt ölçüsü (25,2 x 34,7 cm) Gravür, Erişim 17. 05.2020. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/381328?searchField=All&sortBy=Relevance&p;ft=goya+etching&offset=100&rpp=20&pos=104>

Resim 31: Francisco De Goya, 1746-1828, İspanyol, “Savaş Felaketleri” serisinden Levha No: 15. Levha ölçüsü 14 x 16,7 cm, Kâğıt ölçüsü (22,5 × 31,8 cm) Gravür, Erişim 17.05.2020.<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/333977>

Lanet, ürkütücü ve dokunaklı, İspanyol sanatçı Francisco Goya'nın “*Savaşın Felaketleri*” olarak bilinen 82 gravür serisi, savaşın insanlık dışı sonuçlarının güçlü bir hatırlatıcısı olarak günümüze kadar gelmektedir. Buradaki Goya'nın etkili olan gerçekçi yaklaşımını kendi halkına yapılan zulmü ve savaş suçunu savaş muhabiri gibi belgeleyerek aktardığını görmekteyiz. Gombrich yaşanan durumu şöyle değerlendirmektedir:

Goya, geçmişin geleneksel alışkanlıklarından bağımsızlığını yalnızca bir ressam olarak ortaya koymamıştır. Rembrandt gibi çok sayıda asitle indirme resim yapmıştır. Bunların çoğu sadece oyulmuş çizgileri değil, gölgeli alanları da veren akuantinta (leke baskı) denilen yeni bir teknikle yapılmıştır. Goya'nın oymalarının en dikkat çeken yönü ne Kutsal Kitap'tan ne tarihten ne de günlük yaşamdan alınmış olmalarıdır. Hiçbiri bilinen konularda olmayan oymaların çoğu, büyücü kadınların ve esrarengiz hayaletlerin fantastik görüntülerinden oluşur. Bunların bazıları Goya'nın İspanya'da tanık olduğu aptallık ve gericiliğe, acımasızlığa ve baskıya karşı çıkışlarıdır; diğerleri sanatçının kabuslarını şekillendirirler (GOMBRICH, 2007, s. 488).

Gombrich Goya'nın İspanya'da Fransız askerlerinin İspanyol halkının şahit olduğu ve bu acımasızlığın getirdiği kabuslardan olabileceğini söylemektedir.

2.7. Realizm Döneminde Desen Anlayışı

19. yüzyıl ressamlarının konuları tarihten, mitolojiye, dini sahnelerden işçi kesiminin günlük yaşam sahnelerine kadar değişiyordu. Bu dönemde Fotoğraf

da resim sanatına bir anlamda büyük bir darbe indirmiş ve pek çok konuda resim sanatına rakip olmuştur. Yine de belirli bir kesim portre siparişleri vermeyi sürdürüyordu. Manzara, belki de dönemin estetik kuramlarını en iyi şekilde yansıttığı için özellikle sevilen bir konu oluyor; Sanayi Devrimi'nin önemine karşın sanayi ile ilgili sahneler oldukça az resmediliyordu. Gazetelerin ve süreli yayınların çoğalmasıyla baskı resimler de gelişiyor ve en önemli toplumsal protesto araçlarından biri haline geliyordu (İNANKUR, 1997, s. 13).

Realizm Dönemi Neokolasizm ve Romantizm'in anlayışlarını kurmaca olarak bulmaktalardı. Realizm bu yüzden tepki olarak ortaya çıktığını bilmekteyiz. Bu sanatçılar duygular ve hayal güçleri yerine hayatın toplumsal gerçeklerine değinmek istiyorlardı. Bu dönemde işçi sınıfının gündelik yaşanan zorluklarını ve sıkıntılarını konu alırken, hayatın nesnel gerçekçiliğini gösteren bir dönemdir. Desenlerinde bu konuları ele aldıklarını görmekteyiz. Önemli temsilcileri ise *Gustave Courbet*, *Camille Corot*, *Jean Françoise Millet* ve *John Constable*'dir.

Gustave Courbet hayatın gerçekliğine şu sözlerle bir göndermede bulunmuştur; “Ben hiç melek görmedim. Bana bir melek gösterin, ben de resmini yapayım” (HODGE, 2013, s. 73).

Resim 32: Jean Françoise Millet, 1814-1875, Fransız, Balıkçılar, 1856,1858, Kâğıt üzerinde siyah mum boya, 32,6 x 49 cm. Louvre Müzesi, Paris. Gerçekçilik. <https://www.wikiart.org/en/jean-francois-millet/fishermen>

Resim 33: Gustave Courbet, 1819-1877, Fransız, Hapisteki Genç Komün Üyeleri, 1871. Düz kâğıt üzerinde siyah tebeşir, 25,9 x 16,6 cm Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Gerçekçilik Erişim: 14.03.2020 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338093>

Resim 34: Honore Daumier, 1808-1879, Fransız Kasap, 1857, Krem düz kağıt üzerinde suluboy, siyah mürekkep, grafit ve siyah mum boya, 33,5 x 24,2 cm. Fogg Müzesi, Harvard Sanat Müzeleri, Cambridge (Massachusetts). Gerçekçilik Erişim: 14.03.2020 <https://monsieurlab>

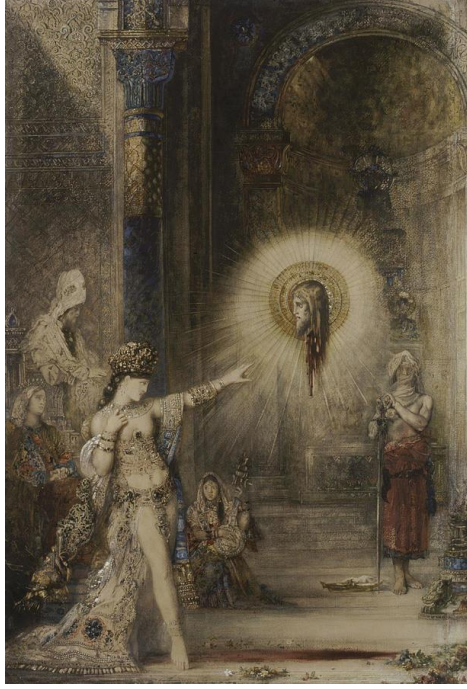
2.8. Sembolizm Döneminde Desen Anlayışı

Sembolizm Dönemi sanatçılar kendi ruh hallerini kendi kaygılarını kendi iç dünyalarını aktarmaya çalışılan bir dönemdir. İçeriden dışarıya doğru, dışarıdaki dünyadan etkilenmeler neticesinde iç dünyalarına alarak onları yoğurarak tekrar tuvallerine aktarıp yansıtmışlardır.

20. yüzyıla bir geçiş akımı olan Simgecilikte ise soyut bir anlatım dili vardır. Bu akımın içindeki ressamlar resimlerinde ruhsal hallerini, korkularını, hayallerini yansıtmışlardır. Bu anlayışın içinde yer alan James Ensor ve Edward Munch'ın resimleri de yine kendi iç dünyalarını yansıtmaktadır. Desen ve çizginin ön plana çıktığı Yeni Sanat (Art Nouveau)'da dekoratif yan ağır basmaktadır. Bu anlayış içinde yer alan Gustav Klimt'in resimlerinde desenci tavrının ağır bastığını, bunun yanında rengi de etkili bir şekilde kullandığı görülmektedir. Serbest olarak çizdiği desenlerinde ise stilizasyona uğramış çizgiler biçimlerin sınırında ve iç kısımlarında, vurgulanmak istenen alanlarda ise yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Klimt' den etkilenen Egon Schiele'de desen çalışmalarıyla ilgi çekmektedir. Kâğıt üzerine kalemle çizilip suluboya ile renklendirilmiş ve stilize edilerek çizilmiş biçimler onun desenci yönünü ortaya koyar (PEHLİVAN, 2013, s. 61-63).

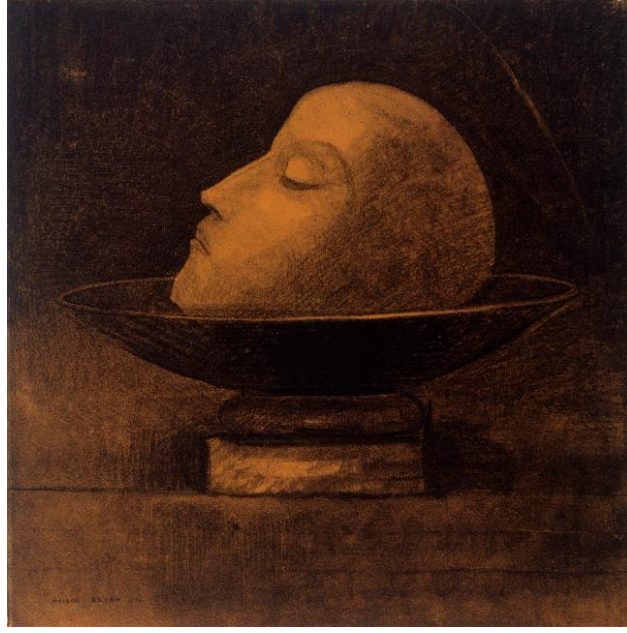
Resim 35: Gustave Moreau, 1826-1898, Fransız, Venedik, 1885. Kağıt üzerinde suluboya, 25,5 x 23,5 cm. Gustave-Moreau Ulusal Müzesi, Paris. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.art.com/products/p8121551238-sa-i5263509/gustave-moreau-venise.htm>

Resim 36: Gustave Moreau, 1826-1898, Fransız, Hayalet, Suluboya, 106 x 72,2 cm. Orsay Müzesi, Paris. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020, https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:The_Apparition,_Gustave_Moreau_1876.jpg

Resim 37: Odilon Redon, 1840-1916, Fransız, Göz Balonu, 1878. Renkli kağıt üzerinde kömür kalem ve tebeşir, 42,2 x 33,3 cm. Modern Sanat Müzesi, New York. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.dailyartmagazine.com/5-facts-that-will-help-you-understand-symboli>

Resim 38: Odilon Redon, Fransız, Şehidin Başı, 1877. Kağıt üzerinde kömür kalem ve siyah kalem, 36,6 x 36,3 cm. Kröller- Müller Müzesi, Otterlo. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.artsy.net/artwork/odilon-redon-martyr-ou-tete-de-martyr-sur-une-coupe-ou-sai>

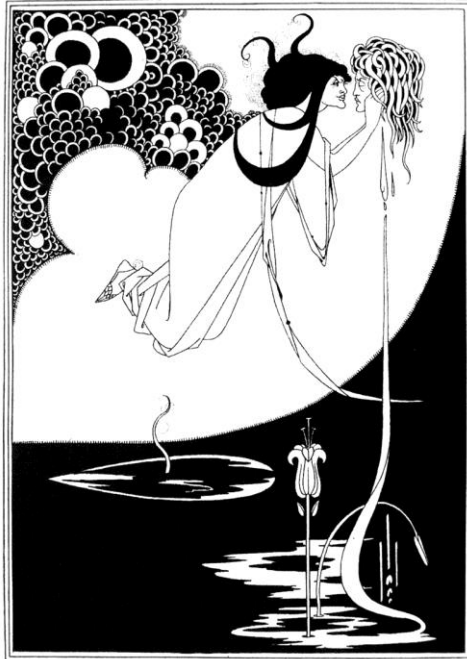

Resim 39: Gustav Klimt, 1862-1918, Avusturyalı, Geriye Uzanmış Kız ve İki El Çalışması, 1886-1887. Beyaz aydınlatmalarla siyah kalem, 27,6 x 42,4 cm. Albertina Müzesi, Viyana. Sembolizm, Erişim: 14.03.2020 <https://www.artlistings.com/Magazine/Gustav-Klimt-The-D>

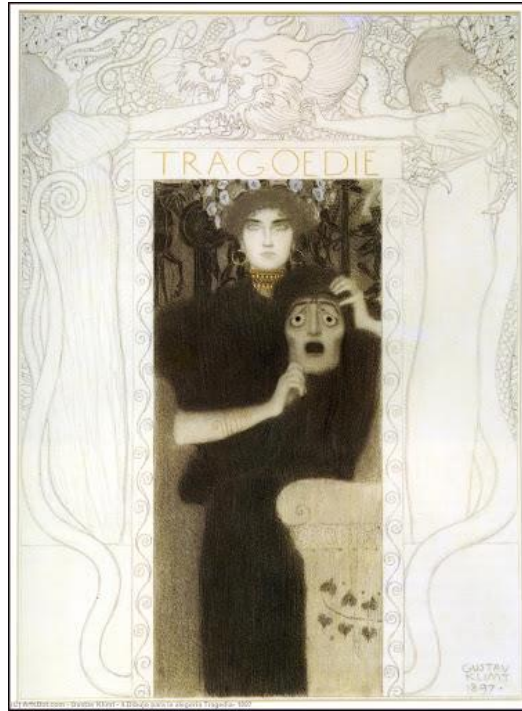
Resim 40: Jan Toorop, 1858-1928, Hollandalı, *Üç Gelin*, 1892-1893. Kâğıt üzerinde tebeşir, karakalem ve kömür kalem, 78, x 98 cm. Kröller-Müller Müzesi, Otterlo. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 https://www.reddit.com/r/museum/comments/xk7bg/jan_toorop_the_three_brid

Resim 41: Aubrey Beardsley, 1872-1898, *Vaftizci Yahya'nın Başı ile Salome* (Oscar Wilde'in *Salome* adlı eseri için resimleme), 1893-1894, Kağıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep, 27,8 x 14,8 cm. Aubrey Beardsley Koleksiyonu, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, New Jers

Resim 42: Aubrey Beardsley, 1872-1898, İngiliz, Ölüm Tanrılarının Arasında Venüs, 1895, Kâğıt üzerinde Hint mürekkebi, Cecil Higgins Sanat Gallerisi, Bedford, Birleşik Krallık. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Venus_between_te

Resim 43: Gustav Klimt, 1862-1918, Avusturyalı, Nuda Veritas, 1898. Kağıt üzerinde mürekkep, 41 x 10cm. Viyana Müzesi, Viyana. Sembolizm, Erişim: 14.03.2020, <https://wikioo.org/tr/paintings.php?refarticle=6E3TE7&titlepainting=4.Dibujo%20para%20la%20alegor%C3%ADa%2>

2.9. Naturalizm Döneminde Desen Anlayışı

Natüralizm (doğalcılık), 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında doğan bir akımdır. Natüralizm Akımı Avrupa'nın tüm bölgelerinde yayılmıştır. Özellikle kendisini İngiliz manzara resminde başarılı bir şekilde göstermiştir. Güzel sanatlarda en az bozulma veya yorumlama yapılmadığı dönemdir. Doğayı olduğu gibi, çalışmalarına aktaran Natüralist sanatçılar, gerçekliği yorum katmadan doğal bir şekilde doğayı konuları alan dönemdir. 20. yüzyıla girilirken yeni arayışlar yeni bir hayata geçilmek isteniyordu. Fotoğrafın icat edilmesiyle birçok ressamın tartışma konusu olmuş, resim sanatının doğası ve amacı ile tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar, resamlara yeni arayışlara sevk edecektir. Bu geçilmek istenilen hayat gelecekti, fakat ressamlarında bu çağa uyum sağlamaları ve yeniliğe kendilerini hazırlamaları gerekiyordu.

“Naturalizm, geleneği içinde sanatın olanakları gerçeği yansıtmaktan öteye geçemiyordu. Sanatın büyük toplumlara yaşam alanı açacak olan yeni bir dünyanın kurulmasına katılabilmesi için, Naturalizm geleneğinin yıkılması ve yeni bir biçim- dilinin yaratılması gerekiyordu (İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 9).”

Resim 44: John Singer Sargent, 1856-1925, Amerikan, Henry James, 1912. Kağıt üzerinde füzen, 61,8 x 41 cm. Royal Collection Trust, Londra, Naturalizm. Erişim: 13.03.2020 <http://www.artfixdaily.com/artwire/release/8310-the-morgan-provides-a-rare-chanc>

Resim 45: Valentin Serov, 1865-1911, Rus, Otoportre, 1885. Kâğıt üzerinde siyah tebeşir ve grafit, 32 x 25,5 cm. Rus Devlet Müzesi. St. Petersburg, Naturalizm. Erişim: 13.03.2020 <https://www.tretyakovgallerymagazine.com/articles/3-2015-48/valentin-serov-drawings->

Resim 46: Gino Severini, 1883-1966, Rus, Otoportre, 1905. Kâğıt üzerinde pastel, 35 x 30 cm. Özel Koleksiyon Naturalizm. Erişim: 13.03.2020 <https://tr.pinterest.com/pin/94646029653440165/>

BÖLÜM 3: RESİM SANATINDA 20. YÜZYIL SANAT AKIMLARINDA DESEN ANLAYIŞI

20. yüzyıl öncesi desen kullanımı ön hazırlık konumunda kullanıldığını ikinci bölümde verilen örneklerle gösterilmiştir. Genel olarak konu ve içeriğin değişim gösterdiğini ama hala biçimsel olarak köklü bir değişimin olmadığı görülmektedir. Romantizm dönemi ile belirli bir konunun özgürlüğüne ve hayal gücünün kullanılması bağlamında adım atılmıştır. Bu bağlamda asıl biçimsel köklü değişimi 20. yüzyılı oluşturan şartlar belirlemiştir. Bu şartlara bakıldığında Joseph Stalin'in kültür sanat politikalarında işçinin yüceltiği Sosyalist Realizm'i işaret etmesiyle Stalin'in zihinsel göçler Avrupa'ya doğru başlayarak ve sanatın merkezi durumu ortaya çıkmaktadır. 1.ve 2. Dünya Savaşları, gelişen teknoloji, iletişim ve kent yaşamı, endüstriyel devrimin getirdiği makineler, bilim, psikanaliz, bu kavramların tümünün sanata yansımaları sosyokültürel anlamda olmaktadır. 20. Yüzyılda desenin bir yapıt statüsünün savaşı vermektir. 20. yüzyıl dünya tarihinde önemli bir değişim süreci içindedir. Bu yüzyılda sanatta çizginin ifade ediliş biçiminde köklü değişiklikler meydana gelmektedir. Bu bölümde desenin ifade biçimindeki kırılmalarına örnekler verilmektedir.

“Yeni anlayış Çarlık döneminin sanat anlayışını bütünüyle reddetmişti; çünkü devrimle kurulan bir ülkenin sanatı da devrimci olmak zorundaydı. Anatoliy Lunaçarskiy, devrimin eğitim kanadının başında bulunmaktaydı, sanatçılara ve her türlü sanat anlayışına özgürlük fikrini benimsemişti. Bu doğrultuda, güzel sanatlar alanında Maleviç, Tatlin, Kandinsky gibi sanatçılara yönetici olarak görev verilmiş ve bu yeni yapıya halkın entegre olması sağlanmak istenmişti. Ne var ki, Joseph Stalin'in kültür/sanat politikalarında işçinin yüceltiği Sosyalist Realizm'i işaret etmesiyle, Lunaçarskiy'nin benimsediği özgürlükçü anlayış terk edilmiş ve böylelikle Rus avangart sanatçılarının hareket alanı daraltılmıştır. Stalin'in görüşleri doğrultusunda oluşan bu yeni sanat ortamı, kimi sanatçıların Avrupa'ya göç etmesine yol açmıştır. Bu durumu başarılı bir şekilde değerlendiren Avrupa, yeni bir dünya özlemiyle kendi alanlarının sınırsız olanaklarının farkında olan sanatçıları önemli görevlere getirmişlerdir. Avrupa'da yaşanan zihinsel devrim; edebiyat, müzik, mimarlık, heykel ve resim gibi sanat dallarını derinden etkileyerek bütün kuralları yıkmış ve bu tarihsel dönem, modernizm fikrinin kendisini şüpheye düşürmeyecek biçimde kanıtı niteliğinde olmuştur; çünkü söz konusu tarihsel dönem, hala insanlığın en ilham verici düşünsel eylemidir (ASLAN & KARAASLAN, 2016, s. 53).”

20. yüzyıl sanat ortamının önemli bir kısmını oluşturan “Zihinsel Göç” Avrupa'yı sanatın merkezi haline getirdiğini görüyoruz.

“20.yüzyıl arayışları sonucu Endüstri-çağı insanın dünyasını ve yaşam üslubunu tasarlayan ve biçimlendiren sanatçılardı. Endüstri-çağının kapısı onlarla açılıyor denilebilir. Yeniçağın başında nasıl Leonardo, Bramante gibi Rönesans ustaları doğa gerçeğini beş yüzyıl işleyecek olan bir dünyanın kurucuları oluyorsa, Picasso, Le Corbusier, Mondrian, Gropius vb 20.yüzyıl sanatçıları da tekniğin getirdiği olanakları insanın buyruğunda kullanacak olan yeni bir dünyayı kuranlara öncü oluyorlar. Çağımızın biçim aldığı yıllar 1910’larla 1930’lar arasına rastlar (İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 16).”

20. yüzyıl arayışları sonucu geleneksel biçimin yıkılmasına varan üretimlerin deneysel yaklaşımı ile iki boyutlu yüzeylerden üç boyuta geçiş arayışları görülmektedir. Yeni çağa endüstri damga vurmuş ve bu çağı parçalayıcı ve oluşturucu anlayış belirlemiştir. Kübizm arayışları içerisinde kolaj ile kendi ifadesini tuvalin üzerinde bulmaktadır. Dadaizm ve soyut anlayışlar ve sürrealizm devrimci adımlarla tuvalin sınırlarını zorlamaktadır.

“20. yüzyılın başı, geçmişle hesaplaşma dönemidir. Doğanın bulgulanmasıyla başlayan, doğa araştırmasıyla sürdürülen, doğada gizli kalan tüm olanakları sonuna değin deneyen bir kültür gelişmesiyle hesaplaşmayı bu (İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 16).”

Örneğin, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış bir akım olan Nabiler rengi ön plana çıkaran anlayışa sahip bir gruptu. Donuk renklerle gündelik yaşam sahneleri resimleyen bu grupta Pierre Bonnard, Eduard Vuillard, Maurice Denis gibi ressamlar vardı. Bonnard’ın desenlerine baktığımızda eskiz tarzında hızla ve ayrıntısız çizilmiş örnekler olduğunu görmekteyiz.

Modern sanatın bir özelliği de ışık-gölgeye karşılık kuşatıcı çizgiyi, aynı gösterme yerine özün hayal ve düşünme yoluyla yorumlamasını, kaba gerçeklik yerine doğa dışı olanı göstermesidir. Kısaca bir eserin anlatımı objesinden çok onu yapanın anlayışına bağlıdır (AKAY, 2004, s. 48).

“Sanatçılar bir gruptan ötekine geçiyor, ya da birkaçına birden bağlanabiliyorlardı. Bu nedenle bu dönemin sanatçılarından bir grubun adıyla yaftalamak doğru olmaz. Picasso’nun Ekspresyonist, kübist, neorealist, sürrealist dönemleri olmuştur. Sanatçıların pek çoğu için bunu söyleyebiliriz. Sanat yaşamındaki bu kaynaşma ve hareket, çağ değişiminin yarattığı bulanım içinde sanatçıların kendilerine çeşitli yönlerde yol aradıklarını gösteriyor (İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 21-22).”

3.1. Empresyonizm ve Post Empresyonizm Sanat Akımında Desen

Anlayışı

“Empresyonizm, klasik desen anlayışına karşı bir tavırla, nesnelere sahip oldukları kavramlarından sıyrarak, gerçekliğin yitirmeye başladığı, konturların eridiği, anlık görüntülerin yansıtıldığı, gözlem gücünün ön plana çıktığı, duyumlara dayalı yeni bir sanatsal anlatım diliydi. Desen, yüzeyin çizgisel organizasyonunu ortaya koyan kurgu ve kompozisyon kaygıları geçerliliğini yitirmiş, anlık izlenimler, renkler aracılığıyla tuvale aktarılmıştı(Osman, 2017, s. 19).”

“İdealist sanat yerine daha mütevazı bir sanat yapmıştır, sanatçının kendi özgürlüğünü merkeze koyması ve kendini rahatça ifade etmesi modern sanat anlayışının temelini oluşturmuştur. Bu da empresyonizme saldırının da temel nedenini anlamamızı kolaylaştırır. Bu yüzden empresyonist sanatçı kendinden önceki sanat anlayışından farklı, bireyin kendini rahatça ifade edebildiği bir sanat anlayışı oluşturmasıdır. Empresyonist sanatçı tüm otoritelere karşı gelmek, tüm engellerden kurtulmak ya da hiçbirini tanımamak olarak nitelendirilebilir. Eleştirmenlere göre empresyonist çalışmalar herhangi bir estetik ölçüte ve sanatsallık kuralına uygun değildi. Bunu söyleyen eleştirmenler alışıldık kuralların arkasına gizlenip kendilerini öyle var etmenin yollarını aramışlardır. Onlar empresyonizmi bir delilik seviyesi olarak görmüşlerdi; empresyonistler, klasik sanat anlayışları ile aralarına koydukları mesafe o kadar büyüktü ki bir orta yolun bulunması imkânı tamamen ortadan kalkmıştı. Sanatçılar topyekûn eleştirisini yaptıkları klasik sanatı etkisizleştirmiş, sanatta birey ile toplum bütünleşmesini sağlamış, bunda da başarılı olmuştur. Empresyonistler bir büyü bozumu işlevi görerek insanları şaşkına çevirmişti; her türlü eleştirel yapıyı oluşturarak empresyonizmin ana çizgisi olan, öznenin uyanışını sağlamıştır (DEDE, 2018, s. 1723).”

Resim 47: Cloude Monet, 1840-1926, Fransız, 1872. İzlenim, Tuval üzeri yağlı boya, 48 cm × 63 cm Musée Marmottan Monet, Paris Erişim 12.03.2020 https://en.wikipedia.org/wiki/Impression,_Sunrise

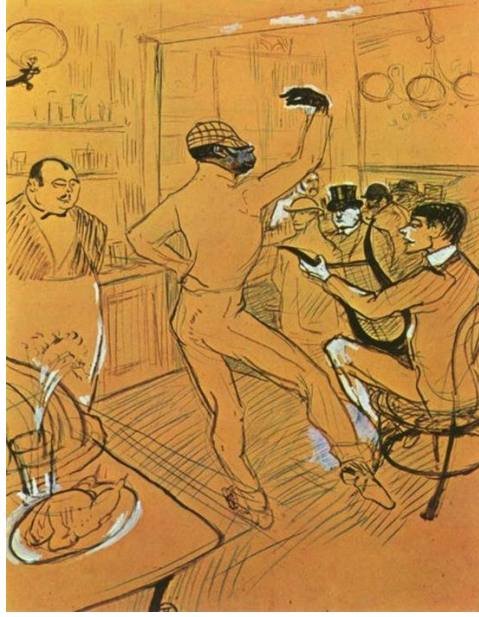
İzlenimcilik, romantik ressamaların getirdiği doğa tasvir ediliş biçimini bir adım sonrasına taşımaktadır. Modernizmi aslında başlatan resim olarak örnek gösterebileceğimiz eser (Resim 47) Monet'in "İzlenim" ismindeki resim olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü eskiz ruhu ile yapılmış olduğunu görmekteyiz. Sanatçı bunu yapıt olarak sergilemiştir. Fakat bitmemiş olarak eleştiri almıştır. Buradaki tablo desenin klasik bir anlamda ön çalışma olarak yapılmamıştır. Bunu da günümüz sanatında desenin geldiği noktayı göstermek için bir kırılma noktası olarak kabul edebiliriz.

"İzlenim, gündeğümü güneşin Normandiya'daki LaHavre limanının üzerine doğru sisin içinden parlamasıyla, Monet'nin kısacık bir anı yakaladığı biçimsel yenilikçi anlayışın ispatıdır. Sisten dolayı karartı halindeki sandallar ve vinçler gibi gri sabahı vurgulamak için de tek bir renk kullanılır." Gün doğumu atmosferini iyi bir biçimde ortaya koymuştur. Monet'in bu resmi Empresyonizm'in ilk örneğidir. Resme bakıldığında anın hızlı fırça vuruşlarıyla cesur bir biçimde verildiği görülür. Resim bitmemiş izlenimi uyandırır. Zaten tepkinin kaynağı da alışılmış sanat anlayışının dışına çıkılmasıdır. Açık havada yapılan bu çalışma empresyonist eserlerin ilk örneğidir (Aktaran: DEDE, 2018, s.1726)."

Resim 48: Edgar Degas, Dansçı, 1880. Mavi-gri kâğıt üzerinde pastel ve kömür kalem, 48,9 x 31,8 cm
Metropolitan Sanat Müzesi, New York. İzlenimcilik. Erişim: 27.05.2018
<https://www.wikiart.org/en/edgar-degas/the-dance-studio>

Resim 49: Henri de Toulouse Lautrec, 1864-1901, Fransız, “İrlandalı- Amerika Barında” Çikolata Dansı, 1896, Kâğıt üzerine Hint Mürekkebi, 65 x 50 cm. Toulouse-Loutrec Müzesi, Albi. İzlenimcilik Erişim:27.05.2018 <https://artespasticasydiseno.wordpress.com/2013/>

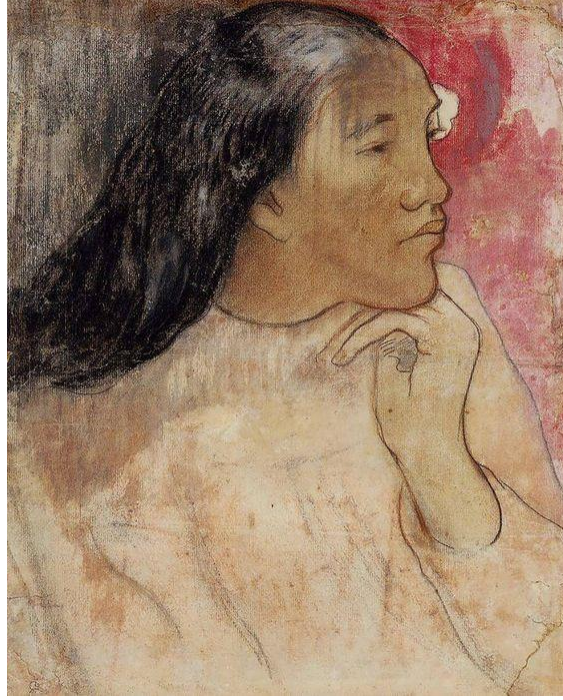
Resim 50: Henri de Toulouse Lautrec, 1864-1901, Fransız, Yvette Guilbert, 1894. Mukavva üzerinde yağlı boya, 186 x 93 cm. Toulouse-Loutrec Müzesi, Albi. İzlenimcilik Erişim:12.03.2020 <https://fineartamerica.com/featured/henri-de-toulouse-lautrec-yvette-guilb>

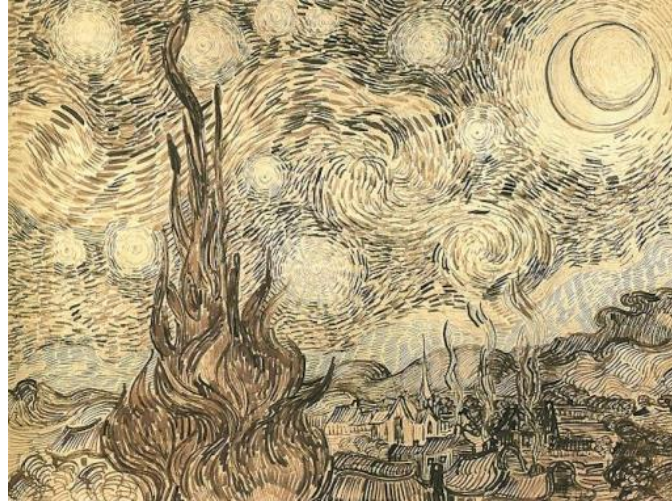
Resim 51: Cloude Monet, 1840-1926, Fransız, Sainte-Adresse'den Normandiya Kıyısı Manzarası, 1864, Krem çizgili kâğıt üzerinde siyah tebeşir, 17,9 x 30,8 cm. San Francisco Güzel Sanatlar Müzesi. San Francisco. zlenimcilik. Erişim: 12.03.2020 <https://publications.a>

Resim 52: Albert Dubois Pillet, 1846-1890, Fransız, Şafak Vaktinde Marne, 1888, Siyah mürekkep izleri üzerinde suluboya, 15,8 x 22,2 cm. J. Paul Getty Müzesi, Los Angeles. İzlenimcilik. Erişim: 13.03.2020, https://en.wikipedia.org/wiki/File:Albert_Dubois-Pillet_T

Resim 53: Paul Gauguin, 1848-1903, Fransız, Saçında Çiçeği ile Tahitili Bir Kadın, 1891-1892. Kömür kalem, pastel ve inceltne, 39 x 30,2 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. İzlenimcilik. Erişim: 13.03.2020 <https://tr.pinterest.com/pin/636626097306806650/>

Resim 54: Vincent Van Gogh, "Yıldızlı Gece", Kâğıt Üzerine Mürekkepli Kalem, 47 x 62.5cm. Erişim: 27.05.2018, http://www.wikiwand.com/tr/Vincent_van_Gogh

Paul Gauguin ve Van Gogh endüstrileşmenin getirdiği kent yaşamından hissettikleri olumsuz durumlarından dolayı Tahiti' ye kaçışını ve doğal yaşama yönelmelerini yaptıkları eserlerinden bilinmektedir. Sanatçıların kendine özgü ifadelerini bulmaları doğal yaşamda kendi iç dünyalarına çekildiklerini ve bu durumda üretkenliklerine olumlu yönde etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Resim 55: Vincent Van Gogh, 1853-1890 Mavi Kalem Vincent van Gogh - Worn Out Van Gogh Museum 1882 Kağıt üzeri kale. 50,4 cm 31,6 cm, Van Gogh Museum [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Vincent_van_Gogh_-_Worn_Out_\(F997\).pg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Vincent_van_Gogh_-_Worn_Out_(F997).pg)

3.2. Fovizm Sanat Akımında Desen Anlayışı

20.yüzyıl başlarında Fransa'da "Fovizm", Almanya'da "Die Brücke" ve "Der Blaue Reiter" gibi sanatçı gruplaşmalarının ortak noktası, 1911 yılında Berlin'de döneminin avangart sanatını destekleyen galeri ve Der Sturm'un sahibi Herwarth Walden'in gözlemlediği gibi, "dışarıdan izlenimi yerine, içerinin dışavurumu" na yönelmeleridir (ANTMEN, 2012, s. 33).

Fovizm akımının başlıca özelliklerinden biri olan anti-natüralist renk anlayışına sahip olmalarıdır. Bu renkleri desenlerinde de kullandıklarını görmekteyiz. Renkleri karıştırmadan direk yüzeylere uygulamaları, Fovizm sanat anlayışının önemli bir parçası olduğu örneklerde görülmektedir. Bu durumu desenlerinde ve resimlerinde uyguladıklarını görmekteyiz.

"Fovlar" ın getirdikleri yenilik, sanata renkli bir nakış çeşnisi katmadan öteye gitmez. Çünkü ele aldıkları konular, cansız-doğa ve manzara gibi alışagelen türlerin dışına pek çıkmaz Bu dönemin görgü tanığı ünlü koleksiyoncu Daniel-Henry Kahnweiler, "Batı sanatı bu dönemde süslemeciliğe(dekorasyon) düşme tehlikesiyle yüz yüze gelmişti(İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 25-26)."

Resim 56: André Derain, 1880-1954 Fransız Dans, 1906. Suluboya, 50 x 65 cm. Özel koleksiyon. Fovizm. Erişim: 14.03.2020 <https://lawrenceleemagnuson.tumblr.com/>

Resim 57: Henri Matisse, 1869-1954, Fransız, Collioure Sahili, 1905. Suluboya, 20,6 x 26 cm. Özel koleksiyon. Fovizm. Erişim: 14.03.2020 <https://paintingvalley.com/henri-matisse-watercolor>

Resim 58: Georges Rouault, 1871-1958, Fransız, *The Court*, 1908. Suluboya ve guaş, 20,6 x 26 cm. Özel koleksiyon. Fovizm. Erişim: 14.03.2020 <https://i.pinimg.com/736x/63/25/e8/6325e8908bd068d9f161c7747dd49a55.jpg>

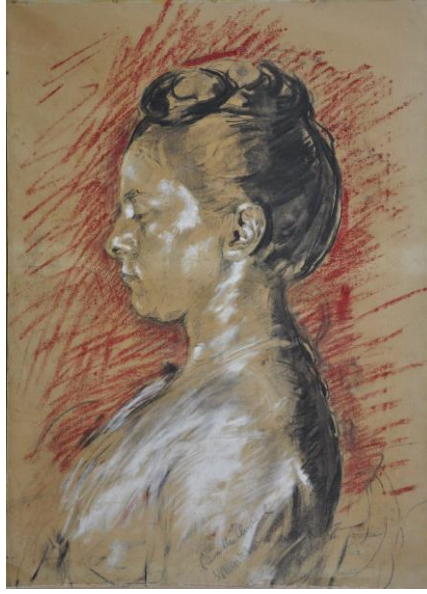
Modern Sanat'a avangart akımların getirdiği yenilikler ve fikirlerle oluştuğu bilinmektedir. Bu yaklaşımla Fovistler' in rengi özgür kullanmalarıyla modern sanata özgürlük fikrinin getirdiğini söylenebilir. Renklerin özgürce kullanımından bu çıkarımı yapabiliriz.

3.3. Dışavurumculuk Sanat Akımında Desen Anlayışı

Dışavurumculuk, sanat akımında en iyi ifade aracı çizgidir. Ekspresyonizm'de çizgi çok önem kazanmıştır. Çünkü ekspresyonizmde amaç ifadedir. Duygunun dışa yansımadır. Dolayısıyla da desende bu ifadenin gücünü yoğun bir şekilde üretilen eserlerde görmekteyiz. Böylelikle sanatçıların desenlerinde, kişisel ifadelerin ve yaklaşımlarının öne çıktığı bir akım olmuştur. Bu akımda çizginin güçlü ifadesinden yararlanıp abartılı perspektifi kullanmıştır. Çizgiyi desende en belirleyici eleman olduğunu üretilen desenlerden görülmektedir.

“Naturalist sanat geleneğinin sınırlarını Ekspresyonizm de aşamamıştı. Bu yüzden onlar da biçim-dilinde önemli bir değişiklik yapamıyorlar. Yeniliği konu ve içerikte arıyorlardı (İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 23).”

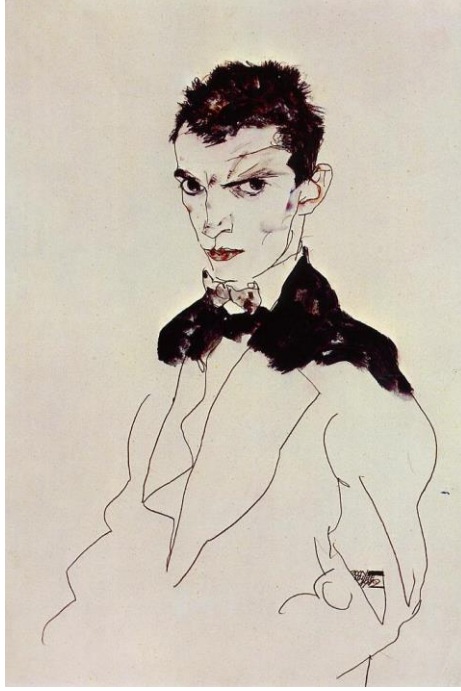
“Dışavurumcu sanatçıların tümüyle ‘kendine özgü’ yaklaşımlarına rağmen ‘biçim bozmacı’ bir tavır taşımaları; rengin özellikle simgesel, duygusal ve dekoratif etkilerden yararlanmaları; boyanın yoğun dokunsallığıyla rengin natüralist bağlamından özgürleştirilmeleri; abartılı bir perspektif ve desen anlayışını benimsemeleri gibi ortak noktalardan söz etmek mümkündür (ANTMEN, 2012, s. 34).”

Resim 59: Camille Claudel, 1864-1943, Fransız, Florence Jeans, 1886. Sepya kağıt üzerinde beyazla aydınlatılmış kömür kalem ve kırmızı tebeşir, 57 x 40,5 cm. Özel koleksiyon. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2017>

Resim 60: Edvard Munch, 1863-1944, Norveçli, Friedrich, Nietzsche, 1906. Kağıt üzerinde kömür kalem, pastel ve tempera, 200 x 130 cm. Munc Müzesi, Oslo. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 https://arthive.com/edvardmunch/works/386342~Portrait_Of_Friedrich_Nietzsc

Resim 61: Egon Schiele, 1890-1918, Avusturyalı, Oto portre, 1912. Karakalem, suluboya, ve guaj, 46,5 x 31,5 cm. Özel koleksiyon. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://tremendousandsonorouswords.tumblr.com/image/106712093513>

Resim 62: Oskar Kokoschka, 1886-1980, Avusturyalı, Alma Mahler ve Oskar Kokoschka, 1913. Kağıt üzerinde kömür kalem, 43,5 x 31 cm. Leopold Müzesi, Viyana. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://tr.pinterest.com/pin/298363544048086133/>

Resim 63: George Grosz, 1893-1959, Alman, *Delilerin İsyanı*, 1915. Kağıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep. Kupferstichkabinett, Berlin Ulusal Müzesi, Berlin. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://austinkleon.com/2007/12/09/the-drawings-of-george-grosz/>

Resim 64: Pablo Picasso, 1881-1973, İspanyol, *Cinayet*, 1934. Kurşun kalem, 39,8 x 50,4 cm. Picasso Ulusal Müzesi, Paris. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://www.researchgate.net/figure/Pablo-Picasso-Le-Meurtre-Assassinat-de-Marat-1934-Paris-musee-Picass>

Resim 65. Kathe Kollwitz, 1867-1945, Alman, Oto portre, Çizim, 1933. Kağıt üzerine kömür kalem 47,7 x 63,5 cm. Ulusal Sanat Galerisi, Washington, D.C. Gerçekçilik Erişim: <https://www.ekmekvegul.net/kultur-sanat/fasizme-karsi-desenler-kathe-kollwitzin-kalemimiz>

3.4. Kübizm Sanat Akımında Desen

“Doğadaki her şey küreye, koniye ve silindire dayanır.” Cézanne’ın sözlerinden anlaşılacağı gibi kübizmin sanat yaklaşımını oluşturmaktadır. Natüralist sanat geleneğine yeni bir biçim dili kazandıran kübizm gelenekseli tamamen yıkmaktadır. Rönesans’tan bu yana sanat doğanın duyuların algılamasına yönelik bir dış görünümü yansıtıyordu. Fakat, Kübistler nesnelerin dış görünümünü bir aldatmaca olarak gördükleri gibi kendi sanatlarını da nesnenin özünü yani değişmeyen yapısını vermek istiyorlardı. Bu değişmeyen yapısını da ancak akılla algılanabileceğini düşünüyorlardı. Aynı zamanda birden fazla perspektifi kullanarak bakış açılarının değişikliğini göstermek istemişlerdir. Desendeki biçimsel anlamdaki kırılmayı Kübizm sanat anlayışında görülmektedir. Bu kırılmanın yeni kavramlara da öncülük edeceğini sonraki bölümde göreceğiz. Sanatın olgusunun oluşabilmesi, bir sanatsal fikrin tamamen değişmesi ya da o fikrin gelişmesiyle düşüncenin kendisini güncelleşmesi olarak görebiliriz. Bu da desenin biçimindeki değişimiyle tamamen doğru orantılı olduğunu söyleyebiliriz.

“Kübizim’in nasıl ortaya çıktığı bugün tam anlamıyla aydınlığa kavuşmuş değildir. Genel olarak Ekspresyonizme bir tepki olarak

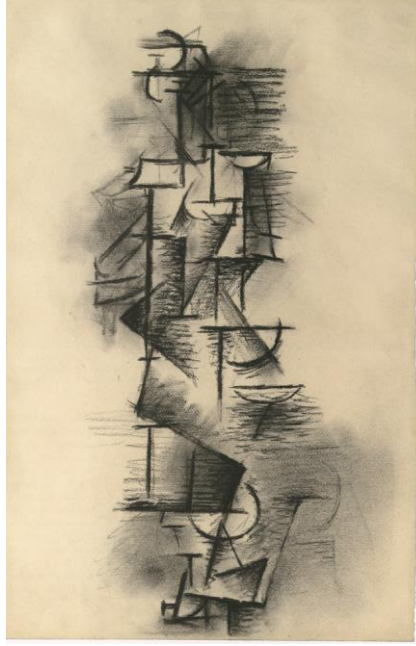
doğduğu söylenir. Bu açıklama doğru olmakla beraber Kübizim'in doğuşunu aydınlatmaya yetmez. Empresyonizm'e tepki, sadece Kübistlerden gelmiyordu. Bu dönemde Empresyonizm dışında kalan her sanat hareketi ona bir tepkiydi. (Hatta tepkinin Empresyonizm'in içinde Seurat ile başlamış olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Gauguin, van Gogh, daha sonra Fovlar, Alman Ekspresyonistleri hepsi bir tepki hareketi olarak gösterilebilir (İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 27).”

Yeni çağa endüstri damga vurmasıyla bu çağı parçalayıcı ve oluşturucu bir anlayış belirlemesiyle Kübizim resim sanatında da başlattığı bu devrim ile dönemin hem bilimsel hem de felsefi gelişmeleriyle de ilişkilendirilmiş: resimde yeni bir zaman-mekân ilişkisini görünür kılan akımın ortaya çıkışının Einstein'ın 1905 tarihli “Görecelik Kuramıyla”yla ve atomun parçalanmasıyla ilişkisini gündem sebebiyle konuşarlarda olmuştur. Picasso ise, Kübizmin resmin dışında bir ilgi alanı olmadığını belirtmiştir (ANTMEN, 2012, s. 48).

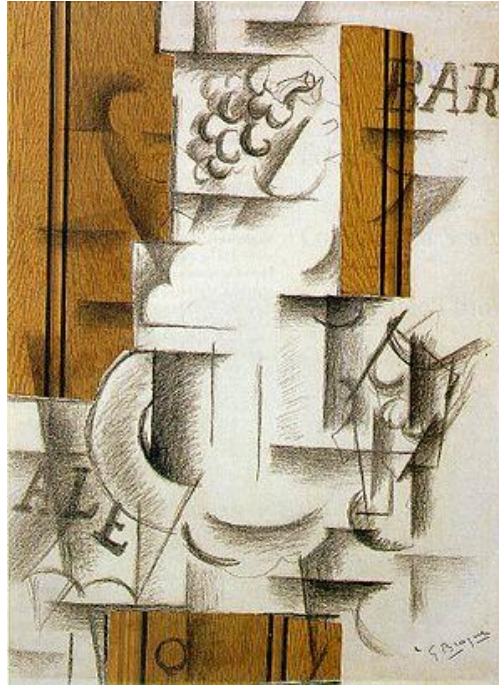
Picasso'nun “Guernica” isimli ünlü resmi için bir ön çalışması yaparken, desenin burada hala bir ön çalışmasını görmekteyiz. Desenin ön çalışma statüsünden tam anlamıyla kurtulamadığını görebiliyoruz.

Resim 66: Pablo Picasso, 1881-1973, İspanyol, “Guernica” için eskiz. Kübizm. Erişim: 27.05.2018, <https://100swallows.wordpress.com/2010/07/05/picassos-guernica/>

Resim 67: Pablo Picasso, 1881-1973, İspanyol, *Ayakta Duran Kadın Nü*, 1910. Kağıt üzerinde kömür kalem, 48,3 x 31,4 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Kübizm. Erişim: 14.03.2020.https://www.everypainterpaintshimself.com/article/picassos_standing_female_nude

Resim 68: George Braque, Fransız, *Meyve Tabağı ve Bardak*, 1912. Kolaj ve Kömür kalem, 60 x 46 cm. Özel koleksiyon. Kübizm. Erişim: 14.03.2020 https://en.wikipedia.org/wiki/Fruit_Dish_and_Glass

Resim 69: Juan Gris, 1887-1927, İspanyol, Kahve Paketi, 1914. Guaj, kolaj ve kömür kalem, 65 x 47 cm. Ulm Müzesi, Ulm. Kübizm. Erişim: 14.03.2020 https://www.chinaoilpaintinggallery.com/j-juan-gris-c-58_76_1436/the-packet-of-coffee-1914-p-35017?limit=50

3.5. Fütürizm Sanat Akımında Desen Anlayışı

Fütürizm sanat akımında hareket olgusu öne çıkarmaktadır. Modern hayatın getirdiği yenilikler ulaşım, hız, enerji hareket gibi kavramlarla dinamizmi görselleştirmeyi amaç edinen bir sanat akım olduğunu görmekteyiz. Bu akımda desenlerin dinamizmi, çizgilerle ifade ettiklerini eserlerde görmekteyiz.

“Fütürizm, 1909 yılında Marinetti tarafından yayınlanan bir manifestoyla İtalya’da ortaya çıkan avangart bir sanat akımıdır. Etkisi 1944 yılında Marinetti’nin ölümüne kadar sürmüştür. Resim, heykel, müzik, şiir, edebiyat, tiyatro, mimarlık, fotoğraf ve sinema gibi birçok farklı disiplin içerisinde etkisini göstermiş olan Fütürizm, Vortisizm, Konstrüktivizm, Süprematizm ve Dada hareketlerine kaynaklık etmiştir. Dünyayı değiştirme amacı taşıyan Fütürist sanatçılar, cesareti, saldırganlığı ve isyanı yücelterek, geçmişe ve geleneksel sanat anlayışına meydan okumuşlardır. Teknolojinin makinelerle birlikte modern hayata getirdiği hareketi, enerjiyi, değişimi, hızı ve dinamizmi yapıtlarına konu edinmişlerdir. Bu anlamda bir makine tarafından üretilen fotografik görüntü, geleneksel olmayan üslubu, hareket, hız ve enerji olgularını görselleştirme biçimiyle, Fütürizmin oluşumunda etkili bir rol oynamıştır. Özellikle Fütürist ressamlar, Empresyonizm, Puantilizm ve Kübizm’in resmetme tekniklerinin yanı sıra, fotoğraf makinesinin yüksek enstanteneyle zamanın kısa bir anı’nı durdurabilme ve düşük enstanteneyle de

zamanın akışkanlığını hareket halinde gösterebilme özelliklerinden faydalanmışlardır (GÖKTAN, 2015, s. 15).”

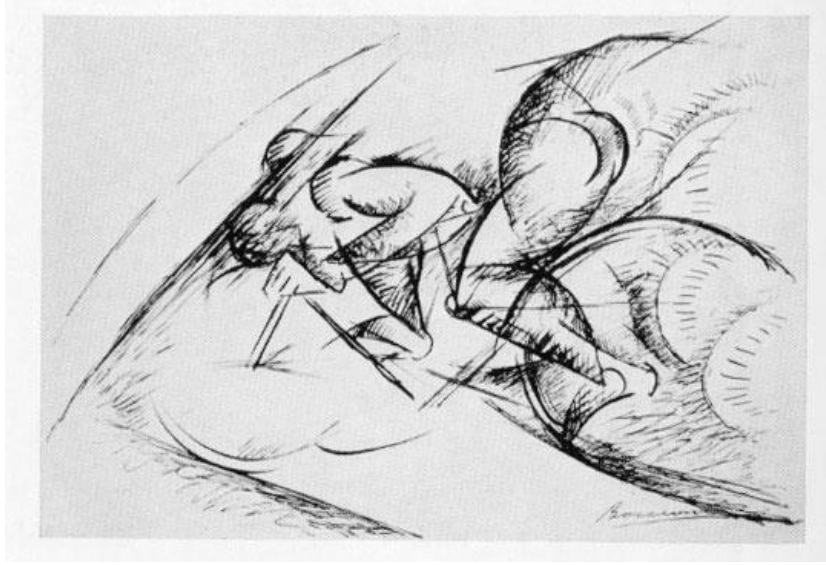
Fütürizm optimist bir dünya görüşüne sahiptir (TUNALI, 2013, s. 207).

Resim 70: Georges Rouault, 1882-1916, İtalyan, *Şehir Yükseliyor için çalışma*, 1910. Kağıt üzerinde mum boya tebeşir ve kömür kalem, 58,8 x 86,7 cm. Modern Sanat Müzesi, New York. Fütürizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.moma.org/artists/624>

Resim 71: Georges Rouault, 1882-1916, İtalyan, *Haleti Ruhiye: Kalanlar*, 1911. Kâğıt üzerinde Kömür kalem ve conté mum boya, 58,4 x 86,3 cm Modern Sanat Müzesi, New York. Fütürizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.moma.org/artists/624>

Resim 72: Umberto Boccioni (1882-1916) *Bisikletçi Dinamizmi*, 1913 Kâğıt üzerine mürekkep, 18 x 30 cm Estorick Koleksiyonu, Londra. Erişim: 01.05. 2020 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Umberto_Boccioni,_Dynamism_of_a_Cyclist_sketch_1913.jpg

Fütüristlerin sanatçıların görüşü çok hızlı hareket eden cisimleri hava içinde bulanıklaştığını gözlem ve bilimsel olarak açıklanan gerçekliği yapılan desenlerinde kullanmışlardır.

3.6. Soyut Sanat Akımında Desen Anlayışı

Avrupa'da 20.yüzyılda ortaya çıkmış bir sanat akımıdır. İlk soyut resmi kimin yaptığı bugün hala sanat tarihinde tartışılmaktadır. Ama 1910 yılında Wassily Kandinsky soyut resim yapmaya başladığını bilmekteyiz. Soyut Sanat Akımında yapılan desenlerin yaklaşımları renk, çizgi, ton ve kütle vb. temel tasarımı oluşturan öğelerinin bilinen nesnelere benzemeyecek biçimde tasarlandıkları çalışmalardır. Yapılan bu geometrik veya geometrikten uzak biçimlerden oluşan bir anlayış biçimidir.

20.yüzyılda modernizminin başlıca ifade biçimlerinden olan Soyut sanat, İzlenimciler'den başlayarak (19.yüzyıl sonundan) gelişen ifadelerin aşamalarının gelişmesiyle sanatçıların ve giderek özgürleşen düşüncelerin artık görünen dünyanın gerçekliğinden uzaklaşmasına ve kopuşunu da beraber getirmiştir. Tek bir akıma veya sanatçıya atfedemeyeceğimiz bu kopuşu, dış gerçekliğin yerine sanatın kendi öz gerçekliğini ve biçimini koyan, böylece renk, çizgi, şekil espas gibi biçimsel öğelere odaklanarak çizginin daha da güç kazandığı ve pek çok sanatçının desenlerinde kullanarak ifadesine gücü

katmıştır. 20 yüzyıl başında tarihlenen her akım, genel bir eğilim olarak soyutlamayı benimsemiş, sanat için sanat'çı bir yaklaşım içinde akademik ve natüralist ifadeden giderek uzaklaşmıştır (ANTMEN, 2012, s. 79).

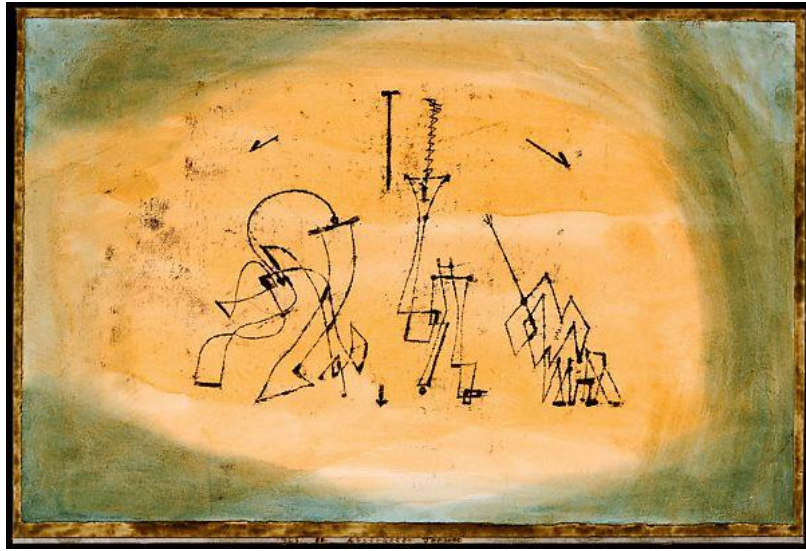
Wassily Kandinsky Moskova da Empresyonistlerin sergisinde gördüğü Monet'in "Saman Yığını" resmini katalogdan ne olduğuna dair bilgil aldığını biliyoruz. Kandinsky bu resmi gördüğünde etkilenmiş fakat ne olduğuna dair herhangi bir fikir yürütmediği ve bu sebeple endişe duyduğunu biliyoruz. Bu da Wassily Kandinsky soyut bir yaklaşıma merak duymuş ve yönelmesine katkıda bulunmuş bir adım olabilir. Tabii sadece bu soyut yaklaşımı Monet'in resimlerinden çok öncelerde sanatçılarda olmuştur.

"20.yüzyılın bu yeni 'izm' leri öncesinde 19. yüzyılda soyuta yönlendiren sanatçılar arasında Fransız ressamlar Cloude Monet ve Poul Cézanne, İngiliz ressam J.M.W. Turner (1775-1851) ve Amerikalı ressam J.M. Whistler'in (1834-1903) yaptıkları resimler ve desenleri dikkat çeker. Bu ressamların hiçbiri görünenin tam anlamıyla ayrılmamış olmakla birlikte, biçimsel arayışların ve boyasal etkilerin ön planda olduğu resimlerinde 'modern' in ifadesinin temsili gerçekliğinin ötesine uzanan 'saf sanat' ta aranacağını ipuçlarını vermişlerdir (ANTMEN, 2012, s. 79-80)."

Resim 73: Wassily Kandinsky, 1866-1966, Rus, Plate IV from the portfolio *Kleine Welten*, 1922, Litografi, 33,5 × 28,9 cm New York, Museum of Modern Art (MoMA), Erişim: 14.03.2020 <https://www.wassilykandinsky.net/work-212.php>

Resim 74: Paul Klee (German (born Switzerland), 1879–1940) *Abstract Trio Münchenbuchsee 1923* Watercolor and transferred printing ink on paper, bordered with gouache and ink, mounted on cardboard 47,9 × 64,5 cm Drawings The Berggruen Klee Collection, 1984 © 2020 A Erişim: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/483154>

Resim 75: Paul Klee (German (born Switzerland), Münchenbuchsee 1879–1940) *Comedians' Handbill 1938* Gouache on newsprint mounted on cardboard 54.6 × 36.2 cm Drawings The Berggruen Klee Collection, 1984 (ARS), New York Erişim: <https://www.metmuseum.org/art/collecti>

Resim 76: Wassily Kandinsky, 1866-1966, Rus, *İsole Nesne*, 1934, Kâğıt üzerinde suluboya, 51,0 × 38,0 cm Philadelphia. Philadelphia Museum of Art, Erişim: 14.03.2020 <https://www.wassilykandinsky.net/work-721.php>

Soyut sanatın anlayışında örnek verilen desenlerde görüldüğü gibi doğayı temsilinden uzak olmasının dışında mekân ve figür anlayışını kullanılmadığı görülmektedir. Aynı zamanda ifade özgür ve renklerin biçimlerin, kompozisyonların tamamen özgür bir ifadeyle duyumsamalarla kullanıldığı görülmektedir.

3.7. Dadaizm Sanat Akımında Desen Anlayışı

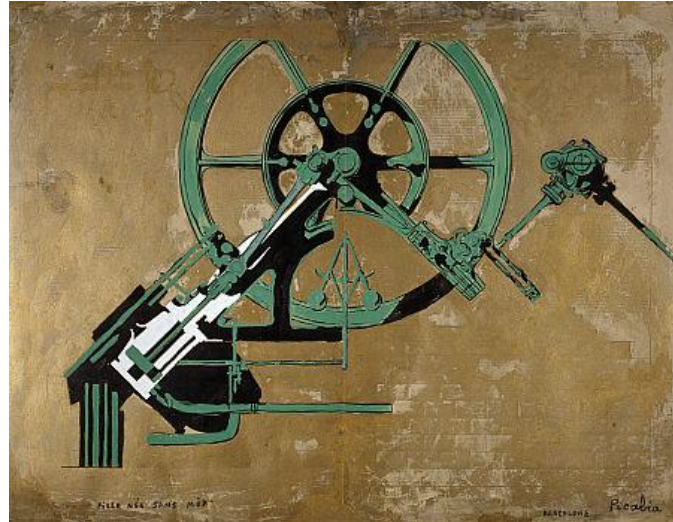
Birinci Dünya Savaşı'ndan iki yıl sonra 1916 yılında tarafsız İsviçre'de ortaya çıkmıştır. Dadaizm 1. Dünya Savaşı'nda oluşan ekonomik, sosyolojik ve psikolojik yıkımın getirdiği bir ruhsal durumun yansımasıdır. Gelecekteki umutların ve inançların tükendiği, kaygıyla hayata bakan sanatçıların oluşturduğu bir sanat hareketidir. Dadaizm aslında bir sanat hareketi de değildi. Dada, Savaşın dehşetine ve dünyayı saran böyle bir vahşete tepki ve nefret ile ortaya çıkan bir “anti-sanat” hareketiydi. Anti sanatçılar Acı ve alaylı bir şekilde olanları ele aldıklarını görebiliyoruz.

Dadaizm, bilindiği gibi İsviçre'nin Zürih kentinde kurulur. "Zürih, 1. Dünya Savaşı'nda yoksulluğun, açlığın, savaşın getirdiği ölüm, korku ve dehşet duygularının, umutsuzluğun hüküm sürdüğü Avrupa'da aydın sığınmacıların, kaçakların, sürgünlerin, bu arada Lenin'in, nihilist ve anarşistlerin sığındığı bir korugandır, bir sığınma yuvasıdır". Bu korunağa sığınmakta olan aydın, vatansız kalmış nihilist, anarşist kaçak bir grup edebiyatçı ve sanatçı Spiegel Gasse'de "Cabaret Voltaire"de bir kabare girişimi olarak Dadaist hareketi 1916'da başlatıp ve bu hareket anti sanat hareketidir (TUNALI, 2013, s. 206).

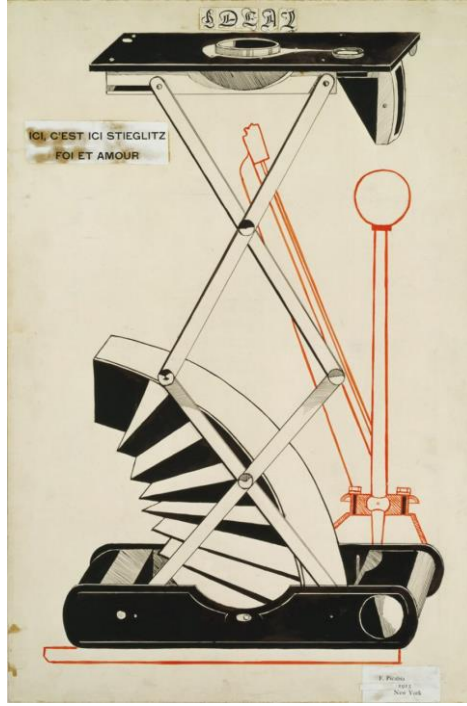
"Dada Hareketi 20.yüzyıl avangardının yolculuğundaki aşamaları imleyen yazınsal ve sanatsal okullardan, öncelikle doğumuna neden olan koşullar bakımından ayrılır. Gerçekten de gözlerini, 1916'ya doğru, İsviçre ve Amerika'da eş zamanlı olarak ve bu iki kökensel dal arasında herhangi bir iletişim varlığı kesinlikle ortaya konabilmeksizin, dünyaya açmıştır. İsviçre'den yayılan dadacı virüs, bir koldan Almanya'ya sıçrayıp oradan saha sonra Orta Avrupa ülkelerinin çoğuna bulaşır, bir koldan da Fransa'ya geçip burada, 1920 ve 1923 arasında en yüksek şiddetine ulaşır (BATUR, 2002, s. 303)."

"Dada'nın yeni bir "sıfır noktası"nın, "sanattaki yeni"nin ifadesi olmasıdır. 1918 tarihli "Dada Manifestosu"nu kaleme alan Tristan Tzara'ya göre Dada, "Bir Protestodur; yıkıcı bir eylemdir. Mantığın yerle edilmesidir; işte Dada budur. Belleğin arkeolojisinin, geleceğin yıkımıdır. Dada Özgürlüktür. Çarpışan renklerin, zıtların birliğinin, grotesk şeylerin, tutarsızlıkların ifadesi; kısacası yaşamın kendisidir (ANTMEN, 2012, s. 122)."

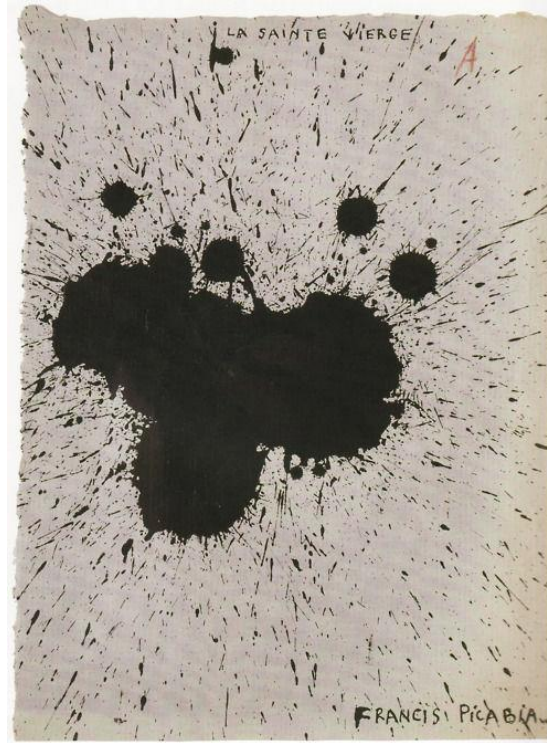
Fütürizm ve Dada arasındaki en önemli ayrım olan düşünce biçimleridir. optimist bir dünya görüşüne sahip olan Fütüristler, Dadaistler ise pesimist ve mutsuz bir dünya görüşünü savunurlar (TUNALI, 2013, s. 207).

Resim 77: Francis Picabia, 1879-1953, Fransız, Annesiz Doğan Kız, 1916-1917. Basılı kağıt üzerinde metal ve guaj boya, 50 x 65 cm. İskoç Ulusal Modern Sanatlar Galerisi, Edingburgh, Dada. Erişim: 15.03.2020 <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/8581/fille-n%C3%A9e-sans->

Resim 78: Francis Picabia, 1879-1953, Fransız, Burada, Buradaki Stieglitz, 1915. Mukavva üzerinde kesilip yapıştırılan kağıtları, grafit ve mürekkep, 75,9 x 50,8 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York, Dada. <https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/49.70.14/>

Resim 79: Francis Picabia, 1879-1953, Fransız, Kutsal Bakire, 1920. Kâğıt üzerinde mürekkep, 75,9 x 50,8 cm. Kacques Doucet EdebiyatKütüphanesi, Paris, Dada. Erişim: 03.05.2020 <https://curiator.com/art/francis-picabia/la-sainte-vierge-the-blessed-virgin>

Francis Picabia'nın çalışmaları Jackson Pollock'un damlatılarak üretilen çalışmalara öncülük eder nitelikte olduğunu görebilmekteyiz.

3.8. Gerçeküstücülük Sanat Akımında Desen Anlayışı

Bilinçaltı dünyasının karanlık dünyası olan bir akımdır. Resimlerde donuk bir ışık geniş ve uzun boşluklar ölü kentler, ağaç kütükleri, fosilleşmiş kuşlar heykeller vardır. Bilinçaltı dünyasını yansıtırlar. Geleneksel olan biçim dilini değiştiremezler, gereksinim de duymazlar. Hatta Salvador Dali sanat sisteminin her türlü modernizme karşı korunması gerektiği fikrindedir. Bu akımın sanatçıları Rönesans Dönemi el ustalığını bu akımda görmekteyiz.

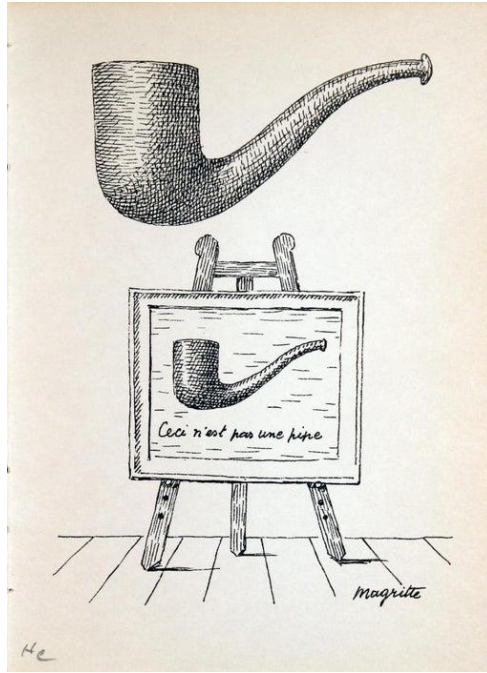
Gerçeküstücülük sanat akımı aslında Dada'nın küllerinden yeniden Avrupada 1920'li yıllarında doğan bir sanat akımıdır denilebilir. Her şeye hatta sanatın kendisine bile muhalif olan Dada, sonunda kendi söylemini doğrularcasına – “Gerçek Dadacı, Dada'ya karşıdır”- yok olmuş, yerini Dada'nın savunduğu görüşleri daha elle tutulur ve anlaşılır bir üretime dönüştüren Gerçeküstücülük akımına bırakmıştır (ANTMEN, 2012, s. 133).

Sürrealisteler Bilinçaltı dünyasını yansıtırken, geleneksel sanatın biçim-dilini değiştirmeye gerek duymazlar. Hatta böyle bir değişikliğe bile karşı çıkarlar. Gerekçeleri ise bilinçaltı dünyalarının, bilinçli bir sanat etkinliğiyle değil akıl ve iradenin işe karışmadığı bir “otomatizm” içinde ortaya çıkabileceğine inanırlar (İPŞİROĞLU & İPŞİROĞLU, 1991, s. 23).

“Gerçeküstücülere göre sanatçı, küçük burjuva ahlakının bayatlamış değerlerine isyan eden bir tür romantik devrimcidir. Gerçeküstücüler bu isyanın bayrağını hayallerin, rüyaların, bilinçaltının derinliklerine inebilen bir sanatta aramışlardır. İlk Gerçeküstücülük Manifestosu'nda André Breton'un Gerçeküstücü sanatçılar için önerdiği ifade biçimi – ‘ruhsal otomatizm’– psikanalistik tedavide kullanılan serbest çağrışım yönteminin etkisini taşır. Breton'a göre Düşüncenin gerçekte nasıl işlev gördüğünü sözle ya da yazıyla ifade edebilecek saf, ruhani bir otomatizm; bir mantık çerçevesinde belli bir estetik ya da ahlaki önyargının kontrolü olmadan düşüncenin aktarımıdır (ANTMEN, 2012, s. 135-136).”

Resim 80: Hans Bellmer, 1902-1975, Alman, *İsimsiz*, 1954. Siyah kağıt üzerinde beyaz guaj boya, 32,4 x 24,8 cm. UBU Galeri. New York. Gerçeküstüçülük. Erişim: 15.03.2020 <https://www.ubugallery.com/pdf/FIAC%202016%20DRAWINGS%20PREVIEW.pdf>

Resim 81: René Magritte, 1898-1967, Belçikalı, *İki Gizem (Bu Bir Pipo Değil)*, 1966, Kağıt üzerinde mürekkep, 19,7 x 13,8 cm. H.G Koleksiyonu. Knokke. Gerçeküstüçülük. Erişim: 15.03.2020 https://www.liveauctioneers.com/en-gb/item/64648562_r

Resim 82: René Magritte, 1898-1967, Belçikalı Transatlantik Yolcusu, 1936, Kağıt üzerinde karakalem, 24 x 31 cm. Özel Koleksiyon. Gerçeküstücülük. Erişim: 15.03.2020 <https://www.artnews.com/art-news/news/newly-discovered-magrittes-2114/>

Resim 83: Frida Kahlo, 1907-1954, Meksikalı, Başlıksız (Doğu Felsefesinin İlham Verdiği Bir Konunun Çizimi), 1946. Kağıt üzerinde sepya mürekkebi, 18 x 26,7 cm. Özel Koleksiyon. Gerçeküstücülük. Erişim: 15.03.2020 <http://www.fridakahlofans.com/drawingsketch380x>

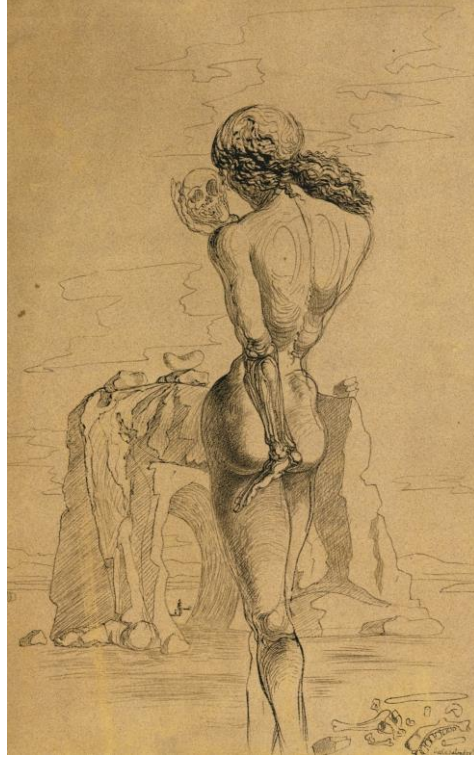

Resim 84: René Magritte, 1898-1967, Belçikalı, Tecavüz, 1946, Kağıt üzerinde Hint mürekkebi, 28 x 23 cm. VERDEC Koleksiyonu. Belçika. Gerçeküstücülük. Erişim: 15.03.2020 https://www.huffpost.com/entry/rene-magritte-newly-disco_n_1973916

Resim 85: David Jones, 1895-1987, Fransız, Aphrodite Auliste, 1940-1941, Kâğıt üzerinde karakalem mürekkep ve suluboya, 62,9 x 49,8 cm. Tate Koleksiyonu. Belçika. Gerçeküstücülük. Erişim: 17.03.2020 <https://www.tate.org.uk/art/artworks/jones-aphrodite-in-aulis>

Resim 86: Salvador Dalí, 1895-1987, İspanyol, *Gradiva*, 1932, Kâğıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep, 63 x 45,5 cm. Devlet Grafik Sanatları Koleksiyonu. Münih. Gerçeküstücülük. Erişim: 17.03.2020 <https://www.tuttartpitturasculturapoesiamusica.com/2016/03/Salvado>

Sürrealizmde figürler var olmayacak mekanların içinde görmekteyiz. Bu mekanlar sanatçıların düş dünyalarına bakarak hafızalarında kalan mekanları ve figürlerin biçimsel farklılığını görmekteyiz.

3.9. Soyut Dışavurumculuk Sanat Akımında Desen Anlayışı

Sanatın merkezi olan Avrupa İkinci dünya savaşı sırasında uluslararası sanat merkezi konumunu Paris'ten New York'a sanatın merkezinin değişmesi sonucunda artık Paris 1940'lardan itibaren sanatın tek merkezi otoritesini kaybetmiştir (ANTMEN, 2012, s. 143).

Bu merkez kaymasının birçok nedenleri vardır. Almanya ve İtalya'daki egemen olan totaliter rejimlerin sanatsal yaratıcılığın köklerini kazınmasına yönelik girişimleri ve ikinci dünya savaşının başlamasıyla Avrupa'daki sanatçıların Amerika'ya kaçmaları gibi sebepler sanat merkezinin kaymasının başlıca sebepleri arasındadır.

“Amerikalı eleştirmen Harold Rosenber, Amerikan Soyut Dışavurumculuğuyla ilgili olarak, ‘artık tuvalde gördüğümüz bir resim değil

bir olaydır' yorumunu yapmış, dışavurumcu soyut resimler yapmanın bir tür özgürlük eylemi haline geldiğini savunmuştur (ANTMEN, 2012, s. 144).”

Resim 87: Jackson Pollock, 1912-1956, Amerikan, Savaş, 1947. Kağıt üzerinde mürekkep ve renkli kalem, 52,4 x 66 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Soyut Dışavurumculuk. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/482445>

Resim 88: Jackson Pollock, 1912-1956, Amerikan, Başlıksız, 1951. Japon kâğıdı üzerinde mürekkep ve renkli kalem, 61,5 x 86,3 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Soyut Dışavurumculuk. [5https://www.sothebys.com/en/articles/magnificent-gestures-masterworks-fro](https://www.sothebys.com/en/articles/magnificent-gestures-masterworks-fro)

BÖLÜM 4: RESİM SANATI TARİHİNDE 20.YÜZYIL SONRASI DESEN ANLAYIŞI

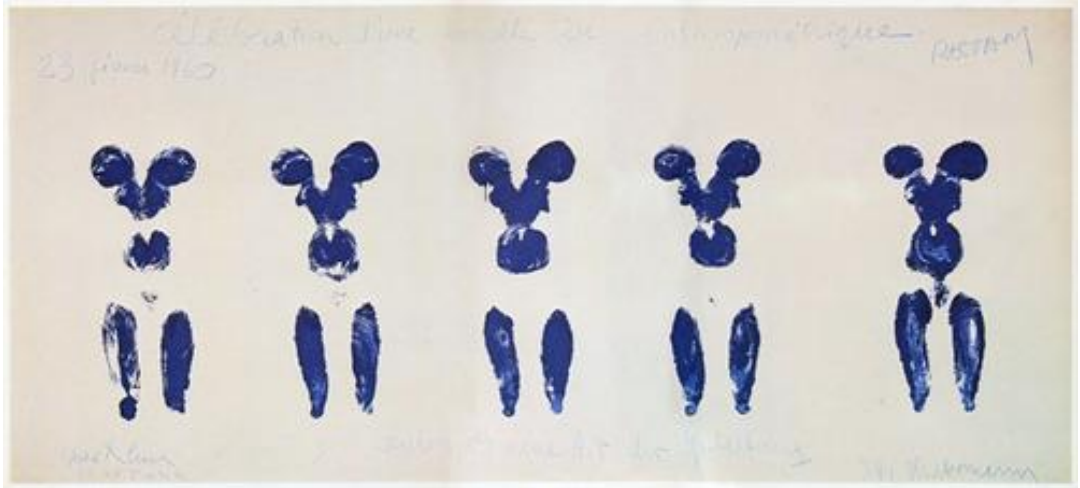
Empresyonizm ile birlikte desenin yapıt olma fikrinin değiştiğini görmekteyiz. Avangartlar biçim dilini tamamen değiştirerek, sanatsal düşünce ve fikrin tohumlarını atmışlardır. 20. Yüzyıl avangart birçok sanat akımları kendinden önceki sanat akımlarını reddederek yeni bir akıl getirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kübizm’ de desenin natüralist sanat geleneğine yeni bir biçim dili kazandırarak gelenekseli biçimsel olarak tamamen yaktığını görüyoruz. Bu biçimsel yıkım desene ifade ve güç kazandırmaktadır. Soyut Sanat ise tamamen doğadaki temsilden uzaklaşarak kişisel ifade dünyasını görünür kıldığını görmekteyiz. Minimalizm’ in doğa tasvirini geometrik ifadelerle indirerek doğayı tamamen soyutladıklarını yapılan desenlerle örnekler verilmiştir. Minimalistler biçimin dilini en basit biçimlere ve şekillere basit anlaşılabilirliği için yorumlamalardan kaçınmış, eserlerinde sadeliği vurgulayarak izleyicinin kavrama odaklanmasını sağlamışlardır. Kavramsal sanatçılar fikri perçinlemiş ve biçimin sınır tanımayan yapısını ortaya koymuşlardır. Bu bölümde 1960 sonrası oluşan sanat akımlarında desenin hangi aşamada olduğunu teknoloji sanatçılara olanak sunarken üretilen desenlerin hangi aşamalardan geçtiğini örnekleriyle inceleyeceğiz. Çizgi sadece kurşun kalemle ibaret olmadığını malzeme ve sanatsal düşünce ile mekanlardaki yerleştirmelerden, dış mekanlara, sokaklara ve ülkelerin sınırlarına, insan bedenine atılan çizgi performanslarına kadar çeşitli desen örnekleriyle verilmiştir.

4.1. Yeni Gerçekçilik Sanat Akımında Desen Anlayışı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı sanatında, Dada’ nın mirasçısı kabul edilebilecek çeşitli akımlar ortaya çıkmıştır. Bu akımların gerçek bir Dada ruhunu taşıyıp taşımadığı, bugün hala bir tartışma konusu olmaktadır. Marcel Duchamp, 1950’lerde arkadaşı Hans Richter’e yazdığı bir mektupta “Yeni gerçekçilik, Pop Sanat, Asemblaj ve benzeri isimlerle anılan pek çok akım Dada’ nın temelleri üzerinde yükselmekte ve Dada’yı kolay bir çıkış yolu olarak kullanmaktadır” (ANTMEN, 2012).

Fransız sanatçı Yves Klein Yeni Gerçekçi sanat hareketinin en önemli temsilcilerinden olduğu bilinmektedir. Klein Mavisi rengi olarak bilinen boyayı, çıplak kadın bedenlerini kullanarak ve yüzeylere boyayı aktararak Antropometri isimli çalışmalar üretmiştir. Aslında Klein çalışmalarında, kadın bedenlerini kullanarak yeni bir anlayış ortaya koymuştur. Teknik anlamda belki de baskı gibi bedenin biçimselliğini kendi anlayışı ile ifade etmiştir. Bu çalışmalar lekesele desene örnek verilebilir. Bu Antropometri çizimlerinde, insan bedeni bazen baskı gibi bazen de fırça gibi kullanarak lekesele desenler üretmiştir.

Klein, boyayı tuval yüzeyine uygularken farklı materyallerin olanaklarını ve alternatiflerini denemeye başlar. İlk dönem çalışmalarında rulo fırçalar kullanan sanatçı daha sonra sünger ve pamuk gibi malzemeler dener. Bu denemelerdeki ilginç noktalardan biri kendisi ile kurguladığı resimler arasında bir mesafenin olmasıdır. Fırçanın yerine denediği farklı malzemeler neticesinde ilginç doku ve yüzeyler elde etmeyi başarmıştır. Bu farklı denemelerin en son ulaştığı noktada Klein, canlı fırça olarak kadın bedenini kullanmaya başlaması olmuştur. Klein'in insan figürünü bir araç olarak kullanmaya yönelik ilk deneyleri ise 1958'e kadar uzanmaktadır (BALSEÇEN, 2018, s. 13).

Resim 89: Yves Klein, Fransız Antropometri ANT 85, 1960, Kâğıt üzeri yağlı boya, 155,5 x 352,5 cm, Özel Koleksiyon. Erişim 07.06.2020 <https://artmastered.tumblr.com/post/96291529508/yves-klein-anthropometry-ant-85-1960-oil-on>

Fransız sanatçı Yves Klein mavinin kendisine yakın hissettiği maviyi tek renk olarak kullanıldığı ve son derece yoğun ve zengin bir mavi tonundan yapılan resim dizilerine 1956 yılında başlamıştır. Ressam sonunda 'Uluslararası Klein Mavisi' olarak bu rengin patentini alıp ve çeşitli nesnelere bu maviyi uygulamıştır. Mavi alevler, mavi sıvılardan

sonra, insan bedenini de kullanarak mavi boyayla kaplı çıplak bir kadını dikey ve yatay tuvallere çeşitli yönlerden bastırarak çeşitlemeler yapmayı denemiştir (LYNTON, 1991).

Yeni Gerçeklik akımında klasik anlamda da yapılan çalışmalar ve resmin ön hazırlık olarak kullanılan desenlerin üretilmiş olduğunu görmekteyiz. (Resim 90-91)

Resim 90: Balthus, 1908-2001, Fransız, James Lord'un Portresi, 1959. Kâğıt üzerinde karakelem, 39.4 x 29.3 cm. Özel Koleksiyon, New York. Yeni Gerçekçilik. <http://www.artnet.com/artists/balthus/portrait-de-james-lord-VGfak0TnSDTiMSJXUoO4g2>

Resim 91: Balthus, 1908-2001, Fransız, Oda İçin Çalışma, 1949. Kağıt üzerinde tebeşir, 37,9 x 54 cm. ModernSanatMüzesi, New York. Yeni Gerçekçilik. https://www.moma.org/collection/works/35652?artist_id=317&locale=en&page=1&sov_referrer=artist

4.2. Pop Sanat Akımında Desen Anlayışı

Pop Art, 1950'lerin ortalarında başlayan ve 1960'ların ortalarında zirvesine çıktığını görmekteyiz. Pop Art sanatçıları, savaş sonrası psikolojik tahribatını hafifletmek ve geleceğe neşeye bakmak istiyorlardı. Aynı zamanda popüler tüketim kültürünü kucaklamak istiyorlardı. Bunlara örnek olarak çizgi roman, karikatür, para, gazete, dergi, reklam televizyon, hazır yemek, Hollywood filmleri, pop müzik gibi tüketim kültürüne ait imgeleri ve objeleri kullanırlardı. Pop Art'ta sanat akımı çizgi roman stilinden çok etkilenmişlerdir. Çizgi romanlardaki dramatik kompozisyonları çokça kullandıklarını görüyoruz. Çizgiyi kullanım biçimleri kendi sanat anlayışlarına göre şekillenmiştir. Amerikalı sanatçı Andy Warhol'un eserlerinden de görüleceği gibi tüketime yönelik çalışmaları olmuştur. (Resim 9) baktığımızda Önce ve Sonra da vurgulamaya çalıştığı estetiğe bir gönderme yapmış ve kendini değiştir kendini yenile gibi bir mesajı vermektedir. Çünkü Pop Art tüketim temelli bir sanatsal anlayışına sahip olmaktadır. Amerikalı sanatçı Andy Warhol'un tüketime gönderme yaptığı birçok çalışması bulunmaktadır.

1950'ler ve 1960'lar İngiltere'sinde önce, savaş dönemi tayınlıma uygulamaları sona erdi, sonra da tüketim patlaması yaşandı. Bu sırada,

Atlantik'in öteki kıyısında, geleceğe güvenle bakmaya başlayan Amerika'da da tüketim çılgınlığı yaşanıyordu. Seri üretim büyüdü ve kitle iletişim araçları gelişti. Ciddiye alınmak veya kalıcı olmak gibi bir iddiası bulunmayan Pop Art, buna rağmen batı sanatının önemli bir parçası haline geldi ve güzel sanatlara yönelik yaklaşımları geri dönüşü olmayan bir şekilde değişti (HODGE, 2013, s. 168).

“Richard Hamilton'a göre Pop Sanat, toplumun değişen değerlerine yönelik sanatsal bir inancı yansıtmaktadır: 20. yüzyılda kent yaşamını soluyan sanatçının kitle kültürünün tüketicisi olması ne kadar kaçınılmazsa o kültüre katkıda bulunması da kaçınılmazdır (ANTMEN, 2012, s. 159).”

Resim 92: Andy Warhol, 1928-1987, Amerikan, Para Tomarı, 1962 Kâğıt üzerinde karakalem, mum boya ve keçe uçlu kalem, 101,6 x 76,2 cm. Modern Sanat Müzesi. New York. Pop Art. Erişim: 15.03.2020 <https://www.moma.org/collection/works/34818>

Resim 93: Andy Warhol, 1928-1987, Amerikan, *Önce ve Sonra*, 1961 Tuval üzerinde Kalem, (Casein and pencil on canvas) 137.2 x 177.5 cm. Modern Sanat Müzesi. New York. Pop Art. Erişim: 15.03.2020 https://www.moma.org/collection/works/78921?artist_id=6246&locale=en&p

Resim 94: David Hockney, doğum 1937, İngiliz, *Orman Çocuğu*, 1964, 50,6 x 65,1 cm. Gravür, Modern Sanat Müzesi. New York. Pop Art. Erişim: 15.03.2020 <https://www.moma.org/collection/works/64055>

Resim 95: David Hockney, doğum 1937, İngiliz, Oto Portre, 26 Eylül 1983, 1983. Kâğıt üzerinde kömür kalem, 76,2 x 57,2 cm Sanatçının Koleksiyonu., Pop Art. Erişim: 15.03.2020 <https://curiator.com/art/david-hockney/self-portrait-2>

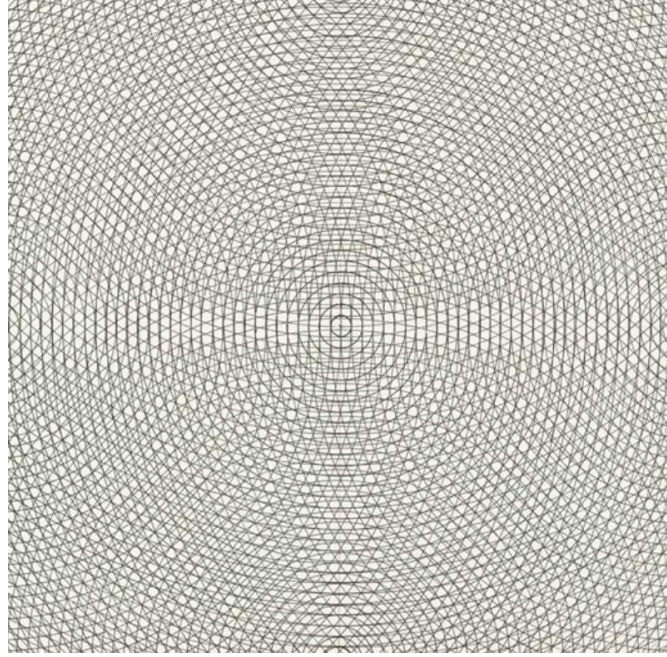
4.3. Minimalizm Sanat Akımında Desen Anlayışı

Genel anlamda İzleyicilerin eserlerini deneyimlerken dikkatlerinin dağılmamalarını amaçlayan Minimalistler basit geometrik şekillerle eserlerini üretiyorlardı. Renkleri, şekilleri, çizgileri ve dokuları kişisel bir ifade katmadan sınırlandırıyorlardı. Minimalizm' in doğa tasvirini geometrik ifadelerle indirerek doğayı tamamen soyutladıklarını yapılan desenlerle değinilmiştir. Minimalistler biçimin dilini en basit biçimlere ve şekillere basit anlaşılabilirliği için yorumlamalardan kaçınmış, eserlerinde sadeliği vurgulayarak izleyicinin kavrama odaklanmasını sağlamışlardır.

“Minimalizm, Soyut Ekspresyonizm'e bir tepki olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Minimalistler, duygusal öznellik yerine mantık ve tarafsızlığı getirmeye amaçlıyordu. Tuvale boya sıçratmanın getirdiği bir tesadüfün oluşturduğu biçimler yerine mantıklı ve matematiksel bir titizlik içinde çalıştıkları görülmektedir. (HODGE, 2013, s. 176).”

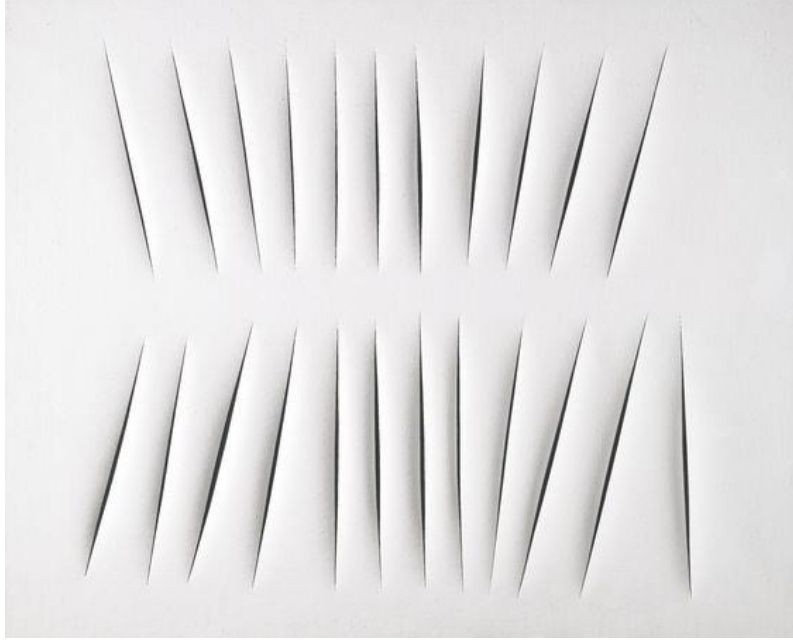
1960'lı yılların başında Sol Lewitt kendini ahşaptan yapılmış modüler açık küpler üretmeye adanmıştı. Onun “duvar çizimleri”, sistemlerin sınırlarını

zorlamaya duyduğu ilginin sürmekte olduğunu temsil ediyordu ama aynı zamanda çizim tarihine de radikal bir katkıda bulundu. Geleneksel olarak çizimin sanatçılar için bilhassa şahsi bir eylem, fikirleri deneme yöntemi, başka araçlarla üretilecek “bitmiş” yapıtlar için hazırlık olduğu düşünülürdü. Levitt kavramsal bir zemin sunarak kendini hem üretimin dışına attı hem de süreci kamu sanatı haline getirdi. Bir anlamda bu yapıtlar, fresk resimlerinin bir çeşidiydi (HOPKINS, 2018, s. 160).

Resim 96: Sol LeWitt (1928-2007) *Circles and arcs from four sides signed, titled and dated 'Circles and arcs from four sides Sol LeWitt 11/71' (on the reverse) ink on paper 19.6 x 19.6 cm. Drawn in 1971.*

İtalyan sanatçı Lucio Fontana resme açıkça saldırarak tuvalerin yüzeylerinde yaralar açmaktadır. Fontana sanatın iki ve üç boyut ayrımlarına karşı saldırısının önemli bir aşamasını gerçekleştirerek, tuvalerinin yüzeyini çizginin gücünü ve derinliğini kullanmaktadır. İlk dönem boya lekeleri, deliklerle yaptığı eserlerin yanı sıra camdan taşlarla hareketlendirdiği tuval yüzeyine daha sonra boydan boya yarıklar açmaktadır. Aradığı boşluğun estetik değerlerini göz ardı edilmeden sokulmasını istemektedir. Yeni bir sanatsal formunu oluşturması yolunda önemli bir adım olarak görülmektedir. “Fontana’ da boşluk, resmin her zaman bir parçasıdır” (BAYAV & AYTEŞ, 2011, s. 50).

Resim 97: Lucio Fontana 1899 – 1968 CONCETTO SPAZIALE, ATTESE signed, titled and inscribed oggi è venuto Chasca on the reverse waterpaint on canvas 80.5 by 100cm Executed in 1965. Galerie Pierre, Stockholm. Erişim: 15.03.2020, <https://www.sothebys.com/en/au>

İtalyan sanatçı eserlerinde tuvallerinde yaralar açmaktadır. Onun bu tavrı çizginin ifadesini kullanarak vahşi bir hayvanın saldırı halinde bıraktığı bir izi de gösteriyor olabilir. Minimalizm basit geometrik biçimlerle sanatçılar eserlerini üretmişlerdir. Böylelikle sanatçılar İzleyicilerin eserlerini daha net izleyebilmeleri için kullanılan öğeleri daha azaltarak netlik getirmiştir.

Bu, temsile dayalı sanat içeriğinin kaybolması, çok basit bir anlamın görülebilir biçime indirgenmesi, eserin yaratıcısı ve eser üzerindeki izinin belirsizleştiği durumu Duchampçı bir tavrı yansıtmaktadır. Ancak minimalizmle birlikte, anlam ve dilin önemi kaybolur ve ilerleyen sürecin sonunda gizlice ortaya çıkar(CAUQUELIN, 2005).

4.4. Kavramsal Sanat Akımında Desen Anlayışı

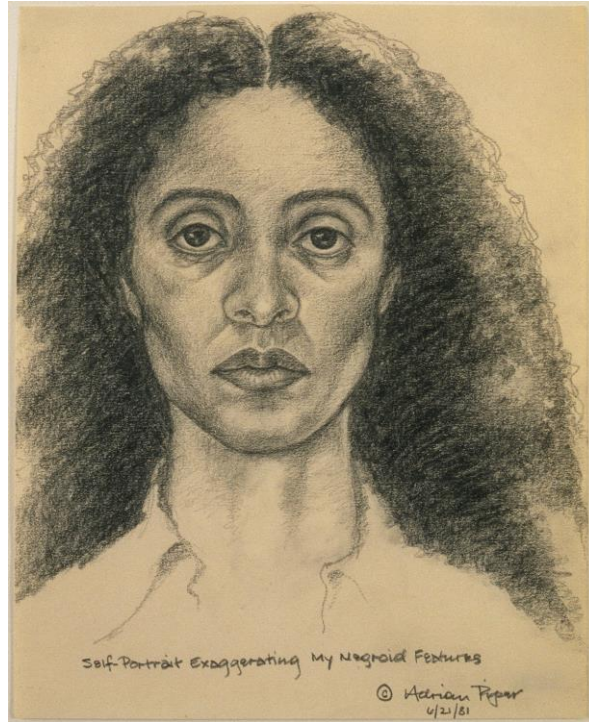
Kavramsal sanattaki kırılma aslında Marcel Duchamp'a dayanmaktadır. Duchamp, sanat eserinin el işçiliğine ve yeteneğine biçimselliğine bakmaksızın anlamın sadece kavramsal olmasıyla açıklanmaktadır. Bu durumu biz Duchamp'ın endüstriyel pisuarı "Çeşme" olarak ortaya koymasından anlayabiliyoruz. Antmen bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Marcel Duchamp, herhangi bir nesneyi ya da eylemi sanat olarak sunmasıyla yaratıcılık olgusunun tarifini değiştirmiş, sanatın geleneksel anlamda beceri ve yeteneğe dayanması gerektiği yolundaki inancı sarmış sanatsal beğeniyi şekillendiren etkenleri sorgulamış kavramsallaştırma ve anlam gibi olguların plastik biçimin önüne geçmesini önermiş ve düşünsel dönemin önem kazanmasına öncülük etmiştir(ANTMEN, 2012, s. 194).”

Felsefenin yani düşüncenin en önemli olduğunu savunan sanat anlayışıdır. Kavramsal Sanat daha çok düşünmeye teşvik eden sanat bir anlayışa sahiptir. Yapıtta kavramı izleyiciye vermeye aynı zamanda izleyiciye de yapıttaki kavramı vermeye çalışan sanat anlayışı olduğunu görmekteyiz.

“Postmodern sanatın en önemli akımlarından birisi olan Kavramsal Sanat 1960’ lı yıllara damgasını vurmuştur. Sanatın felsefe ve yeni fikirlerle gerçekleştirebileceğini savunan bu akımın etkisi tüm disiplinlere yayılmıştır (GÜNER & METE, 2016, s. 99).”

Beyaz Kabul edilen bir Afrika kökenli Amerikalı olan Piper, ırksal bakımdan melez kimliğini ifşa ettiğinde açığa çıkan toplumsal ve kurumsal önyargıları ayrıntılarıyla yazdı. 1987 tarihli “Uçmak” (Flying) başlıklı bir metinde şunları yazmıştı: “İrkçinin kabusuyum ben (...) Herkesin siyahi atalarıyla ‘lekelenebileceğine’ dair mide bulandırıcı olasılığı temsil ediyorum. Eğer biri benim gibi görünebiliyorsa ve benim gibi konuşabiliyorsa o zaman kusursuz beyaz kim (HOPKINS, 2018, s. 215)?”

Resim 98: Adrian Piper, 1948- Amerikan, Zenci Özelliklerimi Abarttığım Oto portre, 1981. Kağıt üzerinde kurşun kalem, 25,4 x 20,3 cm. Sanatçının Koleksiyonu. Kavramsal Sanat.

Sanatçı için çizme eylemi, fikirleri deneme yöntemi ve şahsi bir eylemi aşarak kavramsal bir boyuta taşıdığını görmekteyiz.

Kavramsal Sanat'ın tanımını yapan Sol LeWitt, "Fikirler tek başına sanat eseri olabilir; er ya da geç bir şekle bürünecek bir gelişim zincirinin içindedirler. Tüm fikirlerin fizikselleştirilmesi gerekmiyor" sözleriyle fikirlerin eylemlere dönüşmemesi durumunu da sanat için önemli olarak görmektedir. (HODGE, 2013, s. 181).

Postmodernizm, sanat tarihi sözlüğüne 1970'lerde girmiştir. 1980'lerin başlarından bu yana yaygın bir kullanımını görmekteyiz. Postmodernizmin modernizme karşı çıktığı bilinmektedir. Aynı zamanda da modernizmin bir parçasıdır. Postmodern sanat sınırları net olmayan herhangi bir şekle sahip olmayan farklı şekillere dönüşen ve değişen algısal bir durumdur. Sanatsal tavrı olarak içerikten çok biçimin öne çıktığı çoğulcu ve çok kültürlü dönemidir. Yaşam ile sanat arasındaki sınırların bulanıklaştığı süreç başlatmaktadır. Parçalanma, kolaj, pastiş, etrafında toplanmaktadır. İşlevden çok kurgudan bahsetmek mümkündür.

"Çizimlerin, sanat tarihindeki kalıcı durumunun sonucu olarak, geç 1960'lar ve erken 1970'lerde, sanat nesnesinin önemsendiği yıllarda, yeniden görünür bir hal almıştır ve dolayısıyla bu tip çalışmaların üretiminin ve görünürlüğüünün artmasına neden olmuştur. Sayfalardaki sınırların kalkmasıyla çizimler adeta her yerde görülmeye başlanmıştır – manzarayı çizerek, duvarları çizerek, alan yerleştirmeleri ile hayali çizimler yapılmıştır. Çizim, kazıma, oyma, yürüme eylemleriyle sanatçıların manifestosu haline gelmiştir. Bu çizim fikri, kavramsal sanatın devamlılığı için gerekli olmuş ve 1980 sonrası ile günümüze kadar, kavramsal sanatçılar, sanat objesi olarak çizme eylemini ve çizim yöntemini tercih etmişlerdir (AKÇAKOCA, 2018, s. 262-263)."

"Olanaklı tüm sanatsal biçimlerin tükendiğini söyleyen Fransız düşünür ve sosyolog Jean Baudrillard' göre; "Teori de kendini tüketmiştir. (...) Her şey olup bitti. Olanakların uç noktalarına varıldı. Her şey kendini imha etti. Bütün bir evreni yapı bozumuna uğrattı. O nedenle geriye yalnızca kırıntılar kaldı. Bundan sonra yapılabilecek tek şey, kırıntılarla oynamaktan ibaret. Kırıntılarla oynamak, işte bu postmoderndir. Sosyolog Mike Featherstone ise Postmodernizmi şöyle tanımlar; "Sanat ve gündelik hayat arasındaki sınırın silinişi; yüksek ve kitle kültürü/popüler kültür arasındaki hiyerarşik ayrımın çöküşü; eklektisizmi ve kodların harmanlanmasını destekleyen bir üslup melezliği; parodi, pastiş, ironi, oyunculluk ve kültürün yüzeysel derinliksizliği' nin selamlanışı; sanat üreticisinin özgünlüğünün/dehasının gözden düşüşü ve sanatın ancak yinelenmeden ibaret olacağı varsayımı (Aktaran: FIRINCI, Featherstone, 1996: 28)."

Postmodernist eğilim, pastiş özelliği ile üslupların harmanladığı, daha önceleri sanatçılar tarafından kullanılan söylemlerin yeniden gündeme geldiği bir eklektik bir oluşum yapısına sahiptir. Teknolojik gelişmelerin ve değişimlerin getirdiği parçalara bölünmüş zamansal ve mekânsal olgular, sanatta da parçalara bölünmüş yüzeylerle bir araya getirilmesi sonucunda ortaya çıkan kurgulanmış yapıların oluşturduğu yapılarda kendini göstermektedir.

Parçalanma, Featherstone tarafından postmodernizmi betimleyen en önemli unsur olarak tanımlanmıştır. Tarzların birbirine karıştığı, parçalı, değişken, kaygan bir zemin üzerine kurulu postmodernist sanat, birbirine bağlanmamış imgeleri yaşamakta, çoğulcu bir üslupla sunulmaktadır. Postmodern estetik anlayış, o döneme kadar süregelen modern sanatsal estetik anlayıştan tam bir kopuşu sergiler görünmektedir. “Postmodern bir sanatçının ürettiği yapıt, prensip olarak önceden yerleşmiş kurallar tarafından yönetilmemektedir” (Aktaran: FIRINCI, Lyotard 1994: 158).

Doğal olarak sanatçı belli kurallar çerçevesinde çalışmamakta ve gerçeği içerik temelli değil görüntüler, hatta tekrar eden görüntüler aracılığıyla betimlemektedir. Baudrillard’ın da belirttiği gibi, “Simülasyon ilkesinin belirlediği günümüz dünyasında, gerçek ancak modelin bir kopyası olabilmektedir” Burada, daha önce üretilen ve teknoloji çağının da etkisiyle kurgulanan yapay bir dünyadan hareketle oluşturulan gerçeklerden söz etmek mümkündür. Ayrıca, postmodernizm, kitle iletişim araçlarının toplumsal etkilerinin sonucu olarak sıradışı değişimleri içeren toplumsal ve kültürel bir yaşamı öngörmektedir (FIRINCI, 2012, s. 29).

“Sonuç olarak, Postmodern ve modern birbirinden ayrı düşünülemez kavramlardır. "Bir eser ilkin Postmodern olduğu takdirde modern olabilir. Bu şekilde anlaşılan Postmodernizm sona erme noktasındaki modernizm değil, doğuş halindeki modernizmdir ve bu hal süreklidir(Aktaran: FIRINCI, Lyotard, 1994: 14).”

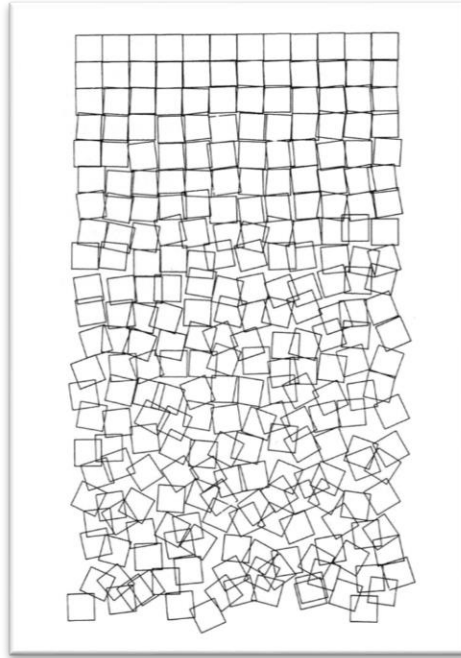
Günümüz sanatına yaklaşıldığında sanatın günceli bir başka deyişle bugünü olarak adlandırdığımız “Çağdaş Sanat” olarak tanımlandığını biliyoruz. İlk önce “Çağdaş Sanat” nedir? sorusunun ne anlam ifade ettiğini açıklamış olmak gerekir. Çağdaş sanat terimini kısaca 1980’lerden sonraki yapılan sanat eserleri için kullanmaktayız. En temel tanımıyla çağdaş sanat, yaşadığımız dönemde yapılan sanat olarak da diyebiliriz. Bu bize sanat her zaman “çağdaş” mıdır? Sorusunu aklımıza getirmektedir.

Sanatta dönemsel terimlerin ve üsluplarla ilgili terimlerin çoğu sorunludur ve bunun temel nedeni, hiçbir sanatçının veya ürettiği eserin önceden belirlenen tanıma uymamasıdır. Yine de sanatın karmaşıklığını çözmek için eserler arasındaki (biçim ve üslup açısından) benzerlik ve farklılıklara bakarak onları dönemlere (bağlamlara) yerleştirmeye çalışırız. Biz “çağdaş sanat” terimini

yaklaşık 1980 yılından bu yana üretilen eserler için kullanıyoruz (WHITMAN & Pooke, 2018, s. 24).

21. yüzyıla yaklaştığımızda en önemli gelişme olan bilgisayar teknolojisinin de çok ileri bir seviyeye geldiğini görmekteyiz. Bu gelişen teknoloji doğal olarak sanata da yansımaktadır. Bu sebeple de sanat dijital platformlara taşınmıştır. Dijital platformlarda çizginin, fikrin görselleştirilmesi bakımından sanatçının fikri ve tasarımını gelişen araçlarla aktarmasıdır. Dijital platformdaki ilk örneğini 1960'lı yılların sonunda üretilmiştir.

Bugün ‘‘Dijital Sanat’’ olarak adlandırılan ya da daha kesin bir tanımlama ile ‘‘Algoritmik Sanat’’ olarak adlandırılan bilgisayarla üretilen resimler ile ilgili ilk çalışmaları yapan kişi Alman matematikçi George Nees'tir (1926-2016). Stuttgart Teknik Yüksek okulu (bugün Stuttgart Üniversitesi) sergi salonlarında 1965 yılında ilk kişisel sergisini açan Nees'in çizimleri dijital bir bilgisayar üzerinde oluşturduğu bir programın kontrol edilmesi ile gerçekleşmiştir. Nees'in ilk çalışmaları öncelikle bilgisayar programı kodları olarak delikli kartlara işlenmiş, daha sonra fiziksel olarak gerçekleşmek üzere 1965 yılının teknolojisi olan yazıcılardan Zuse Graphomat çizim makinesi aracılığı ile kâğıt üzerine aktarılmıştır (TUĞAL, 2018, s. 131).

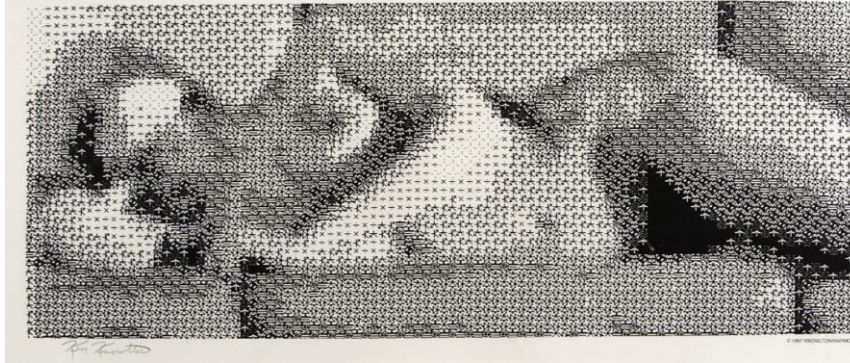
Resim 99: Schotter (Gravel)-Georg Nees,1969 Cgd(Computer Genareted Drawing) Kağıt üzerine Litografi baskı. Victoria ve Albert Müzesi, Bilgisayar Temelli Sanat ve Tasarım Ulusal Arşivi, Londra Erişim: 20.01.2020 <https://www.pinterest.jp/pin/372672937912634490/>

Nees'in ürettiği eser, müzeye girmiş ilk bilgisayar temelli çizimdir. Bu çalışmada bir düzenin kaosa dönüştüğünün fikri çizgilerle görselleştirilmiştir. (Resim

96) Biçimsel olarak bir sadelik ama kavram olarak derin bir anlam olduğunu çizgilerin etkili bir şekilde kullanıldığına tanık oluyoruz. Nees'in daha sonra araştırma alanları arasında estetik, göstergebilim, yapay zekâ bulunmaktadır.

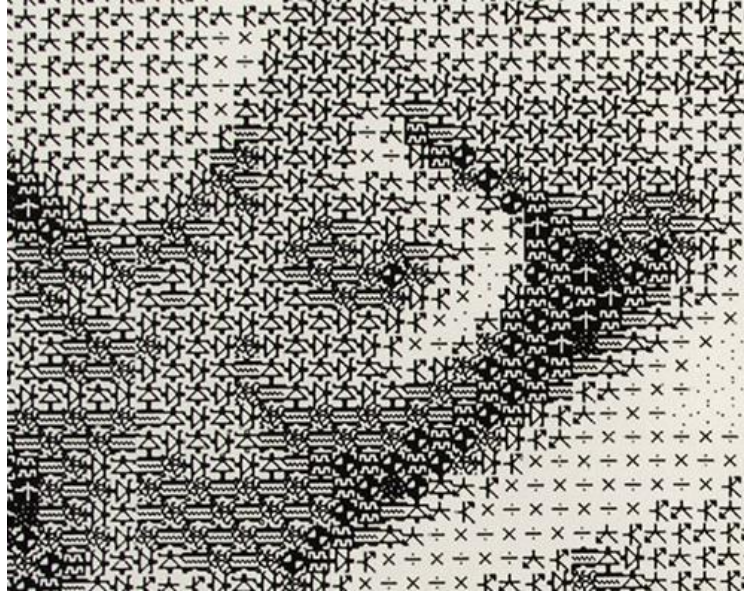
Oluşturduğu geometrik şekiller ve pattern (desen) yapılar estetik kompozisyonlar olarak basılmıştır. 1969 yılında üretmiş olduğu Schotter adlı çalışma litografi baskı olarak çoğaltılmıştır. George Nees'in özellikle araştırdığı estetik konular arasında resim kompozisyonunda düzen ve bozulma (düzen ve kaos) ilişkisi bulunmaktadır (TUĞAL, 2018, s. 133).

Leon Harmon ve Kenneth Knowlton'un uzanmış çıplaklığı, 1966 yılında bilgisayarla yapılan sanat ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Dansçı Deborah Hay' ın bir resmi bir ızgaraya bölündü ve ton yoğunluğuna göre bir simge atandı. Her bir simgenin ton değeri var ve matematiksel olarak ton değeri hesaplanıyordu. Koyu ve açık olan ton değerine sahip bölgeye ton değerine uygun simgeler yerleştirilerek lekesel bir desen elde edilmektedir.

Resim 100: Knowlton Kenneth (Leon Harmon ve Deborah Hay) Çıplak/Algılama Üzerine Çalışmalar 1997, (1967) 1966, Victoria ve Albert Müzesi, Londra Erişim: 20.01.2020 <http://www.medienkunstnetz.de/works/nude/>

Resim 101: Knowlton Kenneth (Leon Harmon ve Deborah Hay) ıplak detay

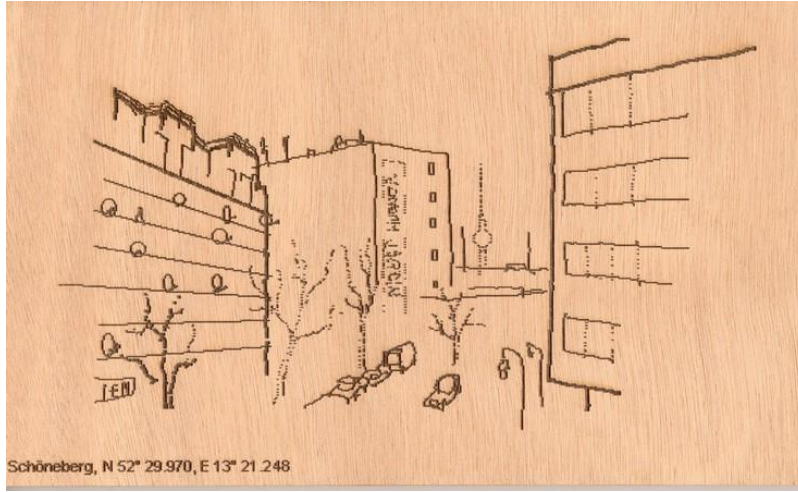
Knowlton ve Hormon'un yaptıkları çalışmalar sanat tarihinde 19. yüzyıl sanatçılarından Noktacılık akımı öncüsü George Seurat'ın çalışmalarına oldukça benzerlik göstermektedir. Seurat gri ton değerleri ile ilgili çalışmalar yapmış renklere dalga boylarına göre bilimsel olarak resimlerinde renk parçaları ile kullanmıştır. Bu sebeple daha önceki bölümlerde de örneklerle açıklandığı gibi Seurat'ın yapıtlarının bilgisayarla üretilen resimlerin nc çalışmaları olduğunu dşnmek olasıdır (TUĞAL, 2018, s. 150).

Resim 102: George Seurat, Siyah düğüm, 1882-3 Karakalem, 31,8x 25cm. Orsay Müzesi, Paris Erişim: 20.01.2020 <https://www.almanart.org/neo-impressionnisme.html>

Görüldüğü gibi George Seurat'ın fiziksel ortamda uyguladığı ton değerlerini, matematiksel olarak hesaplanarak, dijital ortamda açık-orta-koyu tonları kullanılmıştır. Bu örneklerle birlikte dijital ortamda dahi desenin olmazsa olmaz olan ton değerine başvurulduğunu görmekteyiz. Buradan çıkaracağımız sonuç belki de Teknoloji ne kadar da gelişse de eski ustaların desenlerinden öğreneceğimiz çok şey olacağı olmasıdır.

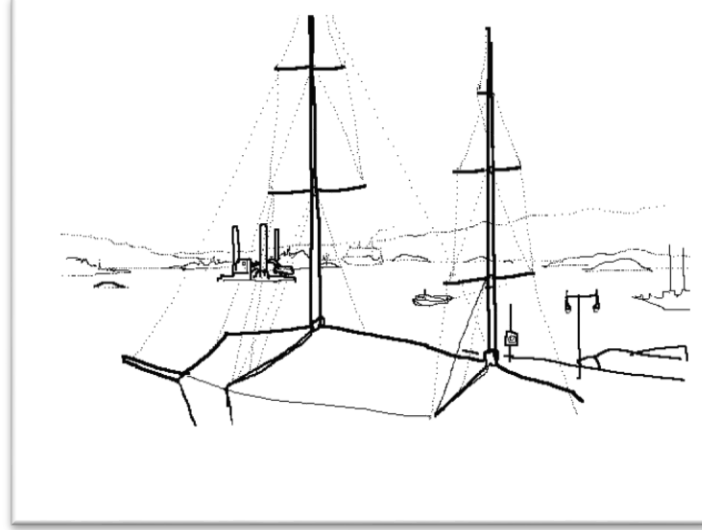
“İngiltereli sanatçı Simon Faithfull, bilgisayar ortamına ait piksel yapılarıyla oynayarak oldukça ilginç desenler üretmektedir. Aynı zamanda bu çizimleri sanal ortamda ustalıkla işleyerek, desen mecrasına farklı düzlemlerde farklı kimlikler kazandıran sanatçı, sayısal (dijital) desenlerine konu ettiği klasik manzara anlayışıyla sentez yapıtlar üretmeyi başarmıştır. Godfrey, sanatçı için, kuşkusuz “sıra dışı biçimde geleneksel bir çizim, manzara ve ölü doğa anlayışını takip eder”¹⁰ derken haklıdır ve bu takipte sanatçının desenleri için bilgisayar araçları birer asistan vazifesi görür (ALBAYRAK, 2012, s. 6).”

Resim 103: Simon Faithfull, “Berlin Postcard II”, ahşap zemine lazerle oyulmuş sayısal çizim, 2005. Erişim: 20.01.2020, <http://www.gimpelfils.com/pages/exhibitions/exhibition.php?exhid=44&subsec=2>

İngiltereli sanatçı Simon Faithfull, çizgiyi oluşturan noktalarla dijital ortamda kullanılan ismiyle pikselleri kullanarak çizgiyi oluşturmaktadır. Bu çizimleri Palm Pilot isimli bir yazılımda gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda bu yaptığı çizimleri Programcı Jude Venn ile birlikte, Limbo adında genişleyen bir dijital atlas uygulamasını üretmişlerdir. 2000 yılından bu yana çizimleri uygulamaya yükleyerek ve haritada konumlarını işaret ederek kişisel atlasını oluşturmayı sağlamıştır. Gittiği yerlerin dijital çizimlerini yaparak koordinatlarını belirleyerek bu atlasını geliştirmeye

devam etmektedir. Bu dijital çizgilerle oluşturduğu manzara anlayışını kişisel bir yaklaşım ile yapıtlarını oluşturmaktadır. Ürettiği dijital platformdaki eserleri lazer ile oyarak fiziksel ortama da taşımaktadır. Kendi ifade farklılığı çizgiyi ve malzemeyi kullanım açısından yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Resim 104: Simon Faithfull, *Limbo Çizimi Oslo Harbour* 2016. Erişim: 20.01.2020 <https://www.simonfaithfull.org/limbo-drawing/1140-oslo-harbour/>

Resim 105: Simon Faithfull, *Limbo An iPhone-App/social-media drawing service*, 2011- *Limbo uygulaması, çiziminin uygulamasında harita üzerindeki yerin çizimi* Erişim:17.05.2020 <https://www.simonfaithfull.org/works/limbo-2/>

Ampirik Yapı, modern yaşamın hızını ve şiddetini resimsel bir tavırla tuvale yansıtmaya kalkışan İtalyan Fütüristlerinden Amerikan Soyut Dışavurumculuğunun ayırt edici özellikleri arasında yer alan “tuvalin her yerini kullanma” yaklaşımına kadar herkesçe bilinen bir dizi öncülün izlerini taşır. Mehretu geleneksel “model kullanma” anlayışını kasten bir yana bırakır. Üç boyutlu görüntü hissi veren yoğun bir yığılma yaratmak içinse fırçanın yanı sıra tükenmez kalem de kullanır. Resimdeki perspektif değişiyormuş görünse de (sanatçı hem görsel hem de kavramsal bakımından birden fazla bakış açısından yararlanır) nihai yapıtta bir derinlik duygusu halen vardır. Gerek bir yörünge üstünde ilerleyen gerekse ışın gibi yayılan güçlü çizgiler ve canlı renkli düz parçalar, iki tanesi izleyicinin nazarını resmin içine çekmeye yarayan daha zarif çizilmiş bölümlerle iç içe geçmiş haldedir (WILSON, 2015, s. 104).

Resim 106: Julie Mehretu, “Sıfır”, 123.2x153.7 cm., tuval üzerine akrilik, 2006. Erişim: 27.05.2018, <https://www.artranked.com/topic/Julie+Mehretu>

Sanatçı Julie Mehretu yapıtlarında çizginin devinimini etkili bir şekilde kullandığını görmekteyiz. Eserlerinde hareket, hız ve güçlü çizgiler ve kalın çizgilerin zayıf ve incilmesi uzayıp giden derinliğini de algılatmaktadır. Bu da modern yaşamın hızına bir gönderme olduğu varsayabiliriz. Kullandığı canlı renklerle de derinliği daha da güçlendirmektedir. Çalışmalarında birkaç perspektifi kullanarak hem bir derinlik hem de izleyicilerin algısını değiştirmektedir.

Resim 107: Julie Mehretu, “Geçici”, 123.2x153.7 cm., tuval üzerine mürekkep ve akrilik, 2006. Erişim: 27.05.2018, <https://researchjacket.wordpress.com/2011/10/12/julie-mehretu/>

Niki Ketchman’ın yaptığı heykelleri farklı bir ifadeyle çizgilerle oluşturmaktadır. Bu çizgilerin saçın formuna benzeyen yapısını saçlardan ilham almış olabileceğini söyleyebiliriz. Çalışmasında elde ettiği formu sentetik tel ve diğer malzemelerle birlikte birincil ifade olarak kullanmaktadır. Ketchman’ın eserlerinde Çizgilerin heykel içinde vazgeçilmez bir araç olduğunu burada görebilmek mümkündür. Ketchman, saçın bir araç olarak kullanımını sanat yapmak için kendi bedenini (veya bir kısmını) kullanmakla ilişkilendirir. Sanatçı çizgiyi alüminyum tellerle ve ağ çalışmasının yanı sıra (Resim 109) ise karışık teknik olarak kullandığı iplerle eserlerinde farklı malzemelere yer vermiştir. Malzemenin kendi dinamiğini kullanarak etkili işler ürettiğini görmekteyiz.

Resim 108: Niki Ketchman Pasaj, 1991 alüminyum çelik tel ve çelik çubuklar 9'3" x 3' x 4' Erişim: 27.05.2018, http://nikiketchman.com/NK_01sculpt_05lgSculpt_07.html

Resim 109: Niki Ketchman'ın Ağ, 2002 vinil kordon, karışık teknik 10' x 8' duvarda 8' x 12' yerde Erişim: 07.01.2020, http://nikiketchman.com/NK_01sculpt_05lgSculpt_06.html

Mehmet Gülerüz'ün desenlerinde biçimsel olarak kendine ait bir çizgisini tüm çalışmalarında görülmektedir. Gülerüz'ün kendine has ifadesi ile formu desenine taşıması ve desene yaklaşma biçiminden de çalışmalarının alt yapısındaki desenci tavrını görmekteyiz.

“Doğadan yola çıkarak figür ve hayvan gibi çeşitli biçimleri deformasyon ile değişikliğe uğratarak yüzeye yansıtan Mehmet Gülerüz'ün tüm çalışmalarında desen ön plandadır. Siyah beyaz ya da renkli mürekkepler kullanarak gerçekleştirdiği desenlerinde çizgi önemli bir anlatım aracı olarak etkin bir role sahiptir. Rahat, hareketli ve kıvrak çizgilerin yer yer kırılmalara ve kopmalara uğraması ile birlikte biçimi sınırlayan çizginin içerisinde yer alan taramalar ve kesik çizgiler anlatıma zenginlik katar. Resimsel üretimine paralel olarak çizdiği çok sayıdaki desen çalışmaları başlı başına bir resim karakteri taşır. Boya resimleri oluşturma aşamasında hayalinde kurguladığı kompozisyonları yüzeye geçirirken belleğindeki birikim ona yardımcı olurken kompozisyonu direk tuale çizerek başlaması ile desenci tavrını ön plana çıkarır (PEHLİVAN, 2013, s. 116).”

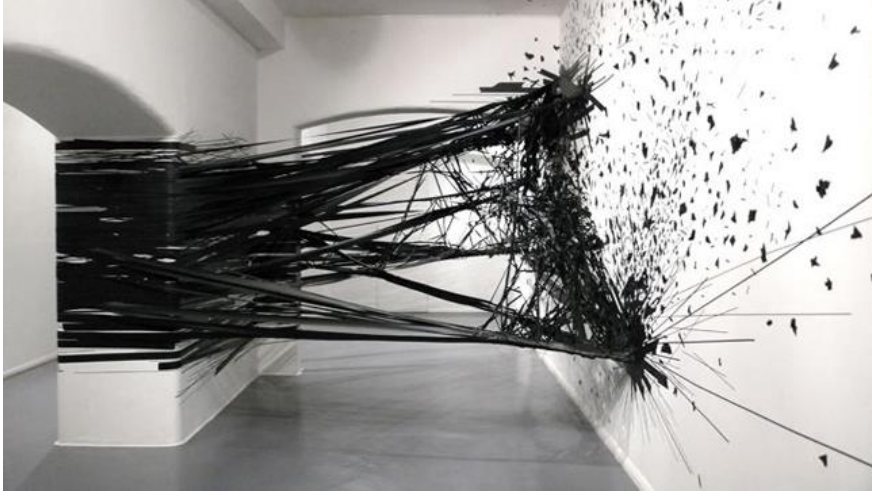
Resim 110: *Resm-i Geçit El yapımı kağıt üzerine renkli ekolin 21 x 15 cm, 2012 Erişim: 07.01.2020*
<http://www.mehmetguleryuz.com/works.php?f=4&pg=3&lc=tr>

Grzymala'nın çalışmasının ana teması, üç boyutlu uzayda çizgi ve çizim. Grzymala'nın üç boyutlu çalışmalarında aldığı heykel bilgisini kullandığını görebilmekteyiz. Sanatçı çizgileri sanki hiç daha önce karşılaşmadığımız bir ağ yapılarına dönüştürmektedir. Bu yapıları dönüştürürken kilometrelerce kâğıt bantlara, yapışkan bantlara ve çalışmanın bazı yerlerinde ağaç parçalarından da faydalanmaktadır. Her yerleşmesinde mekâna özgü farklı biçimde ele aldığını görmekteyiz. Oluşturduğu üç boyutlu çizgilerde doğrusal bir alanı büküyormuş izlenimi vermekte bazen ise patlamaların oluşturduğu etkileri duvarlarda görülmektedir.

Resim 111: Monika Grzymala, Polonyalı, 1970 doğumlu (circuit) 2020 site specific drawing 2.8 km black paper tape Location Antwerp, Belgium Erişim: 07.01.2020 <https://gramho.com/media/2218894530434970136>

Resim 112: *Monika Grzymala, Polonyalı, 1970 doğumlu, Çizim Odası 2012, 5 km'lik siyah kâğıt banttandır. Erişim: 01.05.2020 <http://hifuctose.com/2016/03/02/monika-grzymalas-dynamic-installations-made-of-black-tape/>*

“Hareketli çizimin kavramsallaşma ve mekanikleşmesi postmodern yaklaşımın en önemli işaretlerinden birisi sayılmıştır. Kübizm ile birlikte ortaya çıkan el ve zihin arasındaki gerilim, Duchamp’ın ‘hazır yapım’ imgesi ile sentezlenir. Diğer yönden ise Soyut dışavurumculukta sanatçının bireyselliğinde bedeninin sürece dahil edilmesi ve performans sanatında bedene ilişkin deneyimler desen ile ilişkilendirilmiştir. Bu anlamda desenin ilk olarak süreç sanatı olarak değerlendirilmesinin örnekleri soyut dışavurumcular, Minimalistler ve kavramsal sanatçılar arasında görmekteyiz. Yine Minimalizm sonrasında Land Art sanatçıları tüm dünyayı bir desen olarak kabul eden yaklaşımları ile beden ve dünya arasındaki etkileşimi sanatlarının merkezine yerleşmişlerdir (TÜRKMENOĞLU, 2012, s. 47).”

Resim 113: *Zilvinas Kempinas, 1969 doğumlu Litvanyalı Çifte O, 2008 Manyetik bant, fanlar / Değişken boyutlar 6 + 2AP sürümü, Galeri VARTAI. Vilnius, Litvanya. Erişim: 01.05.2020 <https://www.artsy.net/artwork/zilvinas-kempinas-double-o>*

Sanatçı kesilmiş video kasetlerin manyetik bantları ve endüstriyel fanları hareketli heykellerinde kullanmaktadır. Sanatçı siyah manyetik bantlardan düzenlediği çizgilere rüzgâr vererek hareketli deseni eserlerinde sağlamaktadır. Eserlerinde fanların rüzgarlarından yararlanan desenleri geleneksel olmayan bir çizgi anlayışına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

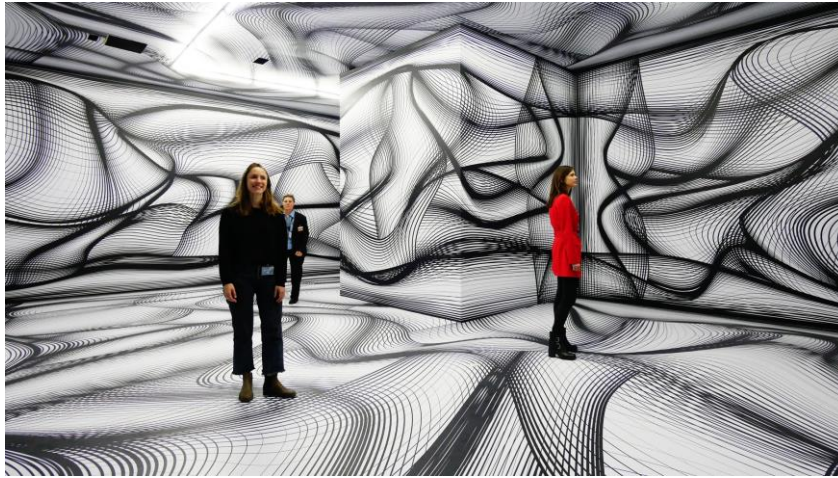
Resim 114: Zirvinas Kempinas, 1969 doğumlu, Litvanyalı, *Yolculuk*, 2014. Manyetik bant, fanlar / Değişken boyutlar 1/6 + 2AP sürümü, Galeri VARTAI. Vilnius, Litvanya. Erişim: 01.05.2020 <https://www.artsy.net/artwork/zilvinas-kempinas-voyage>

Kogler'in çalışmalarında resim katı-rijid bir yapı olmaktan çıkarak çalışmalarında izleyicisinin karşısına geçilip izlenen çizimin yerine, çizimin içene dahil eden bir anlayışa dönüştürmektedir. Yapıtlarındaki sürekli değişim algısı, izleyicinin sabit bir ortamda olduğunu bilmesine karşın gerçeklik algısını altüst ettiğini görmekteyiz.

Resim 117: Peter Kogler Galerie Johann Widauer, Innsbruck, 2018 Erişim: 20.01.2020 <http://kogler.net/galerie-johann-widauer-innsbruck-2018>

Peter Kogler (1959): Görsel algıyı zorlayan bilgisayar animasyonları ile geniş ölçekli mekânsal çalışmalar üreten Avustralyalı sanatçı Peter Kogler, katı mimari tarzı değiştiren deneysel çalışmalar yapmaktadır. Devinim ve hareket ile oluşturduğu mekân atmosferine alışık olunanın katı mimari yapı tarzını altüst eder. Günlük yaşama gönderme yapan bu çalışmalarda izleyiciler dinamik, anlık, dönüşen biçimlerle sarmalanır. Oluşan atmosfer kentsel yaşam alanlarında devinim halinde olan insanların ve imgelerin metaforik tanımıdır. Mekân, sanatçının yapıtlarında insanın gerçeklikle olan bağının ve sürekli değişen fikirlerin oluşturduğu sosyal bir ortam olarak yansıtılır. Sanatçı yapıtlarının sunumunda müzisyen Franz Pomassle (20. yüzyıl) tarafından üretilen sesleri kullanarak salt görsel değil aynı zamanda işitsel duylulara da hitap eden çalışmalar ortaya koymaktadır. Ses ve resim arasındaki değişkenlikle dengelenen anlam gücü yapıtlarında ortaya çıkan başka bir değerdir. Resim olarak bakıldığında ise yapıt ve izleyici arasındaki sınırların ortadan kalktığı görülür (TUĞAL, 2018, s. 216-217).

Resim 115: Peter Kogler Artists&Robots, Grand Palais, Paris, 2018 Foto: Atelier Kogler 2018 Erişim: 20.01.2020 <http://kogler.net/grand-palais-artists-and-robots#>

Crotty'nin küreleri fiberglastan yapılmıştır ve arşiv kağıdıyla kaplanıp üzerine desen yapılacak aşamaya getirmektedir. Daha sonra kağıtla kaplı yüzeyi suluboya ile yarı transparan biçimde boyamasından sonra üstüne tükenmez kalemle çizimler yapmaktadır. Çalıştığı kürelerin boyutları genelde farklılık göstermektedir. Çalıştığı kürelerin en büyük ölçeklisinin çevresi yaklaşık iki metredir. İzleyicilerin her açıdan görebilmesi için kablolarla tavana asarak sarkıtılmış halde sergilemektedir. 2002 yılında ürettiği Takımyıldız İçindeki M11 Galaktik Kümesi, her yeri eşit oranda siyah bir zemin üstüne beyaz noktalar ile çizilip, adı pek bilinmeyen bir yıldız sistemini göstermektedir. Fakat diğer örnekler Samanyolu gibi daha bilinen uzay formlarını betimler ya da sınırını dağlarla ağaçların belirlediği ufuk çizgileri halinde birtakım yeryüzü manzarası öğeleri içerir (WILSON, 2015, s. 104).

Resim 116: Russell Crotty 1956 doğumlu, Amerikalı, Takımyıldız İçindeki M11 Galaktik Kümesi, 2002 Fiberglas küreye yapılandırma, Erişim: 20.01.2020 <http://russellcrotty.com/astro.html>

Crotty'nin arşiv kağıdıyla kaplı olan fiberglas küreleri aslında çizginin üç boyutlu objelerin üzerine yapılmasının getirdiği yeni bir anlayıştır. Sanatçı burada yüzeyin iki boyutunu aşmakta üç boyuta geçiş yapmak istemiştir. Küreleri Evren'in kendisi şeklinde yorumlayan ve takım yıldızlarının çizilmesi yapmakta küreyi farklı bakış açısıyla kullanmaktadır. Yeryüzü şekillerin formlarını vermeye çalışır.

Resim 117: Russell Crotty 1956 doğumlu, Amerikalı, *Venus Over High Glade*. 2006. 12" diameter Fiberglas küre üzerine kağıt üzerinde Mürekkep ve guaş boya Erişim: 20.01.2020 <https://clinock.com/2012/10/04/the-100-45-russell-crotty/>

Alys 2004’de yaptığı Yeşil Hat kapsamında ise ideolojik sınırların geçerliliğini sorgulayan çok parçalı bir projenin merkezinde yürüme eylemi yer alır. Çalışmanın adı Arap –İsrail Savaşı’nın sonucunda İsraili komşularından, yani Suriye, Mısır, Ürdün ve Lübnan topraklarından resmi olarak ayırmak amacıyla 1949’da çizilmiş ateşkes anlaşması sınırlarına gönderme yapar. Yeşil Hat (aynı zamanda tampon bölge anlamına gelir) adındaki “yeşil”, resmi anlaşmalar sırasında harita üstüne sınırı çizerken kullanılan kalemin rengini ifade eder. Bu toprak taksimi işleminin gözle görülür saçmalığına tepki olarak Alys, 2004’ün yaz aylarında Kudus’teki yeşil hat boyunca yürür. Yanında içindeki yeşil boyayı sızdıran bir teneke kutu vardır ve sızan boya yerde, hattın her iki yanında yaşayanların anlık tepkiler vermesine neden olan bir iz bırakır (WILSON, 2015, s. 38).

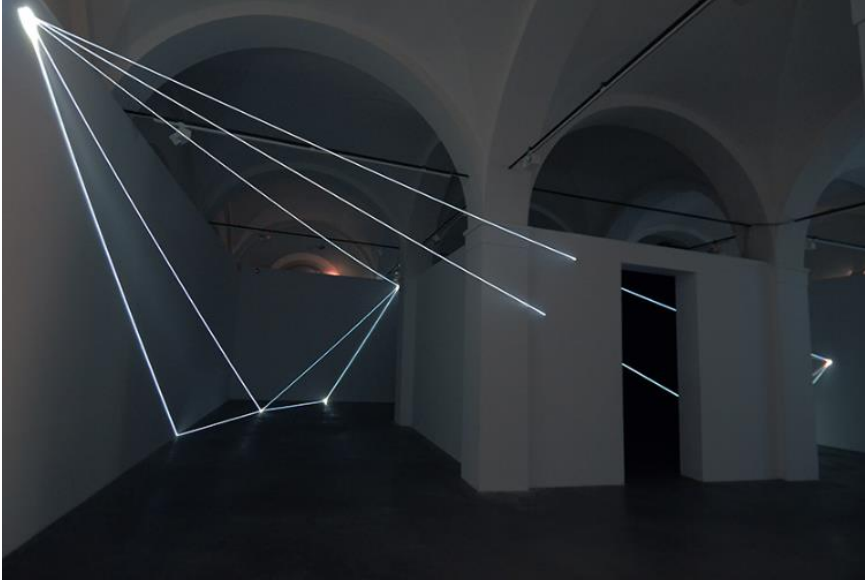

Resim 118: Francis Alys 1959, Belçikalı, Yeşil Hat, 2004 Kudüs'te yapılan bir eylemin video dokümantasyonu. Erişim: 23.02.2020 <https://burnaway.org/review/zones-contention-green-line-weather Spoon/>

Sanatçının yürüme eylemi ve sınırları belirtmesiyle bir performans gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda da çizginin anlamını güçlü bir şekilde ve yerinde kullanmaktadır. Oluşturduğu çizgiyi ülkelerin sınırlarını ayırmasına bir gönderme yapmaktadır. Çevresindeki insanların tepkilerine aldırmaz kendisi tepkisini ortaya koymaktadır. Yürüme eylemini ve boya tenekesinden akan boyayı sanat anlayışıyla birleştirmektedir. Bu performansla Ally bizlere kendi ifadesiyle çizginin anlamının ne kadar geniş kullanılacağını bizlere göstermektedir. Burada Ally'i performans sanatı olarak değerlendirsek bile bu performansını günümüz sanatında desen olarak görülebilir.

“İtalyan sanatçı Carlo Bernardini, fiber optik kabloları kullanarak karartılmış mekânlarda, ya da dış mekânlarda geceleri sergilediği geometrik çizimler çalışmalarını oluşturmaktadır. Bernardini, fiber optik kablolarla fiziksel mekânlar oluşturmaktadır. Çalışmalar, siyah kâğıt üzerine beyaz kalemle yapılmış çizim gibi durmaktadır. Işık, çizgi, gölge ile neyin hayali neyin gerçek olduğu arasındaki ince fark üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. Fiber optik kablunun ışığı ile karanlık boşlukta çizgilerden oluşturulmuş mekân, izleyici bakış açısını değiştirdiğinde, çizimin farklılaşmasıyla tanımlanamaz mekân algısının içinde kaybolmaktadır. Bu

ışık çizimiyle oluşturulmuş yerleştirme, duvarları geçerek sergilendiği mekândaki diğer alanlara doğru genişler ve izleyicinin zihninde mekân algısını inşa ederek oturtmaya çalışırken bir yandan da ışığın büyüleyici atmosferinde kaybolmalarını da sağlamaya çalışmaktadır. Işık çizimi, tüm alanı kaplayarak birleştirmektedir. Duvarlardan zemine çarparak, mekândan mekâna birleşerek, geçirgen bir alan fikrini zihinlerde oluşturmaktadır. Görsel dili olarak fiber optik kabloları kalem, mekânları da kâğıdı olarak kullanan Bernardini, çizim fikrini teknoloji ile geliştirmiş, özgürleştirmiştir (AKÇAKOCA, 2018, s. 271).”

Resim 119: Carlo Bernardini İtalyan, 1966 doğumlu *Beyondlimit (Limitin Ötesinde)*, 2016 Fiber optik Yerleştirme, 4,5mt.x11x12. Mata Ex Manifattura tabacchi, Modena Erişim: 09.04.2020 <http://carlobernardini.carlobernardini.it/eng/?p=3104>

İtalyan sanatçı Carlo Bernardini, fiber optik kabloların özelliğinden faydalanarak karanlık ortamlarda çizgi halindeki ışığın etkisiyle oluşan farklı atmosferler oluşturmaktadır. Çizgiyle oluşturduğu geometrik çizimleri bir geçit veya gizemli bir limitin sınırlarını izleyiciyle sanki paylaşmak ister gibi olduğunu görmekteyiz. Sanatçının eserlerinde görüldüğü üzere kolektif düşünülmüş malzeme kullanımına iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

Resim 120: Carlo Bernardini İtalyan,1966 doğumlu *Invisible Dimensions (Limitin Ötesinde)*, 2017 *Fiber optik Yerleştirme*,15 mt.x10x 4,5. Asuncion, 2° Bienal Internacional de Asuncion “Significar lo imposible”, UPAP, Una Universidad Todo un Pais. Erişim: 09.04.2020 <http://carlobernardi>

2010 tarihli büyük ölçekli ve çok parçalı deseni No Olvidado’da (Unutulmadı) Bowers, başka bir grubun anısını yaşatır: Meksika- Birleşik Devletler sınırını geçmeye çalışırken ölenler. Yapıtta yer alan isim listesi San Diego County çevresindeki dağlarda, çorak İmparatorluk Vadisi (imperial Valley) çöl bölgesinde seyahat edenleri ve sınır korumaya yardımcı bir kuruluş olan Sınır Melekleri’nden (Border angels) alınmıştır. Bununla beraber bu sayım aslında yarımıdır çünkü sınırı geçme girişimlerinin çoğunda yaşanan ölümlerde ölenlerin kimlikleri belirlenememiştir. Ölümlerinin çoğunun nedeni zorlu hava koşulları olmasına rağmen diğerlerinin nedeni ölenlerin nefret suçuna kurban gitmesidir. “Vietnam Şehitleri Anıtı hükümet desteklidir ve ödenekle yapılmıştır,” der Bowers: Hükümetin böyle bir olayın (sınırdaki yaşanan ölümlerin) aslında yapılacak bir anıtı destekleyip ödenek tahsis edeceğine hiç inanmıyorum (WILSON, 2015, s. 70).

Resim 121: Andrea Bowers 1965 doğumlu, Amerikalı, No Olvidado (Unutulmadı) 2010. Kâğıt üzerinde grafit, 23 desen, her biri 120x 50 cm. Susannr Vielmetter Los Angeles Projects. Enstelasyon Erişim: 23.02.2020 <https://vielmetter.com/exhibitions/2010-06-andrea-bowers-the-political-landscape?>

Amerikalı sanatçı Andrea Bowers, 2010 tarihli Unutulmadı (Resim118) enstalasyonda kullandığı deseni, sınırı geçmeye çalışırken ölenler için bir gönderme olarak üretilen bir çalışmadır. Yapıtta Meksika-Birleşik Devletler sınırını geçmeye çalışan ölümlerin isimleri ve tel örgü şeklindeki negatif alanlarla elde ettiği büyük ölçekli işidir. Günümüz sanatçıların desene getirdiği yeni bir ifade ise boyutların ya küçük olması ya da çok büyük olmasıdır. Sanatçının ideolojik bir bakış açısıyla eserini üretmiştir.

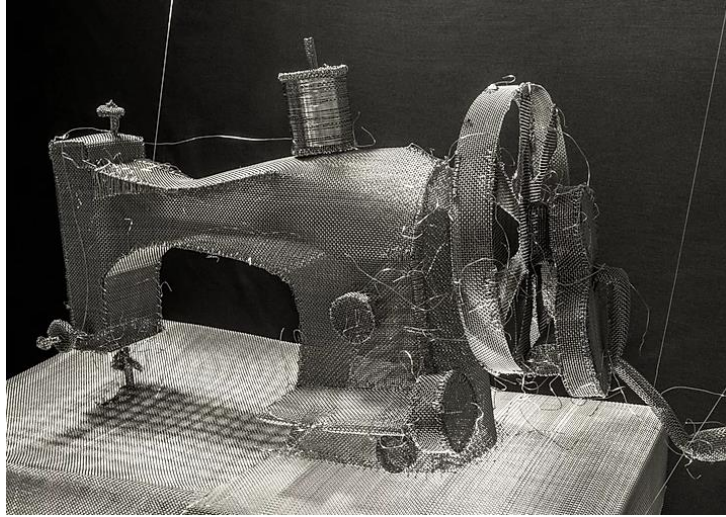

Resim 122: Detay Andrea Bowers 1965 doğumlu, Amerikalı, No Olvidado Detail (Unutulmadı Detay) 2010. Kâğıt üzerinde grafit, 23 desen, her biri 120x 50 cm. Susannr Vielmetter Los Angeles Projects. Enstelasyon Erişim: 23.02.2020 <https://vielmetter.com/exhibitions/2010-06-andrea-bowers-the-p>

Türkiyeli sanatçı Meliha Sözeri çizgiyi kendi ifadesi ile çalışmalarında kullanmaktadır. Malzeme olarak Paslanmaz çelik delikli tel ile oluşturduğu çalışmalarında şeffaflık kavramını gündelik hayatın nesnelere yeniden biçimlendirmektedir. Bu çalışmalarda desen anlayışı özgür ve çağdaş bir ifadeyle heykelde de kullanıldığı görülmektedir. Desenin özgür ifadesiyle kullanımını Sözeri'nin eserlerinde de görmekteyiz.

Resim 123: Meliha Sözeri,1982, Türk, Seri No 2, Paslanmaz Çelik Delikli Tel, 135 x 110 x 90 cm Erişim: 23.02.2020 https://www.melihasozeri.com/transparent?lightbox=image_1o15

Resim 124: Detay, Meliha Sözeri,1982, Türk, Seri No 2, Paslanmaz Çelik Delikli Tel, 135 x 110 x 90 cm Erişim: 23.02.2020 https://www.melihasozeri.com/transparent?lightbox=image_1o15

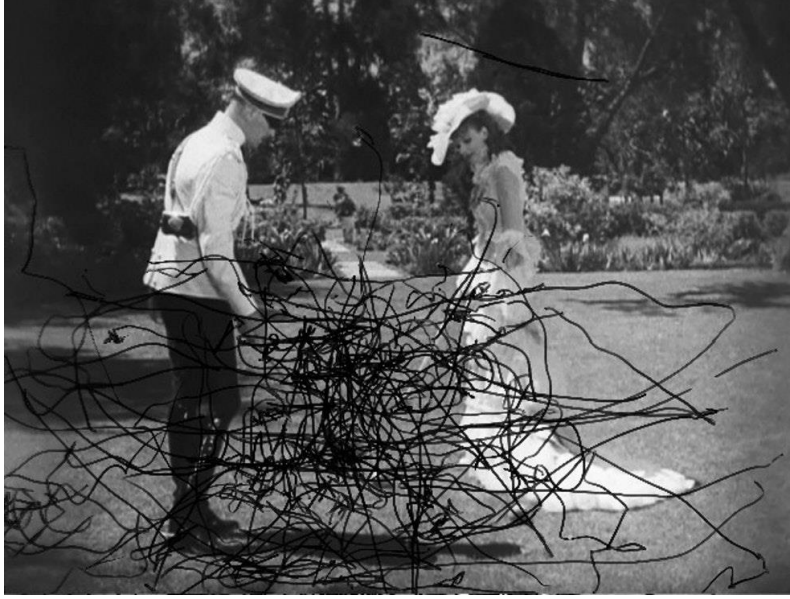
2009 tarihli “Prix de Beaute” Filminde Louise Brooks’un Sağ Elini Takip Etmek de serideki diğer parçalar gibi söz konusu filmin bir pleksiglas levha üstüne yansıtılması ve filmin yıldızının sağ elinin hareketinin film boyunca siyah mürekkeple takip edilmesi suretiyle yapılmıştı. Sonuçta elde edilen

soyutlama, sanatçının Louis Brooks'un jestlerini takip etmeyi bıraktığı andaki görüntüsünü içeren siyah beyaz film karesinin büyük ölçekli imgesinin üstüne monte edildi. Birbiri içine giren çizgilerden ibaret alanın yoğunluğu son kareye ulaşıncaya kadar filmde ne kadar "yol aldığı" yansıtır; serinin bazı parçalarında bu "karalama" kargacık burgacık bir imzaya benzer ama Louise Brooks' u filmiyle ilgili parçada ağ gibi, daha yayılmış bir haldedir. Bismuth'un grafitileri ve karalamayı çağrıştıran bu yapıtlarında kendini kontrol edemeyen, dışavurumcu özellikler vardır. Arnulf Rainer' in 1960'lar ile 1970'lerde yaptığı, kendi portrelerini içeren fotoğrafların üstünü boyadığı çalışmaları hatırlatır (WILSON, 2015, s. 64).

Resim 125: Pierre Bismuth "Prix de Beaute" Filminde Louise Brooks'un Sağ Elini Takip Etmek, 2009 Kromejenik baskı üstüne yerleştirilen pleksiglas ve siyah renkli gazlı kalem, 76,2 x101,6 cm. Erişim: 23.02.2020 <http://ilikethisart.net/?p=4720>

Burada spontane bir bakış açısını takip eden çizgilerle karşılaşmaktayız. Sanatçı videodaki jestleri takip ederek bir tür tesadüfî bir yol almayı hedeflediğini görmekteyiz. Burada sanatçının aldığı yolunu kendisine de sürpriz olmakta ve kendi merakının peşinden gittiğini görebiliyoruz. Video'nun bitmesiyle pleksiglas üzerinde oluşan soyut bir çizgisel anlayış çıkmaktadır.

Resim 126: Pierre Bismuth Following the Right Hand of Greta Garbo in -"Anna Karenina", 2008 Permanent marker on Plexiglas; photo print on phorex 188 x 250 cm (74.02 x 98.43 in) Signed on recto Cosmic Galerie, Paris Erişim: 28.02.2020 <https://paddle8.com/work/pier>

Meksikalı sanatçı Santiago Sierra performanslarında kullandığı insan bedenleriyle kapitalist düzenin gelinen noktasına sert bir şekilde tepkisini belirtmektedir. Bu düzene bir tepki olarak insan bedeninin parası ödenmiş kişileri performanslarında kullanarak düzene çok keskin bir eleştiride bulunmaktadır. Ayrıca burada da çizginin (desenin) kâğıt üzerinden kurtulduğu ve insan bedenine taşındığını da görülmektedir. Sanatçının performanslarındaki kullandığı bedenler evsizler, göçmenler, işsizler, eroin bağımlılarına ve hayat kadınlarından oluşmaktadır. Bu kişilere 30 dolar gibi küçük bütçeler vererek bedenlerine çizgi yapmaktadır. Bu kişiler hayatları boyunca 30 dolar için yapılan çizgilerle yaşayacak olmaları, insanların geldiği durumunu gösterip sistemi ağır bir şekilde eleştirmektedir.

Resim 127: Santiago Sierra, 160 cm Uzunluğunda Çizgi Dövmesi Yapılmış Dört Kişi, 2000. Performans görüntüsü, Gallo Arte Contemporáneo. Salamanca, İspanya. Erişim: 23.02.2020 <https://www.tate.org.uk/art/artworks/sierra-160-cm-line-tattooed-on-4-people-el-gallo-arte>

Resim 128: Santiago Sierra, 250 cm Uzunluğunda Çizgi Dövmesi, Parayla Tutulmuş 6 Kişi, 1999. Performans görüntüsü, Havana, Cuba, Galerie Thomas Zander. Erişim: 23.02.2020 <https://www.artsy.net/artwork/santiago-sierra-250-cm-line-tattooed-on-6-paid-people-havana-cu>

“Santiago Sierra, en aykırı ve muhalif çağdaş sanatçılardan olduğu çalışmalarından anlaşılmaktadır. Düşük ücretlerle tutulmuş işçileri hayata geçirdiği, görünürde amaçsız veya anlamsız eylemler merkezinde gerçekleşen, her seferinde sarsıcı etkiler yaratan çalışmaları beden işçiliği hususunda yaşanan adaletsizliklere dikkat çeker. Sierra, eleştirdiği kapitalist sistemin sömürü düzenin yineliyormuş gibi görünen ancak sefalet ve zulüm bağlamında ticaretin kaba mantığını vurgulayan muhalif bir tutum benimser.

2000 tarihli ünlü bir projesinde, uyuşturucu bağımlısı dört hayat kadınına ayrı ayrı 12 bin pesata öder; bir doz eroin alınabilen bu para karşılığında kadınlardan yalnızca, sırtlarına düz bir çizgi şeklinde dövme yapılmasına izin verilmeleridir. Bu süreç video filmiyle de belgelenir. 2004 tarihli, bir o kadar zorlu projede, yani Arkalarına Poliüretan Sıkılan On İşçi’de sanatçı, yan yana sıralanmış Iraklı göçmenlerin, yapıtın pek de süslü olmayan adında da kelimesi kelimesine tarif edilen, işkenceye benzer muameleye (vücutlarının arkasına poliüretan sıkılmasına) maruz kalmalarını görüntüler (WILSON, 2015, s. 334).”

Desen artık Çağdaş Sanatta sanatçıların sıklıkla kullandığı özgür bir ifade aracına dönüşmüş olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte sanatçıların deseni oluşturan çizgiyi de farklı ifadelerle kullandığını sınırların özgürleştiğini söyleyebiliriz.

BÖLÜM 5: SANATSAL ÇALIŞMALAR

5.1. Sanatçı Beyanı

İnsanlığın varoluşundan beri iletişim insanlar için her zaman önemini korumuştur. Günümüzün getirdiği yenilikler ve iletişimin sunduğu kolaylıklar aslında insanların aralarında farklı bir sosyal mesafeyi de beraberinde getirmektedir. Günümüzde ise teknolojik gelişmelerin insan iletişimini uzağı yakın ve yakını da uzak yaptığı bir dönemde yaşamaktayız. Böylelikle insanların cep telefonlarına bakışlarının arttığı ve maalesef yakın çevresindeki kişilerle bakışlarının tamamen azaldığı görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında, Günümüz Resim Sanatı sınırsız ifade biçimini kullanarak yaptığım desenlerde portrelerin ve bakışların önemine vurgu yaparak, kendimce anlamlar yüklemekteyim. İletişimin özellikle bakışların aslında kendi başına bile ifade biçimi olduğunu düşünmekteyim. Bu nedenle de çalışmalarım da insan bakışlarını incelemekteyim. Donuk bakışlar, Şüpheli bakışlar vb.

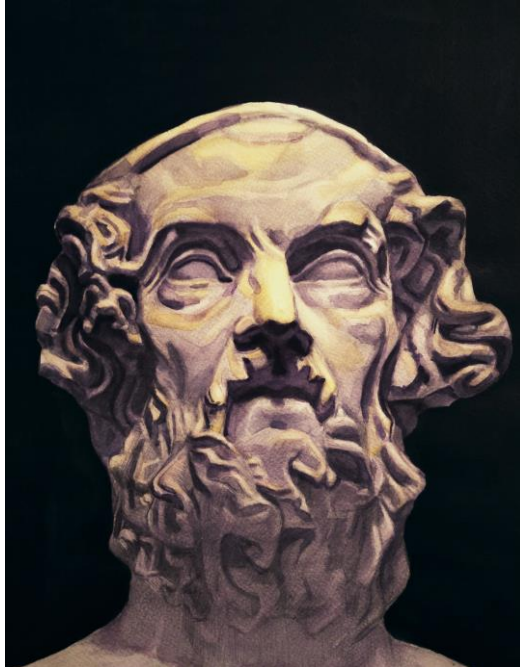
Bakışların ifadelerini irdelemek ve neler anlattığını çokça gözlemlemekteyim. Bu nedenle çalışmalarım da bakışların ne ifade ettiğini Klasik desenlerimin haricinde yaptığım kişisel çağdaş, özgür çizimim ile üretmekteyim.

Hayalimde ve hayatın içindeki erkek veya kadın portrelerini betimliyorum. Genelde kâğıt üzerine desenlerimi üretmekteyim. Fakat teknolojik gelişmeler ışığında bilgisayar ortamındaki üç boyutlu yazılımları kullanarak araştırmalarımı farklı mecralara taşıyıp teknolojik olanakları da denemekteyim.

5.2. Sanatsal Çalışmalar

Resim 129: Levent Yıldırım, Asyalı Bakış, Kâğıt üzerine Sulu boya, 42, X 29 cm 2020

Resim 130: Levent Yıldırım, Akademik Desen, Kâğıt üzerine Sulu boya, 42, X 29 cm 2020

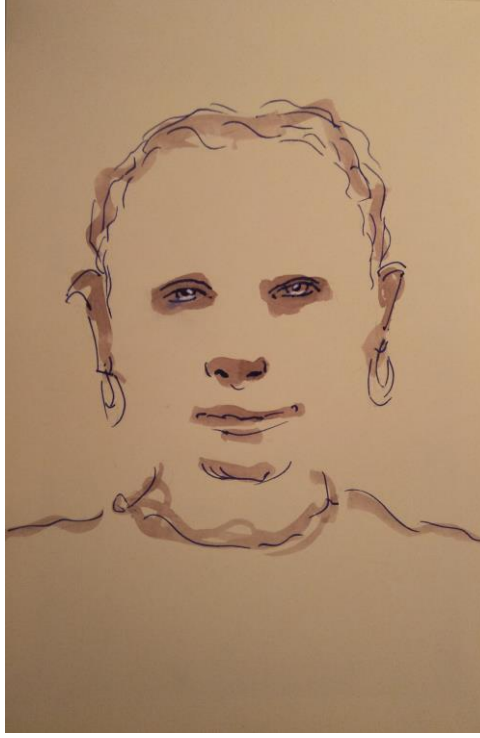

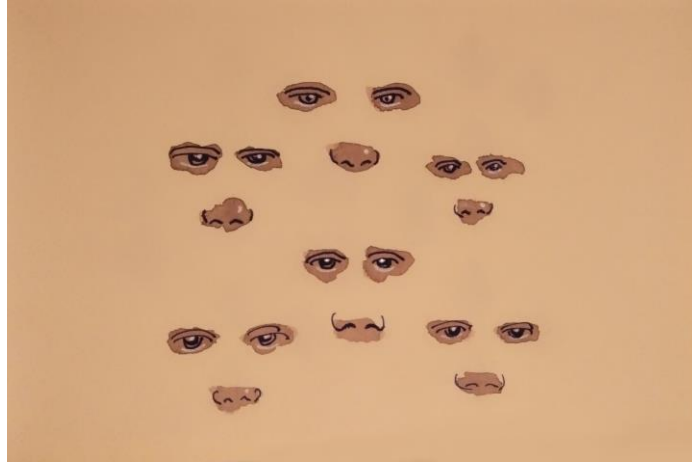
Resim 131: Levent Yıldırım, Bakış Serisi 10, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020

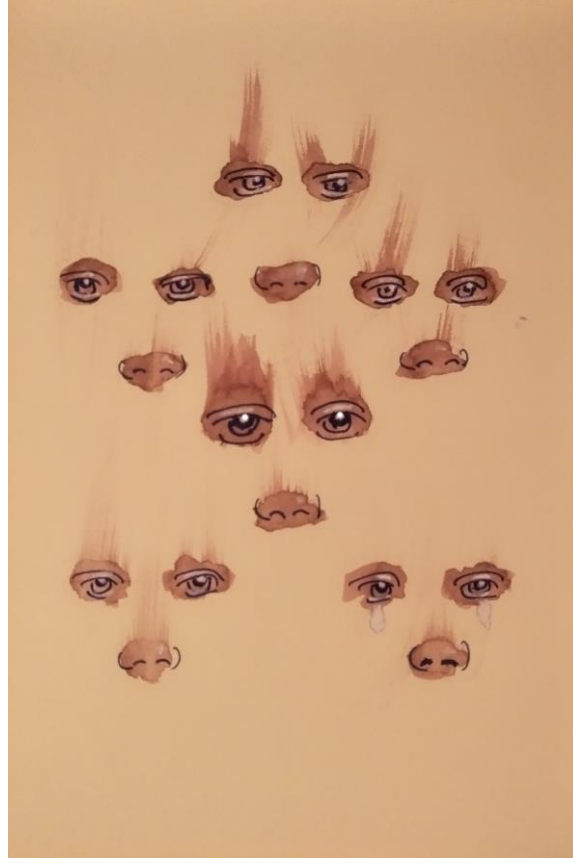
Resim 132: Levent Yıldırım, Bakış Serisi 13, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020

Resim 133: Levent Yıldırım, Bakış Serisi 14, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020

Resim 134: Levent Yıldırım, Bakışlar, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020

Resim 135: Levent Yıldırım, Bakışlar, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020

SONUÇ

İnsanın, tarih boyunca kendisini ifade etmek ve diyalog kurma amacı içinde olduğunu bilmekteyiz. Bu amaçları gerçekleştirmek için ilk başta çizgiyi kullandığını, 19. yüzyılda keşfedilen İspanya'daki Alta Mira ve Fransa'daki Lascaux mağaralarında yapılan resimlerden görülmektedir. İlk çizgileri belki büyü amacıyla belki de avlarını (bizon, at, mamut) gibi hayvanları daha iyi tanımak amacıyla mağara duvarlarına çizmişlerdir.

İnsanlık ve toplum kavramı geliştikçe ifade etmenin, duygunun görsel biçime dönüşmesiyle tanımı da değişmiştir. İnsanlığın amaçları doğrultusunda ve zamanın değişikliğiyle de çizginin ifadesi de değişiklik göstermiştir. Tarih değiştikçe çizgi, toplumun ifade aracı olmak için yazı ve sembol olarak kullanılmaktaydı.

Desen, farklı malzemeler kullanarak (tebeşir, kömür) vb. yüzey üzerinde oluşturduğu çizgisel veya lekesele yapıya desen denir. Çizgi deseni oluşturandır. Desen oluşurken, istenilen bir yapıyı, formu-biçimi ifade eden çizgi veya çizgiler topluluğudur. Orta Çağ'a gelindiğinde eğitim ve ahlaki değerlerin öğretilerini anlatmak için görsel bir dil kullanılmıştır. Burada yine resmin ön çalışması olarak desen ile ifade edilmiştir. Rönesans, Maniyerizm ve Barok Dönemlerinde yapılan dini veya mitolojik konulu resimler için desen, bir ön çalışma ve eskiz mahiyetindeydi. Rokoko Dönemi'nde konuların değişmiş, dekoratif ve süsleme için yapılan resimlerin yine ön taslağı olduğunu bilmekteyiz. Fransız Devrimi'nin getirdiği hak ve özgürlükle birlikte, kilise ve aristokrasinin baskısından kurtulan sanatçılar konularında doğanın keşfine yöneldiler. Bu dönemdeki özgürleşme hareketi diye yola çıkan Fransız askerleri İspanya'daki halkı vahşete maruz bırakmıştır. Bize bu vahşeti belgeleriyle ispat eden İspanya kraliyet ressamı olan Goya'nın gravürleri ve desenleri bizlere bu kez de katliamları ve işkencelerin acımasızlığını ifade etmiştir. Goya, sanki bir çeşit savaş muhabiri gibi bizlere yaşananları çalışmalarında aktararak belgelemiştir. Bu kendine özgü bir ifade, bizlere gelenekten kopuşu da işaret etmektedir. Bu kırılmalarla birlikte sanatçıların kişisel ifadelerinin başlamasını bu dönemde olduğunu söyleyebiliriz. Realizm Dönemi ise işçi sınıfının gündelik yaşamının zorluklarını ve sıkıntılarını konu alırken, hayatın nesnel gerçekçiliğini de gösteren bir dönemdir. Sanat tarihinde desen, kendisinin biçimlerini değiştirerek ve geliştirerek ilerlemiştir. Bu da bize gösteriyor ki: Desen, toplumların dinsel, düşünsel, kültürel etkinliklerinin dışında yaşanan savaşlar da düşüncenin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Fakat 20. yüzyıl öncesinde desende köklü bir değişim olmadığını ve hala gerçek yapıtın ön çalışması olarak bir yer bulduğunu görmekteyiz.

Modern sanatın çekirdeğini oluşturan akımlar ve üslupları Avrupa'da 1890'larda ortaya çıkmaya başlamıştır. Empresyonizm akımı, Romantizm' in getirdiği doğayı keşfetmeyi bir adım sonrasına taşımıştır. Konular değişmiş, kentnin gündelik hayatı olan ve burjuva sınıfının içinde olduğu mekanlar resmedilmiştir. Bu akımda Monet' in "İzlenim" isimli eserinde desen ruhuyla yapılan bir eseri görmekteyiz. Eleştirmenler bu resmi bitmemiş bir çalışma olarak eleştirse de eser kendisini yapıt olarak ispat etmiştir. Bu duygusal tavırla yapılan eser, desen anlayışını tamamen değiştirmiştir. Aynı zamanda modern sanat kavramının akademik biçimsel kalıplarını yıkmaya yöneldiğini görebilmekteyiz. Desen kavramının genişlediğini, bize bu eser ile kendi başına bir sanat yapıtı olma özelliğinin başladığını söyleyebiliriz.

20. Yüzyıl avangart birçok sanat akımları kendinden önceki sanat akımlarını reddederek yeni bir anlayışı getirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kübizm’ de desenin natüralist sanat geleneğine yeni bir biçim dili kazandırarak gelenekseli biçimsel olarak tamamen yıktığını görüyoruz. Bu biçimsel yıkım desene ifade ve güç kazandırmıştır. Soyut Sanat ise tamamen doğadaki temsilden uzaklaşarak kişisel ifade dünyasını görünür kıldığını görmekteyiz. Süprematizm ve Minimalizm ile doğa tasvirinin geometrik ifadelerle indirerek doğayı tamamen soyutladıklarını yapılan desenlerden görebilmekteyiz. Minimalizm sanat akımının temsilcilerinden Sol Lewitt’in Minimalist çizimlerine yaklaşımını Hopkins, şöyle açıklamaktadır:

Geleneksel olarak çizimin sanatçılar için bilhassa şahsi bir eylem, fikirleri deneme yöntemi, başka araçlarla üretilecek “bitmiş” yapıtlar için hazırlık olduğu düşünülürdü. Lewitt kavramsal bir zemin sunarak kendini hem üretimin dışına attı hem de süreci kamu sanatı haline getirdi. Bir anlamda bu yapıtlar, fresk resimlerinin bir çeşidiydi (HOPKINS, 2018, s. 160).

Sanatçı için çizme eylemi, fikirleri deneme yöntemi ve şahsi bir eylemi aşarak kavramsal bir boyuta taşıdığını görmekteyiz. Kavramsal sanattaki kırılma aslında Marcel Duchamp’a dayanmaktadır. Duchamp, sanat eserinin el işçiliğine, yeteneğine ve biçimselliğine bakmaksızın anlamın sadece kavramsal olmasıyla açıklamaktadır. Bu durumu biz Duchamp’ın endüstriyel pisuarı “Çeşme” olarak ortaya koymasından anlayabiliyoruz. Desenin gelişim sürecindeki çizgiye yüklenen anlamları günümüz sanatında fikirlerle, kavramlarla evrilmesinin yansımalarını görebilmekteyiz.

Desenin ifadesi, ilkel topluluk dönemlerinden günümüz sanatına kadar gelinen süreçte ise değişen toplum, anlayış, özgürlükle birlikte teknoloji ve bilhassa internet ağının da kullanımıyla, girişteki bahsetmiş olduğumuz diyalogun mesafesini daha da yaklaştırmıştır. Sanatçılar bu ifade sınırlarının özgürleşmesiyle, kendilerine sınırsız ifade alanları oluşturduklarını görebilmekteyiz. Bu ifadelerin farklı biçimsel yapılara girerken; kimi zaman hareketli çizimlerde, insan bedenlerinde, dış mekanlarda, fiber optik kabloların saçtığı ışıklarında ve kimi zaman ise ülkelerin sınırlarının dahi belirttiği gücü, çizginin ifadesinde bulmaktayız. Artık yapıtın hangi malzemeyle üretildiğinin çok önemi olmadığı ve artık sanatın düşünsel ve yaşayan bir kavram olduğunu, günümüzde desenin mağara duvarlarındaki yalınlığa geri döndüğünü algılamak çok zor olmasa gerek. Aslında bir anlamda desenin başladığı yolculuğunda başladığı yere döndüğünü söyleyebiliriz. Önümüzdeki süreçte değişim, fikirlerin değişen olayların, insanlığa katkıda bulunmasıyla birlikte, yeni biçimsel yapılar ve algılanacak sanatsal yapısı da çizginin biçimsel yolculuğunu devam ettirecektir.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

a) Tek Yazarlı Kitap

AKAY, B. (2004). *Resim Sanatı*. Ankara: Doğu Matbaası.

ANTMEN, A. (2012). *Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar** (4 b.). İstanbul, Çemberlitaş, Türkiye: Sel Yayıncılık.

BATUR, E. (2002). *Modernizmin Serüveni* (1 b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BERK, N. (1972). *Resim Bilgisi* (3 b.). İstanbul: Varlık Yayınları.

EYÜBOĞLU, B. R. (1986). *Resme Başlarken* (1 b.). Ankara, Yenisehir, Türkiye: Bilgi Yayınevi.

İNANKUR, Z. (1997). *19.Yüzyıl Resim Avrupasında Heykel ve Resim Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Kitabevi.

TUĞAL, S. A. (2018). *Oluşum Süreci İçinde Dijital Sanat*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

TUNALI, İ. (2013). *Felsefe Işığında Modern Resim* (9 b.). İstanbul, Etiler, Türkiye: Remzi Kitabevi.

TURANİ, A. (1975). *Sanat Terimleri Sözlüğü* (3 b.). Ankara: Toplum Yayınları.

b) İki Yazarlı Kitap

İPŞİROĞLU, N., & İPŞİROĞLU, M. (1991). *Sanatta Devrim* (2 b.). İstanbul, Cağaloğlu, Türkiye: Remzi Kitabevi.

ÖZSOY, V., & AYAYDIN, A. (2016). *Görsel Tasarım Öge ve İlkeleri* (1 b.). Ankara, İskitler, Türkiye: Pegem Akademi.

c) Çeviri Kitap

CAUQUELIN, A. (2005). *Çağdaş Sanat* (1 b.). (Ö. AVCI, Çev.) Ankara, Kızılay, Türkiye: Dost Kitabevi.

CHARLES, V., CARL, K. H., & GARRIDO, R. C. (2019). *1000 Drawings of Genius* (1 b.). (M. A. Öztürk, Çev.) İstanbul, İstanbul: Zedyta Kitap.

FOSTER, H. (2017). *Gerçeğin Geri Dönüşü Yüzyılın Sonunda Avangard* (2 b.). (E. Hoşsucu, Çev.) İstanbul, Topkapı, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.

GOMBRICH, E. H. (2007). *Sanatın Öyküsü*. (E. Erduran, & Ö. Erduran, Çev.) İstanbul, Etiler: Remzi Kitabevi.

- HODGE, S. (2013). *Gerçekten Bilmemiz Gereken 50 Sanat Fikri*. (M. Çevikdoğan, Dü., & E. Gözgülü, Çev.) Ankara, Türkiye: Bkz Yayıncılık.
- HOPKINS, D. (2018). *Modern Sanattan Sonra 1947-2017* (1 b.). (E. Ermert, Dü., & F. C. Erdoğan, Çev.) İstanbul, Yenibosna, Türkiye: Hayalperest Yayınevi.
- LYNTON, N. (1991). *Modern Sanatın Öyküsü* (2 b.). (C. ÇAPAN, & S. 2.-3. (Sayfa 7-229) ÖZİŞ, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- READ, H. (2014). *Sanatın Anlamı* (1 b.). (G. Aldoğan, Dü., & N. Asgari, Çev.) İstanbul, İstanbul/Güneşli: Hayalperest Yayınevi.
- WHITMAN, G., & Pooke, G. (2018). *Çağdaş Sanatı Anlamak* (1 b.). (F. C. Erdoğan, Dü., & T. Göbekçin, Çev.) İstanbul, Yenibosna, Türkiye: Hayalperest Yayınevi.
- WILSON, M. (2015). *Çağdaş Sanat Nasıl Okunur 21.yüzyıl sanatını yaşamak* (1 b.). (E. Koyunoğlu, Dü., & F. C. Erdoğan, Çev.) İstanbul, Güneşli: Hayalperest Yayınevi.
- WÖLFFLIN, H. (2015). *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*. (E. Ermert, Dü., & A. Cemal, Çev.) İstanbul, İstanbul/Haramidere: Hayalperest Yayınevi.

2. MAKALELER

- AKÇAKOCA, M. (2018). Yeni Nesil Çizim. *İNSAN&İNSAN*, 259-277.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/534462> adresinden alındı
- ALBAYRAK, A. (2012). Günümüz Sanatında Birincil İfade Aracı Olarak Çizgi Ve Desen Pratikleri. *Dergi Park Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 1-11.
- ASLAN, E., & KARAASLAN, S. (2016). SANATTA GERÇEKÇİLİK KAVRAMINA SAVAŞ OLGUSU ÜZERİNDEN BAKMAK. *idil*, 6 (28), 45-63.
<http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1482735349.pdf> adresinden alındı
- AVCI, S. (2014). Fügenle Desen Çizmek. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 7, 1-15.
- BALSEÇEN, H. (2018). Yves Klein'ın Antropometrilerindeki Bedenler. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 12-20.
<http://static.dergipark.org.tr/article-download/aec3/1408/af88/5c1e26690581c.pdf?> adresinden alındı
- BAYAV, D., & AYTEŞ, E. (2011). 20. Yüzyıl Resim Sanatında Yüzeyin Sınırlarını Aşan Arayışlar. *Dergi Park Sanat ve Tasarım Dergisi*, 35-57.
- ÇELEBİ EROL, C. (2016). ŞİDDET TEMALİ KADIN İMGESİNİN ÇAĞDAŞ SANATA YANSIMALARI. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(19), 193-214.
- DEDE, B. (2018). Geleneksel Sanatın Yeniden Dizaynı Empresyonizm. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(31), 1721 -1730.
- FIRINCI, M. (2012, Aralık 1). Postmodern Süreçte Sanatın Değişen Anlamı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 25-38. Nisan 7, 2020 tarihinde
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/20657/220380> adresinden alındı

- GÖKTAN, M. Ç. (2015). Fütürizm Sanat Akımının Oluşumunda Fotoğrafın Önemi. *ULAKBilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 15-30. <http://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1426605312.pdf> adresinden alındı
- GÖKTEPE, M. (2020). ROMANTİZM SANAT AKIMI VE SANATÇILARI ÜZERİNE BİR. *Journal of Arts*, 3(1), 45-66. <http://static.dergipark.org.tr:8080/article-download/22da/81c2/4dda/5e5ada21c5f6c.pdf?> adresinden alındı
- GÜNER, E., & METE, G. (2016). KAVRAMSAL SANATTA SERAMİK ARAYIŞLAR. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 9(18), 99-109.
- PEHLİVAN, B. (2013). Kuşaklar Bağlamında Çağdaş Türk Resim Sanatında Desen. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6(12), 106-122.
- TÜRKMENOĞLU, D. (2012). Çağdaş Bir İfade Formu Olarak Desen. *Dergi Park Sanat Dergisi*, 0(20), 40-50.

3. DİĞER KAYNAKLAR

a) Tezler

- ADIBELLİ, G. (2015). *Anadolu Uygarlıkları Seramik Desenlerinin Tasarım Olarak İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Arel Üniversitesi: YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı
- KARAÇOBAN, M. (2016). *Resim Sanatında Kompozisyon ve Desen İlişkisi Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Resim. Ankara: YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı
- Osman, E. (2017). *Modern Sanat ve Desen Yüksek Lisans Tezi*. Plastik Sanatlar. İstanbul: YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı

b) Elektronik Kaynaklar

- TDK. (2020, 04 11). *Türk Dil Kurumu*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Adı/Soyadı: Levent YILDIRIM

Doğum Yeri ve Yılı: İstanbul ,1985

Eğitim Gördüğü Kurumlar:

- Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı Resim Bölümü 2018
- İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Plastik Sanatlar Bölümü 2012-2016,
- Bilge Adam Akademi 3d animasyon ve Dijital Video 2008-2009 (500 saat)

Ortak Sergiler / Proje- Uygulamalar / Filmler / Karma Konserler:

- 2014, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Plastik
- 2014, “Basınç Altındaki Dünya” 3.Kültürlerarası Sanat Projesi, Lavie-Reha, Königsutter am Elm /Almanya Sanatlar Bölümü Öğrenci Sergisi, Barış Manço Kültür Merkezi, İstanbul
- 2016, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Öğrencileri Mezuniyet Sergisi, Galeri Altınbaş, İstanbul
- 2020, Çağrı Uluslararası Karma Çağdaş Sanat Sergisi Adra Museum and Exhibition Complex Bakü- Azerbaycan

Workshoplar:

- 2014, “Basınç Altındaki Dünya” 3.Kültürlerarası Sanat Projesi, Königsutter am Elm /Almanya

Ulusal Basında Hakkında Çıkan Yazılar:

- <http://www.milliyet.com.tr/ustalik-eserlerini-sergilediler-istanbul-yerelhaber-1422581/>

Mesleki Tecrübeler:

- 2008-2010 Video Kurgu, Ewre Prodüksiyon, İstanbul
- 2010-2013 3d Görselleştirme Uzmanı, Yanna Concept, İstanbul
- 2014-2015 Cg Artist, Stüdyo Nebula, İstanbul
- 2014-2016 Moderatör, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi
- 2014-2017 Freelancer, İstanbul
- 2017-2020 Özel Çınar Koleji Görsel Sanatlar Öğretmeni, İstanbul

RESİM LİSTESİ

- Resim 1:** Lascaux'ta mağara, Fransa M.Ö. 15.000-10.000 dolayları Erişim: 30.05.2018
<https://fineartamerica.com/featured/lascaux-hall-of-the-bulls-aurochs-weston-westmoreland.html> 4
- Resim 2:** Vincent Van Gogh, 1853-1890, Hollandalı, Budanmış Kayınlar, 1884. Kâğıt üzerinde karakalem, mürekkep ve suluboya, 39 x 54 cm. Van Gogh Müzesi Amsterdam, Hollanda. Erişim: 09.03.2020 <https://www.vangoghgallery.com/cat> 6
- Resim 3:** Vincent Van Gogh, 1853-1890, Hollandalı, Postacı Joseph Roulin'in Portresi, 1888. Kâğıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep ile siyah tebeşir. 32,1 x 24,5 cm. J. Paul Getty Müzesi, Los Angeles Erişim: 09.03.2020 https://www.wga.hu/frames-e.html?html/g/gogh_van/18/2arles12.html 7
- Resim 4:** Albrecht Dürer, 1471-1528, Alman, Barbara Dürer (Annesinin portresi) 1514 Kâğıt üstüne kömür kalem, 42,1 x 30,3 cm Kupferstichkabinett, Staatliche Museen, Berlin Ulusal Müzesi Berlin. Erişim: 30.05.2018 <http://a1reproductions.com/durer-s-mother-by-albrecht-durer-oil-painting.html>. 7
- Resim 5:** Ilya Repin, 1844-1930, Rus, Aktris Eleonora Duse'un Portresi, 1891. Tuval üzerinde kömür kalem, 103 x 139 cm. Tretyakov Devlet Galerisi, Moskova. Gerçekçilik. Erişim: 09.03.2020 <https://guliverlooks.wordpress.com/2014/02/16/the-work-of-ilya-repin/> 8
- Resim 6:** Rembrandt Harmensz. van Rijn, 1650-1652, 13,8 x 20,4 cm. Yatan Aslan, Kağıt üzerinde mürekkep, 14 x 20,3 cm. Louvre Müzesi. Paris. Barok. Erişim: 18.03.2020, <https://www.wikiart.org/en/rembrandt/lion-resting-1652> 9
- Resim 7:** Georges Seurat, 1859-1891, Madame Seurat, Ressamın Annesi, 1882-1883. Michallet kâğıdı üzerinde siyah Conte mum boya 30.5 x 23.3 cm. J. Paul Getty Müzesi, Los Angeles. İzlenimcilik. Erişim: 09.03.2020 <http://www.getty.edu/art/collection/objects/18280> 9
- Resim 8:** Pablo Picasso, 1881-1973 Boğa'nın on bir aşaması "Bull", 1945-1946 arası yapılmış baskular (a series of eleven lithographs) Taşbaskı, 29.2 x 39.5 cm Picasso Müzesi. Paris. Erişim: 30.05.2018 https://artyfactory.com/art_appreciation/animals_in_art/pablo_picasso.htm 10
- Resim 9:** Leonardo da Vinci' nin çizim Vitruvius Adamı 35x 26 cm Mürekkep 1492 Erişim: 30.05.2018 <https://www.leonardodavinci.net/the-vitruvian-man.jsp> 12
- Resim 10:** Sandro Botticelli 1445-1510, İtalyan, Bolluk ya da Güz, 1480-1485. Kağıt üzerinde dolma kalem, mürekkep inceltme, siyah ve kırmızı tebeşir, 31,7 x 25,2 cm. Britanya Müzesi, Londra Erken Rönesans, Erişim: 17.05.2020, <https://wikioo.org/paintings.php?refarticle=9H69UD&titlepainting=des sins%20-%20Al%C3%A9gorie%20de%20abondance%20&artistname=Sandro%20Botticelli> 13
- Resim 11:** Raphael, İki havarinin baş ve elleri 1519-20, Ashmolean Müzesi, Oxford, Erişim: 30.05.2018 <https://www.ashmolean.org/studies-two-apostles> 13
- Resim 12.** Titian (Tiziano Vecellio) 1489/1490-1576 İtalyan, Manzarada İki Satır, 1505-10 İnce kirlili beyaz kağıt üzerine dolma kalem, kahverengi mürekkep, ve beyaz mürekkep 21.6 x 15.1 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Erişim: 30.05.2018 <https://sites.google.com/site/pesaromadonna156/other-works-o> 14
- Resim 13. Michelangelo Buonarroti** 1510, Sistina Şapelindeki Libyalı Büyücü Kadın için Çalışma Renkli Kâğıt Üzerine Kırmızı Tebeşir. 28.9 x 21.4 cm Erişim: 30.05.2018 <https://www.bilgiustam.com/rones> 14
- Resim 14:** Giuseppe Arcimboldo, 1527-1593, İtalyan, Otoportre, 1571-1576. Dolma kalem, mavi inceltmeler, 23,1 x 15,7 cm. Ulusal galeri, Prag. Maniyerizm. Erişim: 16.03.2020 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giuseppe_Arcimboldo_-_Self_Portrait_-_Google_Art_Project.jpg 15
- Resim 15.** Jacobo Pontormo (Jacobo Carucci) 1494-1557, İtalyan, Nü figür ya da İsa'nın Çarmıhtan İndirilmesi, 1526. Kâğıt üzerine kırmızı tebeşir, 35 x 27,7 cm Uffizi Galerisi, Floransa. Maniyerizm Erişim: 16.03.2020 <https://www.wikiart.org/en/jacopo-pontormo/christ-s> 16
- Resim 16.** Pieter Paul Rubens Rubens'in Oğlu Nicolaas'ın Portresi 1620 dolayları Kağıt üstüne siyah ve kırmızı pastel, 25,2 x 20,3 cm; Albertina, Viyana Erişim: 30.05.2018 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_Nicolaas_Rubens_Wearing_a_Coral_Neckl 17

Resim 17: Anthony van Dyck, 1599-1641, Anthony van Pieter Bruegel, Genç Kâğıt üzerine siyah tebeşir 23x19 cm 1628-1632 Devonshire Koleksiyonu, Brussels, Belgium Erişim: 11.03.2020 https://endlesspaintings.blogspot.com/2015/02/portrait-of-pieter-bruegel-younger-a	17
Resim 18: Rembrandt Harmensz. van Rijn, 1637, Kağıt üzerine siyah tebeşir, 23,3 × 35,4 cm; Albertina, Viyana Erişim: 30.05.2018 http://prenow.info/20171221095307_rembrandt-zeichnung-elefant/	18
Resim 19: Diego Velazquez, 1599-1660, İspanyol, Kardinal Borgia. 1643-45, Siyah tebeşir, 18,6x11,7cm. Madrid.Korolevskaaya San Fernando Akademisi Erişim: 30.05.2018, https://www.wissen-digital.de/Diego_Rodriguez_de_Silva_y_Vel%C3%A1zquez	18
Resim 20: Giovanni Domenico Tiepolo 1727-1804 İtalyan, 1800, Siyah tebeşir üzerinde dolma kalem kahverengi mürekkep ve sarı inceltme, 35.3 x 47.3 cm. Metropolitan Müzesi, New York. Rokoko. Erişim: 11.03.2020 https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/19	19
Resim 21: Antoine Watteau, Kadın Başının Beş çalışması, Devetüyü rengi kağıt üzerine siyah, kırmızı ve beyaz tebeşir, 1716-1717, 33.1x 23.8cm, British Müzesi. Londra. Rokoko Erişim,11.03.2020 https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/	19
Resim 22: Antoine Watteau, 1684-1721, Fransız, Oturan Genç Kadın, 1719 Devetüyü rengi kâğıt üzerine siyah, kırmızı ve beyaz tebeşir,25,5 x17,2 cm. Erişim,11.03.2020 Morgan Kütüphanesi ve Müzesi, New York. Rokoko https://www.jean-antoine-watteau.org/Youn	20
Resim 23: Jean-Aguste-Dominique Ingres, 1780-1851, İngiliz, Luis-François Bertin, 1832, Kağıt üzerin karakalem. Louvre Müzesi, Paris. Neoklasisizm. Erişim:12.03.2020 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Study_for_the_Portrait_of_Monsieur_Bertin_I	21
Resim 24: Jean-Aguste-Dominique Ingres,1780-1867, Fransız,Nicolo Paganini,1818-1831.Aydınger kağıt üzerine grafit ve beyaz tebeşir ile güçlendirilmiş karşıt çizim 24 x 18,5Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Neoklasisizm. Erişim 12.03.2020 http://www.sanatinoy	21
Resim 25: Joseph Mallord William Turner, 1775-1851, İngiliz, Parlamento Binasında Yangın, Nehirden, 1834. Kâğıt üzerinden suluboya, 23,2 x 32,5 cm. Tate Koleksiyonu, Londra, Romantizm. Erişim 11.03.2020 https://www.tate.org.uk/art/artworks/turner-fire-at-the-gra	23
Resim 26: Francisco De Goya, 1746-1828 Saçlarını yapan Alba Düşesi 1796 Çizgili kâğıt üzerinde fırça, Hint mürekkebi, ile siyah kalem izleri, 17,1 x 10,1 cm. İspanya Ulusal Kütüphanesi, Madrid. Romantizm Erişim,11.03.2020 https://tr.pinterest.com/pin/355221489334	23
Resim 27: Francisco De Goya, 1746-1828 Mascaras Cruelles (Zalim Maskeler) 1796-97. Çizgili kâğıt üzerinde fırça, siyah mürekkep, gri inceltme ve kazıma 23,7 x 15 cm. Ulusal Sanat Galerisi, Washington, D.C Romantizm Erişim,11.03.2020.....	24
Resim 28: Théodore Géricault, 1791-1824, Fransız, Medusa' nın salı için çalışma, 1818.Kağıt üzerine dolma kalem ve mürekkep, 20,1 x 28,1 cm. Güzel Sanatlar Müzesi, Rouen.Romantizm. Erişim,11.03.2020 https://www.photo.rmn.fr/CS.aspx?VP3=SearchResult&IID=2C6NU0H9BO1R&L	24
Resim 29: John Constable, 1776-1837, İngiliz, Eski Salon Parkı, East Bergholt' taki Karaağaçlar, 1817. Gri inceltme ve beyaz vurgularla karakalem, 59,1 x 49,5 cm. Victoria ve Albert Müzesi, Londra. Romantizm Erişim 11.03.2020 https://www.john-constable.org/Elm-Tr	25
Resim 30: Francisco De Goya, 1746-1828, İspanyol, "Savaş Felaketleri" serisinden Levha No: 37. Levha ölçüsü 15,2 × 20,1 cm) Kâğıt ölçüsü (25,2 × 34,7 cm) Gravür, Erişim 17. 05.2020. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/381328?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=goya+etching&offset=100&rpp=20&pos=104	25
Resim 31: Francisco De Goya, 1746-1828, İspanyol, "Savaş Felaketleri" serisinden Levha No: 15. Levha ölçüsü 14 x 16,7 cm, Kâğıt ölçüsü (22,5 × 31,8 cm) Gravür, Erişim 17. 05.2020. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/333977	26
Resim 32: Jean François Millet, 1814-1875, Fransız, Balıkçılar, 1856,1858, Kâğıt üzerinde siyah mum boya, 32,6 x 49 cm. Louvre Müzesi, Paris. Gerçekçilik. https://www.wikiart.org/en/jean-francois-millet/fishermen	27

- Resim 33:** Gustave Courbet, 1819-1877, Fransız, Hapisteki Genç Komün Üyeleri, 1871. Düz kâğıt üzerinde siyah tebeşir, 25,9 x 16,6 cm Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Gerçekçilik Erişim: 14.03.2020 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338093> 28
- Resim 34:** Honore Daumier, 1808-1879, Fransız Kasap, 1857, Krem düz kâğıt üzerinde suluboy, siyah mürekkep, grafit ve siyah mum boya, 33,5 x 24,2 cm. Fogg Müzesi, Harvard Sanat Müzeleri, Cambridge (Massachusetts). Gerçekçilik Erişim: 14.03.2020 <https://monsieurlab>..... 28
- Resim 35:** Gustave Moreau, 1826-1898, Fransız, Venedik, 1885.Kâğıt üzerinde suluboya,25,5 x 23,5 cm. Gustave-Moreau Ulusal Müzesi, Paris. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.art.com/products/p8121551238-sa-i5263509/gustave-moreau-venise.htm> 29
- Resim 36:** Gustave Moreau, 1826-1898, Fransız, Hayalet, Suluboya, 106 x 72,2 cm. Orsay Müzesi, Paris.Sembolizm.Erişim:14.03.2020,https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:The_Apparition,_Gustave_Moreau_1876.jpg 30
- Resim 37:** Odilon Redon, 1840-1916, Fransız, Göz Balonu, 1878. Renkli kâğıt üzerinde kömür kalem ve tebeşir, 42,2 x 33,3 cm. Modern Sanat Müzesi, New York. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.dailyartmagazine.com/5-facts-that-will-help-you-understand-symboli> 30
- Resim 38:** Odilon Redon, Fransız, Şehidin Başı, 1877. Kâğıt üzerinde kömür kalem ve siyah kalem, 36,6 x 36,3 cm. Krölller- Müller Müzesi, Otterlo. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.artsy.net/artwork/odilon-redon-martyr-ou-tete-de-martyr-sur-une-coupe-ou-sai> 31
- Resim 39:** Gustav Klimt, 1862-1918, Avusturyalı, Geriye Uzanmış Kız ve İki El Çalışması, 1886-1887. Beyaz aydınlatmalarla siyah kalem, 27,6 x 42,4 cm. Albertina Müzesi, Viyana. Sembolizm, Erişim: 14.03.2020 <https://www.artlistings.com/Magazine/Gustav-Klimt-The-D> 31
- Resim 40:** Jan Toorop, 1858-1928, Hollandalı, Üç Gelin, 1892-1893. Kâğıt üzerinde tebeşir, karakalem ve kömür kalem, 78, x 98 cm. Krölller-Müller Müzesi, Otterlo. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 https://www.reddit.com/r/museum/comments/xk7bg/jan_toorop_the_three_brid..... 32
- Resim 41:** Aubrey Beardsley, 1872-1898, Vaftizci Yahya'nın Başı ile Salome(Oscar Wilde'in Salome adlı eseri için resimleme), 1893-1894, Kâğıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep, 27,8 x 14,8 cm. Aubrey Beardsley Koleksiyonu, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, New Jers 32
- Resim 42:** Aubrey Beardsley, 1872-1898, İngiliz, Ölüm Tanrılarının Arasında Venüs, 1895, Kâğıt üzerinde Hint mürekkebi, Cecil Higgins Sanat Gallerisi, Bedford, Birleşik Krallık. Sembolizm. Erişim: 14.03.2020 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Venus_between_te..... 33
- Resim 43:** Gustav Klimt, 1862-1918, Avusturyalı, Nuda Veritas,1898. Kâğıt üzerinde mürekkep, 41 x 10cm.ViyanaMüzesi,Viyana.Sembolizm,Erişim:14.03.2020,<https://wikioo.org/tr/paintings.php?refarticle=6E3TE7&titlepainting=4.Dibujo%20para%20la%20alegor%C3%ADa%2> 33
- Resim 44:** John Singer Sargent, 1856-1925, Amerikan, Henry James, 1912. Kâğıt üzerinde fügen, 61,8 x 41 cm. Royal Collection Trust, Londra, Naturalizm. Erişim: 13.03.2020 <http://www.artfixdaily.com/artwire/release/8310-the-morgan-provides-a-rare-chanc> 34
- Resim 45:** Valentin Serov, 1865-1911, Rus, Otoportre, 1885. Kâğıt üzerinde siyah tebeşir ve grafit, 32 x 25,5 cm. Rus Devlet Müzesi. St. Petersburg, Naturalizm. Erişim: 13.03.2020 <https://www.tretyakovgallerymagazine.com/articles/3-2015-48/valentin-serov-drawings->..... 35
- Resim 46:** Gino Severini, 1883-1966, Rus, Otoportre, 1905. Kâğıt üzerinde pastel, 35 x 30 cm. Özel Koleksiyon Naturalizm. Erişim: 13.03.2020 <https://tr.pinterest.com/pin/94646029653440165/>..... 35
- Resim 47:** Claude Monet, 1840-1926, Fransız, 1872. İzlenim, Tuval üzeri yağlı boya, 48 cm × 63 cm Musée Marmottan Monet, Paris Erişim 12.03.2020 https://en.wikipedia.org/wiki/Impression,_Sunrise 38
- Resim 48:** Edgar Degas, Dansçı, 1880. Mavi-gri kâğıt üzerinde pastel ve kömür kalem, 48,9 x 31,8 cm Metropolitan Sanat Müzesi, New York. İzlenimcilik. Erişim: 27.05.2018 <https://www.wikiart.org/en/edgar-degas/the-dance-studio> 39
- Resim 49:** Henri de Toulouse Lautrec, 1864-1901, Fransız, ‘İrlandalı- Amerika Barında’ Çikolata Dansı, 1896, Kâğıt üzerine Hint Mürekkebi, 65 x 50 cm. Toulouse-Loutrec Müzesi, Albi. İzlenimcilik Erişim:27.05.2018 <https://artesplasticasydiseno.wordpress.com/2013/> 40

- Resim 50:** Henri de Toulouse Lautrec, 1864-1901, Fransız, Yvette Guilbert, 1894. Mukavva üzerinde yağlı boya, 186 x 93 cm. Toulouse-Loutrec Müzesi, Albi. İzlenimcilik Erişim: 12.03.2020 <https://fineartamerica.com/featured/henri-de-toulouse-lautrec-yvette-guilb>..... 40
- Resim 51:** Cloude Monet, 1840-1926, Fransız, Sainte-Adresse'den Normandiya Kıyısı Manzarası, 1864, Krem çizgili kâğıt üzerinde siyah tebeşir, 17,9 x 30,8 cm. San Francisco Güzel Sanatlar Müzesi.San Francisco.zlenimcilik. Erişim: 12.03.2020 <https://publications.a> 41
- Resim 52:** Albert Dubois Pillet, 1846-1890, Fransız, Şafak Vaktinde Marne, 1888, Siyah mürekkep izleri üzerimde suluboya, 15,8 x 22,2 cm. J. Paul Getty Müzesi, Los Angeles. İzlenimcilik. Erişim: 13.03.2020, https://en.wikipedia.org/wiki/File:Albert_Dubois-Pillet_T..... 41
- Resim 53:** Paul Gauguin, 1848-1903, Fransız, Saçında Çiçeği ile Tahitili Bir Kadın, 1891-1892. Kömür kalem, pastel ve inceltne, 39 x 30,2 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. İzlenimcilik. Erişim: 13.03.2020 <https://tr.pinterest.com/pin/636626097306806650/> 42
- Resim 54:** Vincent Van Gogh, "Yıldızlı Gece", Kâğıt Üzerine Mürekkepli Kalem, 47 x 62.5cm. Erişim: 27.05.2018, http://www.wikiwand.com/tr/Vincent_van_Gogh..... 42
- Resim 55:** Vincent Van Gogh, 1853-1890 Mavi Kalem Vincent van Gogh - Worn Out Van Gogh Museum 1882 Kağıt üzeri kale. 50,4 cm 31.6 cm, Van Gogh Museum [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Vincent_van_Gogh_-_Worn_Out_\(F997\)pg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Vincent_van_Gogh_-_Worn_Out_(F997)pg) 43
- Resim 56:** André Derain, 1880-1954 Fransız Dans, 1906. Suluboya, 50 x 65 cm. Özel koleksiyon. Fovizm. Erişim: 14.03.2020 <https://lawrenceleemagnuson.tumblr.com/> 44
- Resim 57:** Henri Matisse, 1869-1954, Fransız, Collioure Sahili, 1905. Suluboya, 20,6 x 26 cm. Özel koleksiyon. Fovizm. Erişim: 14.03.2020 <https://paintingvalley.com/henri-matisse-watercolor> 44
- Resim 58:** Georges Rouault, 1871-1958, Fransız, The Courth, 1908. Suluboya ve guaş, 20,6 x 26 cm. Özel koleksiyon. Fovizm. Erişim: 14.03.2020 <https://i.pining.com/736x/63/25/e8/6325e8908bd068d9f161c7747dd49a55.jpg> 45
- Resim 59:** Camille Claudel, 1864-1943, Fransız, Florence Jeans, 1886. Sepya kağıt üzerinde beyazla aydınlatılmış kömür kalem ve kırmızı tebeşir, 57 x 40,5 cm. Özel koleksiyon. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2017> 46
- Resim 60:** Edvard Munch, 1863-1944, Norveçli, Friedrich, Nietzsche, 1906. Kağıt üzerinde kömür kalem, pastel ve tempera, 200 x 130 cm. Munc Müzesi, Oslo. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 https://arthive.com/edvardmunch/works/386342~Portrait_Of_Friedrich_Nietzsc..... 46
- Resim 61:** Egon Schiele, 1890-1918, Avusturyalı, Oto portre, 1912. Karakalem, suluboya, ve guaj, 46,5 x 31,5 cm. Özel koleksiyon. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://tremendousandsonorouswords.tumblr.com/image/106712093513>..... 47
- Resim 62:** Oskar Kokoschka, 1886-1980, Avusturyalı, Alma Mahler ve Oskar Kokoschka, 1913. Kağıt üzerinde kömür kalem, 43,5 x 31 cm. Leopold Müzesi, Viyana. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://tr.pinterest.com/pin/298363544048086133/> 47
- Resim 63:** George Grosz, 1893-1959, Alman, Delilerin İsyanı, 1915. Kağıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep. Kupferstichkabinett, Berlin Ulusal Müzesi, Berlin. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://austinkleon.com/2007/12/09/the-drawings-of-george-grosz/> 48
- Resim 64:** Pablo Picasso, 1881-1973, İspanyol, Cinayet, 1934. Kurşun kalem, 39,8 x 50,4 cm. Picasso Ulusal Müzesi, Paris. Dışavurumculuk. Erişim: 14.03.2020 <https://www.researchgate.net/figure/Pablo-Picasso-Le-Meurtre-Assassinat-de-Marat-1934-Paris-musee-Picass> 48
- Resim 65.** Kathe Kollwitz, 1867-1945, Alman, Oto portre, Çizim, 1933. Kağıt üzerine kömür kalem 47,7 x 63,5 cm. Ulusal Sanat Galerisi, Washington, D.C. Gerçekçilik Erişim: <https://www.ekmekvegul.net/kultur-sanat/fasizme-karsi-desenler-kathe-kollwitzin-kalemimiz>..... 49
- Resim 66:** Pablo Picasso, 1881-1973, İspanyol, "Guernica" için eskiz. Kübizm. Erişim: 27.05.2018, <https://100swallows.wordpress.com/2010/07/05/picassos-guernica/> 50
- Resim 67:** Pablo Picasso, 1881-1973, İspanyol, Ayakta Duran Kadın Nü, 1910. Kağıt üzerinde kömür kalem, 48,3 x 31,4 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Kübizm. Erişim: 14.03.2020. https://www.everypainterpaintshimself.com/article/picassos_standing_female_nude..... 51

- Resim 68:** George Braque, Fransız, Meyve Tabak ve Bardak, 1912. Kolaj ve Kömür kalem, 60 x 46 cm. Özel koleksiyon. Kübizm. Erişim: 14.03.2020 https://en.wikipedia.org/wiki/Fruit_Dish_and_Glass 51
- Resim 69:** Juan Gris, 1887-1927, İspanyol, Kahve Paketi, 1914. Guaj, kolaj ve kömür kalem, 65 x 47 cm. Ulm Müzesi, Ulm. Kübizm. Erişim: 14.03.2020 https://www.chinaoilpaintinggalleries.com/j-juan-gris-c-58_76_1436/the-packet-of-coffee-1914-p-35017?limit=50..... 52
- Resim 70:** Georges Rouault, 1882-1916, İtalyan, Şehir Yükseliyor için çalışma, 1910. Kağıt üzerinde mum boya tebeşir ve kömür kalem, 58,8 x 86,7 cm. Modern Sanat Müzesi, New York. Fütürizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.moma.org/artists/624> 53
- Resim 71:** Georges Rouault, 1882-1916, İtalyan, Haleti Ruhiye: Kalanlar, 1911. Kâğıt üzerinde Kömür kalem ve conté mum boya, 58,4 x 86,3 cm Modern Sanat Müzesi, New York. Fütürizm. Erişim: 14.03.2020 <https://www.moma.org/artists/624> 53
- Resim 72:** Umberto Boccioni (1882-1916) Bisikletçi Dinamizmi, 1913 Kâğıt üzerine mürekkep, 18 x 30 cm Estorick Koleksiyonu, Londra. Erişim: 01.05. 2020 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Umberto_Boccioni,_Dynamism_of_a_Cyclist_sketch_1913.jpg..... 54
- Resim 73:** Wassily Kandinsky, 1866-1966, Rus, Plate IV from the portfolio Kleine Welten, 1922, Litografi, 33,5 x 28,9 cm New York, Museum of Modern Art (MoMA), Erişim: 14.03.2020 <https://www.wassilykandinsky.net/work-212.php>..... 55
- Resim 74:** Paul Klee (German (born Switzerland), 1879–1940 Abstract Trio Münchenbuchsee 1923 Watercolor and transferred printing ink on paper, bordered with gouache and ink, mounted on cardboard 47,9 x 64,5 cm Drawings The Berggruen Klee Collection, 1984 © 2020 A Erişim: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/483154> 56
- Resim 75:** Paul Klee (German (born Switzerland), Münchenbuchsee 1879–1940 Comedians' Handbill 1938 Gouache on newsprint mounted on cardboard 54.6 x 36,2 cm DrawingsThe Berggruen Klee Collection, 1984 (ARS), New York Erişim: <https://www.metmuseum.org/art/collecti> 56
- Resim 76:** Wassily Kandinsky, 1866-1966, Rus, İsole Nesne, 1934, Kâğıt üzerinde suluboya, 51,0 x 38,0 cm Philadelphia. Philadelphia Museum of Art, Erişim: 14.03.2020 <https://www.wassilykandinsky.net/work-721.php>..... 57
- Resim 77:** Francis Picabia, 1879-1953, Fransız, Annesiz Doğan Kız, 1916-1917. Basılı kağıt üzerinde metal ve guaj boya, 50 x 65 cm. İskoç Ulusal Modern Sanatlar Galerisi, Edingburgh, Dada. Erişim: 15.03.2020 <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/8581/fille-n%C3%A9e-sans-> 58
- Resim 78:** Francis Picabia, 1879-1953, Fransız, Burada, Buradaki Stieglitz, 1915. Mukavva üzerinde kesilip yapıştırılan kağıtları, grafit ve mürekkep, 75,9 x 50,8 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York, Dada. <https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/49.70.14/>..... 59
- Resim 79:** Francis Picabia, 1879-1953, Fransız, Kutsal Bakire, 1920. Kâğıt üzerinde mürekkep, 75,9 x 50,8 cm. Kacques Doucet EdebiyatKütüphanesi, Paris, Dada. Erişim: 03.05.2020 <https://curiator.com/art/francis-picabia/la-sainte-vierge-the-blessed-virgin> 59
- Resim 80:** Hans Bellmer, 1902-1975, Alman, İsimli, 1954. Siyah kağıt üzerinde beyaz guaj boya, 32,4 x 24,8 cm. UBU Galeri. New York. Gerçeküstüçülük. Erişim: 15.03.2020 <https://www.ubugallery.com/pdf/FIAC%202016%20DRAWINGS%20PREVIEW.pdf>..... 61
- Resim 81:** René Magritte, 1898-1967, Belçikalı, İki Gizem (Bu Bir Pipo Değil), 1966, Kağıt üzerinde mürekkep, 19,7 x 13,8 cm. H.G Koleksiyonu. Knokke. Gerçeküstüçülük. Erişim: 15.03.2020 https://www.liveauctioneers.com/en-gb/item/64648562_r..... 61
- Resim 82:** René Magritte, 1898-1967, Belçikalı Transatlantik Yolcusu, 1936, Kağıt üzerinde karakalem, 24 x 31 cm. Özel Koleksiyon. Gerçeküstüçülük. Erişim: 15.03.2020 <https://www.artnews.com/art-news/news/newly-discovered-magrittes-2114/>..... 62
- Resim 83:** Frida Kahlo, 1907-1954, Meksikalı, Başlıksız (Doğu Felsefesinin İlham Verdiği Bir Konunun Çizimi), 1946. Kağıt üzerinde sepya mürekkebi, 18 x 26,7 cm. Özel Koleksiyon. Gerçeküstüçülük. Erişim: 15.03.2020 <http://www.fridakahlofans.com/drawingsketch380x>..... 62

- Resim 84:** René Magritte, 1898-1967, Belçikalı, Tecavüz, 1946, Kağıt üzerinde Hint mürekkebi, 28 x 23 cm. VERDEC Koleksiyonu. Belçika. Gerçeküstücülük. Erişim: 15.03.2020 https://www.huffpost.com/entry/rene-magritte-newly-disco_n_1973916..... 63
- Resim 85:** David Jones, 1895-1987, Fransız, Aphrodite Auliste, 1940-1941, Kâğıt üzerinde karakalem mürekkep ve suluboya, 62,9 x 49,8 cm. Tate Koleksiyonu. Belçika. Gerçeküstücülük. Erişim: 17.03.2020 <https://www.tate.org.uk/art/artworks/jones-aphrodite-in-aulis>..... 63
- Resim 86:** Salvador Dali, 1895-1987, İspanyol, Gradiva, 1932, Kâğıt üzerinde dolma kalem ve mürekkep, 63 x 45,5 cm. Devlet Grafik Sanatları Koleksiyonu. Münih. Gerçeküstücülük. Erişim: 17.03.2020 <https://www.tuttartpitturasculturapoesiamusica.com/2016/03/Salvado>..... 64
- Resim 87:** Jackson Pollock, 1912-1956, Amerikan, Savaş, 1947. Kağıt üzerinde mürekkep ve renkli kalem, 52,4 x 66 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Soyut Dışavurumculuk. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/482445> 65
- Resim 88:** Jackson Pollock, 1912-1956, Amerikan, Başlıksız, 1951. Japon kâğıdı üzerinde mürekkep ve renkli kalem, 61,5 x 86,3 cm. Metropolitan Sanat Müzesi, New York. Soyut Dışavurumculuk. <https://www.sothebys.com/en/articles/magnificent-gestures-masterworks-fro> 65
- Resim 89:** Yves Klein, Fransız Antropometri ANT 85, 1960, Kâğıt üzeri yağlı boya, 155,5 x 352,5 cm, Özel Koleksiyon. Erişim 07.06.2020 <https://artmastered.tumblr.com/post/96291529508/yves-klein-anthropometry-ant-85-1960-oil-on> 67
- Resim 90:** Balthus, 1908-2001, Fransız, James Lord'un Portresi, 1959. Kâğıt üzerinde karakalem, 39,4 x 29,3 cm. Özel Koleksiyon, New York. Yeni Gerçekçilik. <http://www.artnet.com/artists/balthus/portrait-de-james-lord-VGfak0TnSDTiMSJXUoO4g2>..... 68
- Resim 91:** Balthus, 1908-2001, Fransız, Oda İçin Çalışma, 1949. Kağıt üzerinde tebeşir, 37,9 x 54 cm. Modern Sanat Müzesi, New York. Yeni Gerçekçilik. https://www.moma.org/collection/works/35652?artist_id=317&locale=en&page=1&sov_referrer=artist 69
- Resim 92:** Andy Warhol, 1928-1987, Amerikan, Para Tomarı, 1962 Kâğıt üzerinde karakalem, mum boya ve keçe uçlu kalem, 101,6 x 76,2 cm. Modern Sanat Müzesi. New York. Pop Art. Erişim: 15.03.2020 <https://www.moma.org/collection/works/34818>..... 70
- Resim 93:** Andy Warhol, 1928-1987, Amerikan, Önce ve Sonra, 1961 Tuval üzerinde Kalem, (Casein and pencil on canvas) 137.2 x 177.5 cm. Modern Sanat Müzesi. New York. Pop Art. Erişim: 15.03.2020 https://www.moma.org/collection/works/78921?artist_id=6246&locale=en&p..... 71
- Resim 94:** David Hockney, doğum 1937, İngiliz, Orman Çocuğu, 1964, 50,6 x 65,1 cm. Gravür, Modern Sanat Müzesi. New York. Pop Art. Erişim: 15.03.2020 <https://www.moma.org/collection/works/64055>..... 71
- Resim 95:** David Hockney, doğum 1937, İngiliz, Oto Portre, 26 Eylül 1983, 1983. Kâğıt üzerinde kömür kalem, 76,2 x 57,2 cm Sanatçının Koleksiyonu., Pop Art. Erişim: 15.03.2020 <https://curiator.com/art/david-hockney/self-portrait-2> 72
- Resim 96:** Sol LeWitt (1928-2007) Circles and arcs from four sides signed, titled and dated 'Circles and arcs from four sides Sol LeWitt 11/71' (on the reverse) ink on paper 19.6 x 19.6 cm. Drawn in 1971..... 73
- Resim 97:** Lucio Fontana 1899 – 1968 CONCETTO SPAZIALE, ATTESE signed, titled and inscribed oggi è venuto Chasca on the reverse waterpaint on canvas 80.5 by 100cm Executed in 1965. Galerie Pierre, Stockholm. Erişim: 15.03.2020, <https://www.sothebys.com/en/au>..... 74
- Resim 98:** Adrian Piper, 1948- Amerikan, Zenci Özelliklerimi Abarttığım Oto portre, 1981. Kağıt üzerinde kurşun kalem, 25,4 x 20,3 cm. Sanatçının Koleksiyonu. Kavramsal Sanat. 75
- Resim 99:** Schotter (Gravel)-Georg Nees, 1969 Cgd (Computer Genareted Drawing) Kağıt üzerine Litografi baskı. Victoria ve Albert Müzesi, Bilgisayar Temelli Sanat ve Tasarım Ulusal Arşivi, Londra Erişim: 20.01.2020 <https://www.pinterest.jp/pin/372672937912634490/>..... 78
- Resim 100:** Knowlton Kenneth (Leon Harmon ve Deborah Hay) Çıplak/Algılama Üzerine Çalışmalar 1997, (1967) 1966, Victoria ve Albert Müzesi, Londra Erişim: 20.01.2020 <http://www.medienkunstnetz.de/works/nude/> 79

Resim 101: Knowlton Kenneth (Leon Harmon ve Deborah Hay) Çıplak detay	80
Resim 102: George Seurat, Siyah düğüm, 1882-3 Karakalem, 31,8x 25cm. Orsay Müzesi, Paris Erişim: 20.01.2020 https://www.almanart.org/neo-impressionnisme.html	80
Resim 103: Simon Faithfull, "Berlin Postcard II", ahşap zemine lazerle oyulmuş sayısal çizim, 2005. Erişim: 20.01.2020, http://www.gimpelfils.com/pages/exhibitions/exhibition.php?exhid=44&subsec=2	81
Resim 104: Simon Faithfull, Limbo Çizimi Oslo Harbour 2016. Erişim: 20.01.2020 https://www.simonfaithfull.org/limbo-drawing/1140-oslo-harbour/	82
Resim 105: Simon Faithfull, Limbo An iPhone-App/social-media drawing service, 2011- Limbo uygulaması, çiziminin uygulamasında harita üzerindeki yerin çizimi Erişim: 17.05.2020 https://www.simonfaithfull.org/works/limbo-2/	82
Resim 106: Julie Mehretu, "Sıfır", 123.2x153.7 cm., tuval üzerine akrilik, 2006. Erişim: 27.05.2018, https://www.artranked.com/topic/Julie+Mehretu	83
Resim 107: Julie Mehretu, "Geçici", 123.2x153.7 cm., tuval üzerine mürekkep ve akrilik, 2006. Erişim: 27.05.2018, https://researchjacket.wordpress.com/2011/10/12/julie-mehretu/	84
Resim 108: Niki Ketchman Pasaj, 1991 alüminyum çelik tel ve çelik çubuklar 9'3" x 3' x 4' Erişim: 27.05.2018, http://nikiketchman.com/NK_01sculpt_05lgSculpt_07.html	85
Resim 109: Niki Ketchman'ın Ağ, 2002 vinil kordon, karışık teknik 10' x 8' duvarda 8' x 12' yerde Erişim: 07.01.2020, http://nikiketchman.com/NK_01sculpt_05lgSculpt_06.html	85
Resim 110: Resm-i Geçit El yapımı kağıt üzerine renkli ekolin 21 x 15 cm, 2012 Erişim: 07.01.2020 http://www.mehmetguleryuz.com/works.php?f=4&pg=3&lc=tr	86
Resim 111: Monika Grzymala, Polonyalı, 1970 doğumlu (circuit) 2020 site specific drawing 2.8 km black paper tape Location Antwerp, Belgium Erişim: 07.01.2020 https://gramho.com/media/2218894530434970136	87
Resim 112: Monika Grzymala, Polonyalı, 1970 doğumlu, Çizim Odası 2012, 5 km'lik siyah kâğıt banttan Erişim: 01.05.2020 http://hifuctose.com/2016/03/02/monika-grzymalas-dynamic-installations-made-of-black-tape/	88
Resim 113: Zirvinas Kempinas, 1969 doğumlu Litvanyalı Çifte O, 2008 Manyetik bant, fanlar / Değişken boyutlar 6 + 2AP sürümü, Galeri VARTAI. Vilnius, Litvanya. Erişim: 01.05.2020 https://www.artsy.net/artwork/zilvinas-kempinas-double-o	88
Resim 114: Zirvinas Kempinas, 1969 doğumlu, Litvanyalı, Yolculuk, 2014. Manyetik bant, fanlar / Değişken boyutlar 1/6 + 2AP sürümü, Galeri VARTAI. Vilnius, Litvanya. Erişim: 01.05.2020 https://www.artsy.net/artwork/zilvinas-kempinas-voyage	89
Resim 115: Peter Kogler Artists&Robots, Grand Palais, Paris, 2018 Foto: Atelier Kogler 2018 Erişim: 20.01.2020 http://kogler.net/grand-palais-artists-and-robots#	90
Resim 116: Russell Crotty 1956 doğumlu, Amerikalı, Takımyıldız İçindeki M11 Galaktik Kümesi, 2002 Fiberglas küreye yapılandırma, Erişim: 20.01.2020 http://russellcrotty.com/astro.html	91
Resim 117: Russell Crotty 1956 doğumlu, Amerikalı, Venus Over High Glade. 2006. 12" diameter Fiberglas küre üzerine kağıt üzerinde Mürekkep ve guaş boya Erişim: 20.01.2020 https://clinock.com/2012/10/04/the-100-45-russell-crotty/	92
Resim 118: Francis Alys 1959, Belçikalı, Yeşil Hat, 2004 Kudüs'te yapılan bir eylemin video dokümantasyonu. Erişim: 23.02.2020 https://burnaway.org/review/zones-contention-green-line-weather-spoon/	93
Resim 119: Carlo Bernardini İtalyan, 1966 doğumlu Beyonlimit (Limitin Ötesinde), 2016 Fiber optik Yerleştirme, 4,5mt.x11x12. Mata Ex Manifattura tabacchi, Modena Erişim: 09.04.2020 http://carlobernardini.carlobernardini.it/eng/?p=3104	94
Resim 120: Carlo Bernardini İtalyan, 1966 doğumlu Invisible Dimensions (Limitin Ötesinde), 2017 Fiber optik Yerleştirme, 15 mt.x10x 4,5. Asuncion, 2' Bienal Internacional de Asuncion "Significar lo imposible", UPAP, Una Universidad Todo un Pais. Erişim: 09.04.2020 http://carlobernardi	95
Resim 121: Andrea Bowers 1965 doğumlu, Amerikalı, No Olvidado (Unutulmadı) 2010. Kâğıt üzerinde grafit, 23 desen, her biri 120x 50 cm. Susannr Vielmetter Los Angeles Projects. Enstelasyon	

<i>Erişim: 23.02.2020 https://vielmetter.com/exhibitions/2010-06-andrea-bowers-the-political-landscape? .....</i>	96
Resim 122: <i>Detay Andrea Bowers 1965 doğumlu, Amerikalı, No Olvidado Detail (Unutulmadı Detay) 2010. Kâğıt üzerinde grafit, 23 desen, her biri 120x 50 cm. Susannr Vielmetter Los Angeles Projects. Enstelasyon Erişim: 23.02.2020 https://vielmetter.com/exhibitions/2010-06-andrea-bowers-the-p ... .</i>	96
Resim 123: <i>Meliha Sözeri, 1982, Türk, Seri No 2, Paslanmaz Çelik Delikli Tel, 135 x 110 x 90 cm Erişim: 23.02.2020 https://www.meliasozeri.com/transparent?lightbox=image_1ol5.....</i>	97
Resim 124: <i>Detay, Meliha Sözeri, 1982, Türk, Seri No 2, Paslanmaz Çelik Delikli Tel, 135 x 110 x 90 cm Erişim: 23.02.2020 https://www.meliasozeri.com/transparent?lightbox=image_1ol5 .....</i>	97
Resim 125: <i>Pierre Bismuth ‘Prix de Beaute’ Filminde Louise Brooks’un Sağ Elini Takip Etmek, 2009 Kromejenik baskı üstüne yerleştirilen pleksiglas ve siyah renkli gazlı kalem, 76,2 x 101,6 cm. Erişim: 23.02.2020 http://ilikethisart.net/?p=4720.....</i>	98
Resim 126: <i>Pierre Bismuth Following the Right Hand of Greta Garbo in -"Anna Karenina", 2008 Permanent marker on Plexiglas; photo print on phorex 188 x 250 cm (74.02 x 98.43 in) Signed on recto Cosmic Galerie, Paris Erişim: 28.02.2020 https://paddle8.com/work/pier.....</i>	99
Resim 127: <i>Santiago Sierra, 160 cm Uzunluğunda Çizgi Dövmesi Yapılmış Dört Kişi, 2000. Performans görüntüsü, Gallo Arte Contemporáneo. Salamanca, İspanya. Erişim: 23.02.2020 https://www.tate.org.uk/art/artworks/sierra-160-cm-line-tattooed-on-4-people-el-gallo-arte .....</i>	100
Resim 128: <i>Santiago Sierra, 250 cm Uzunluğunda Çizgi Dövmesi, Parayla Tutulmuş 6 Kişi, 1999. Performans görüntüsü, Havana, Cuba, Galerie Thomas Zander. Erişim: 23.02.2020 https://www.artsy.net/artwork/santiago-sierra-250-cm-line-tattooed-on-6-paid-people-havana-cu.....</i>	100
Resim 129: <i>Levent Yıldırım, Akademik Desen, Kâğıt üzerine Sulu boya, 42, X 29 cm 2020.....</i>	103
Resim 130: <i>Levent Yıldırım, Asyalı Bakış, Kâğıt üzerine Sulu boya, 42, X 29 cm 2020.....</i>	103
Resim 131: <i>Levent Yıldırım, Bakış Serisi 10, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020 .....</i>	104
Resim 132: <i>Levent Yıldırım, Bakış Serisi 13, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020 .....</i>	104
Resim 133: <i>Levent Yıldırım, Bakış Serisi 14, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020 .....</i>	105
Resim 134: <i>Levent Yıldırım, Bakışlar, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020....</i>	105
Resim 135: <i>Levent Yıldırım, Bakışlar, Kâğıt üzerine Sulu boya, roller kalem 14,5 X 21 cm 2020....</i>	106